

Usporedba retoričkih karakteristika rimokatoličkih i protestantskih propovijedi

Žanpera, Natalija

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:251384>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-01**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za fonetiku

Natalija Žanpera

**USPOREDBA RETORIČKIH KARAKTERISTIKA RIMOKATOLIČKIH I
PROTESTANTSKIH PROPOVIJEDI**

Diplomski rad

Zagreb, rujan 2020.

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za fonetiku

Natalija Žanpera

**USPOREDBA RETORIČKIH KARAKTERISTIKA RIMOKATOLIČKIH I
PROTESTANTSKIH PROPOVIJEDI**

Diplomski rad

Mentorica: Doc. dr. sc. Gabrijela Kišiček

Zagreb, rujan 2020.

PODACI O AUTORU

Ime i prezime: Natalija Žanpera

Studijske grupe: Fonetika (smjer Govorništvo) i Lingvistika (smjer Računalna lingvistika)

PODACI O RADU

Naslov rada na hrvatskome jeziku: Usporedba retoričkih karakteristika rimokatoličkih i protestantskih propovijedi

Naslov rada na engleskome jeziku: Comparison of Rhetorical Characteristics of Roman-Catholic and Protestant Sermons

Datum predaje rada: 27. kolovoza 2020.

IZJAVA O AUTORSTVU DIPLOMSKOGA RADA

Ovim potvrđujem da sam osobno napisala diplomski rad pod naslovom

Usporedba retoričkih karakteristika rimokatoličkih i protestantskih propovijedi

i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, podaci ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežni izvori, udžbenici, knjige, znanstveni, stručni članci i sl.) u radu su jasno označeni kao takvi te su navedeni u popisu literature.

Natalija Žanpera

Zagreb, _____

Zahvala

Prije svega, željela bih se zahvaliti Bogu, koji me potaknuo na ovu temu kada sam se osjećala izgubljeno o čemu pisati. Pronašla sam temu u kojoj sam zaista uživala prilikom pisanja i analize. Hvala Mu što me vodio na svakom koraku ovoga rada i hvala Mu što sam uspjela dovršiti, iako mi se na trenutke činilo da neću uspjeti.

Hvala mojoj mentorici, profesorici dr. sc. Kišiček zbog koje sam zavoljela retoriku otkako sam slušala njezin prvi kolegij i koja mi je toliko približila ovaj predivan svijet argumentacije i retoričkoga blaga da sam htjela pisati diplomski rad zapravo o svemu. Hvala na svim savjetima, usmjeravanju, pomoći s literaturom, pozitivnim povratnim informacijama, kao i konstruktivnim komentarima.

Hvala profesoru dr. sc. Šebi na otvorenosti za razgovor u području teologije, na pomoći s literaturom i savjetima oko nazivlja.

Hvala svim profesorima s Odsjeka za fonetiku koji su ovaj moj drugi pokušaj studiranja učinili tako lijepim iskustvom.

Hvala mom mužu Filipu – što si iznova slušao moja oduševljenja svime što sam zamijetila, što si me tješio kada sam mislila da neću uspjeti i ohrabrivao kada sam sumnjala u sebe.

Hvala mojoj cijeloj obitelji na razumijevanju i strpljivosti s mojim podužim studiranjem.

Hvala mojim prijateljima – i katolicima i protestantima, na korisnim informacijama i savjetima.

Hvala mojim prijateljima kroatistima (Monika!) na raspravama oko prikladnih veznika i stilskih figura.

Hvala svim ostalim prijateljima koji su navijali za mene (Matea čak iz Kanade). :)

Svi ste doprinijeli.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. O kršćanskoj religiji	2
2.1. Podjela kršćanske crkve	3
2.1.1. Razlike rimokatoličke i protestantske denominacije.....	5
3. Kršćanska retorika	8
4. Propovijed	11
4.1. Razlikovanje osnovnih pojmova – homilija, propovijed, liturgija.....	11
4.2. Karakteristike propovijedi.....	13
4.3. Priprema i izvedba propovijedi	16
5. Ciljevi i hipoteze	21
6. Metodologija i korpus	22
7. Analiza retoričkih karakteristika propovijedi	24
7.1. Retorički dizajn.....	24
7.1.1. Uvod u propovijedima	24
7.1.2. Zaključak u propovijedima	30
7.1.3. Izbor riječi i figurativnost.....	35
7.2. Govorna izvedba.....	44
7.2.1. Tempo i stanke u propovijedima.....	44
7.2.2. Neverbalna komunikacija u propovijedima.....	50
8. Rezultati analize i usporedba retoričkih karakteristika rimokatoličkih i protestantskih propovijedi	53
9. Zaključak	61
10. Prijedlog nastavnoga sata s primjenom tematike ovoga rada	63
Literatura	72
Internetski izvori za analizu propovijedi	75
Sažetak	76
Abstract	77
Životopis	78
Prilozi	79

1. Uvod

„A kako da povjeruju u onoga koga nisu čuli? Kako pak da čuju bez propovjednika?“ (*Rim. 10:14*, Jeruzalemska Biblija), jedan je od brojnih citata koji u kršćanskoj religiji govori o važnosti uloge propovjednika u naviještanju evanđelja.

Uzimajući u obzir širi opis retorike, prema kojem „gdje god se govori javno, govori se retorski“ (Škarić, 2008:9), propovijed, kao specifična govornička vrsta, također pripada retorici, što propovjednike čini javnim govornicima. Međutim, neovisno o govorničkoj vrsti, jedan od zadataka javnih govornika je korištenje retoričkih sredstava za postizanje cilja, odnosno dopiranje do publike, na jedan ili drugi način – bilo da ih želimo uvjeriti ili motivirati. Stoga, prilikom postizanja tog zadatka, s obzirom da utječe na publiku kojoj se obraća, javni govornik nosi povećanu odgovornost za izgovorene riječi (Kišiček, 2014:99). S druge strane, propovijed, kao i govor, potrebno je pripremiti, strukturirati, stvoriti zanimanje publike i na kraju, dobro je izvesti. Iz tog razloga, ako propovjednik želi ostvariti ciljeve propovijedi, njegovo govorničko umijeće od velike je važnosti.

S obzirom na činjenicu da je kršćanstvo najrasprostranjenija religija na svijetu (Johnson i Grim, 2013:10), a katoličanstvo i protestantizam dvije najrasprostranjenije denominacije (*Global Christianity – A Report on The Size and Distribution of the World's Christian Population*, 2011), u ovom radu analizirat će se i usporediti retoričke karakteristike propovijedi dviju kršćanskih denominacija, rimokatoličke i protestantske.

Rad će sadržavati pregled literature o osnovama kršćanske religije i razlikama između dvije navedene denominacije. Zatim će se prikazati odnos kršćanstva i retorike, karakteristike propovijedi i struktura javnog govora. Usporedba propovijedi sadržavat će tri propovijedi Rimokatoličke crkve i tri propovijedi Protestantske crkve u Hrvatskoj, a analizirat će se retorička struktura, s naglaskom na retoričkim sredstvima kojima se ostvaruju uvod i zaključak, zatim izbor riječi i figurativnost u obrazlaganju središnje misli te izvedba u kojoj će se pratiti tempo, stanke i neverbalna komunikacija. Rad sadrži i metodičku komponentu koja se odnosi na pripremu nastavnog sata s primjenom tematike ovoga rada u potencijalnom radu s propovjednicima.

2. O kršćanskoj religiji

Kršćanstvo je monoteistička religija čije sljedbenike ujedinjuje vjera u Isusa Krista, kao dijela Trojstva s Bogom i Duhom Svetim te život prema evanđelju. Prema Johnson i Grim (2013:10), kršćanstvo je najzastupljenija religija na svijetu, čiji vjernici čine 32.8% vjernika među svim svjetskim religijama. Međutim, jednako koliko geografski, kršćani se razlikuju i teološki. Unutar kršćanstva, prema izvješću iz 2011. godine (Global Christianity – A Report on The Size and Distribution of the World's Christian Population, 2011), oko pola kršćana čine katolici, protestanti čine 37%, a ortodoksni kršćani, odnosno pravoslavci, čine oko 12% kršćana. Taj podatak potvrđuje i Smith (2005) navodeći rimokatoličku, pravoslavnu i protestantsku denominaciju kao tri glavne grane kršćanstva danas.

O raznovrsnosti kršćanskih skupina govori i podatak da je u prvoj polovici dvadesetog stoljeća samo u Sjedinjenim Američkim Državama postojalo preko dvjesto kršćanskih skupina (Moehlmann, 1922:17), a zbog činjenice da su se zajednice zbog različitih uvjerenja dodatno dijelile, danas je taj broj puno veći (Smith, 2005:130). Religijski pluralizam uzrokovao je poseban način obnašanja s velikim brojem malih, neuređenih skupina – dodatnu podjelu u denominacije (Smith, 1990:225).

Stoga, prije opisivanja razlika između samih denominacija koje će se analizirati – rimokatoličke i protestantske, potrebno je definirati denominaciju kao pojam unutar kršćanstva. Prema *The Encyclopedia of World Religions* (Ellwood i Alles, 2007:115), denominacija je „prilično velika i dobro uspostavljena grana velike religijske tradicije koja ujedinjuje više lokalnih crkvi unutar jedne zajedničke nacionalne organizacije.“¹ Dodatno, pojedine crkve unutar denominacije povezuju zajednička vjerovanja, načini bogoslužjenja i oblici upravljanja. Prema Oksfordskom rječniku engleskog jezika, denominacija je „prepoznata, nezavisna grana kršćanske crkve“² (Oxford Dictionaries), a *Dictionary of Christianity in America* (Reid i sur., 1990., prema Rhodes, 2005: Uvod) denominaciju definira kao „udruženje zajednica unutar religije koje imaju ista uvjerenja, slične običaje te surađuju jedna s drugom kako bi razvile i održale zajedničku uspostavu.“³

¹ Vlastiti prijevod

² Vlastiti prijevod

³ Vlastiti prijevod

Međutim, vrijedi spomenuti još jedan pojam koji se pojavljuje u istom kontekstu, a to je konfesija, odnosno konfesionalizacija – „teološki srodni i povezani, ali formalno gledano ipak zasebni konfesionalni identiteti unutar zapadnog kršćanstva koji su se i geografski ispreplitali“ (Matošević, 2017:194) te prema *Hrvatskom jezičnom portalu* konfesija je „vjera u okviru jedne od crkava ili vjerskih zajednica“ (hjp.znanje.hr). Problem s ovim pojmovima je činjenica da ih različiti autori različito upotrebljavaju, a neki ih uopće ne razlikuju. Primjerice, prethodno navedena autorica (Matošević, 2017) uopće ne koristi pojam denominacija ni za jedan od navedenih slučajeva podjele unutar kršćanske crkve, već protestantizam naziva konfesijom, a dodatne podjele unutar protestantske konfesije naziva različitim konfesionalnim identitetima. S druge strane, neki izvori ne razlikuju ta dva pojma već denominaciju i konfesiju navode kao istoznačnice. Ono što se može zaključiti pretraživanjem strane i hrvatske literature je da anglosaksonska literatura uopće u ovom kontekstu ne upotrebljava pojam konfesija, već samo denominacija, a u hrvatskoj literaturi razlike su nejasne, odnosno navođenje ovih dvaju pojmova je nesustavno i ovisi o autoru. S obzirom da je pojam denominacija učestaliji u literaturi koja se upotrebljavala, a ni iz samih definicija ovih pojmova nije jasno na što se koji odnosi, točnije – protestantizam i katoličanstvo kao grane kršćanstva odgovaraju i definiciji denominacija, u nastavku ovog rada upotrebljavat će se pojam denominacija.

2.1. Podjela kršćanske crkve

„Ako kršćanska crkva u kojoj sjediš nije Ortodoksna ili Rimokatolička, onda si u Protestantskoj crkvi jedne ili druge vrste.“⁴ (Berry, 2003, prema Rhodes, 2005: Uvod). Ovaj citat ne iznenađuje s obzirom na prethodno istaknutu činjenicu da su tri najveće grane proizašle iz podjele kršćanske crkve upravo Ortodoksna, Rimokatolička i Protestantska crkva.

Prema Smith (2005:130), prva velika podjela u kršćanskoj Crkvi dogodila se 1054. godine između skupina iz kojih su nastale Istočno ortodoksna, odnosno Pravoslavna crkva na istoku i Rimokatolička crkva na zapadu, iako Rimokatolička crkva tvrdi da postoji od prvog stoljeća (Rhodes, 2005: 4. poglavlje). Do podjela je došlo iz više razloga – geografskih, kulturoloških, jezičnih, političkih i religijskih.

⁴ Vlastiti prijevod

Druga velika podjela dogodila se unutar katoličke Crkve protestantskom reformacijom u šesnaestom stoljeću (Smith, 2005:130), a jedan od vođa te reformacije i osoba koju se naziva ocem protestantizma je Martin Luther (Rhodes, 2005: 11. poglavlje). Termin protestantizam počeo se upotrebljavati 1529. godine, nakon carskog sabora u Speyeru koji se smatra početkom reforme. Termin je označavao one koji su „protestirali“ protiv praksi i vjerovanja Rimokatoličke crkve, a prije 1529. ta skupina ljudi sama sebe je nazivala evangelicima (McGrath, 2006: 558). Uzroci te reforme uključivali su političku ekonomiju, nacionalizam, renesansni individualizam, kao i zlouporabu crkvenog položaja, ali ne prikrivaju činjenicu da je osnovni uzrok bio religijski, odnosno razlike u kršćanskoj perspektivi između rimokatolika i protestanata (Smith, 2005: 152).

Rimokatoličanstvo se bazira na Vatikanu i širi se od tamo, bivajući najdominantnije u Poljskoj, centralnoj i južnoj Europi, Irskoj te Južnoj Americi. Pravoslavna denominacija, odnosno istočno ortodoksna, najutjecajnije je u Grčkoj, u slavenskim zemljama i Rusiji, a protestantizam je najdominantniji u sjevernoj Europi, Engleskoj, Škotskoj i Sjevernoj Americi (Smith, 2005:129).

Protestantizam se dodatno dijelio na više različitih podskupina, međutim u analizi propovijedi za svrhu ovoga rada neće se ulaziti u dodatne podjele, već je uvjet samo da propovijed pripada grani protestantizma kao nadređenoj skupini. Razlog tomu je što dodatne podskupine protestantske denominacije uglavnom dijele većinu uvjerenja, a do podjele je došlo zbog manjih razlika u upravljanju ili načinu bogoslužjenja, što nema utjecaja na retoričke karakteristike koje će se analizirati. Ipak, vrijedi spomenuti da su četiri glavne podskupine protestantizma bile baptisti, luterani, kalvinisti i anglikanci, a dodatne podjele među njima rezultirale su današnjom listom od preko 900 denominacija protestantizma, samo u Sjedinjenim Američkim državama (Smith, 2005:130).

S druge strane, unutar rimokatoličke denominacije postoji podjela po crkvenim redovima, poput dominikanaca, franjevac, isusovaca, karmelićana, salezijanaca, itd. (Hrvatska redovnička konferencija, n.d.), međutim za svrhu ovoga rada, odnosno analizu retoričkih karakteristika propovijedi, određeni crkveni red nije uvjet, već samo pripadnost Rimokatoličkoj crkvi.

2.1.1. Razlike rimokatoličke i protestantske denominacije

Rimokatolička crkva temelji se na zaključcima Tridentskoga koncila, Vatikanskog koncila i papinskih odluka (Moehlmann, 1922:17). Papa je u Rimokatoličkoj crkvi najmoćnija figura, jer rimokatolici smatraju da je prvi papa Petrov nasljednik i Isusov zamjenik. Ispod pape nalaze se kardinali i nadbiskupi, a nakon njih dolaze biskupi, koji se smatraju nasljednicima Isusovih dvanaest apostola (Rhodes, 2005: 4. poglavlje) te svećenici. S druge strane, protestanti ne vide potporu papinog autoriteta u Svetom pismu, stoga ga ne smatraju važnom figurom kršćanskog života (Rhodes, 2005: 11. poglavlje). Umjesto svećenik, protestantska crkva koristi naziv pastor, a *Hrvatski jezični portal* definira ga kao „protestantski svećenik, duhovni pastir u više reformiranih crkava“ (hjp.znanje.hr). O propovjedničkoj ulozi pastora piše Šeba (2020b: 17) ističući da je sposobnost propovijedanja uvjet za pastorsku službu i citirajući *Statut mjesne baptističke crkve* (1998, prema Šeba, 2020b:18) navodi da je pastor ili propovjednik „najodgovornija služba u mjesnoj crkvi“ te da „pastor ili propovjednik nisu dvije osobe, već su to dva termina koja (...) označavaju identičnu službu“.

Rimokatolički svećenici žive u celibatu, odnosno ne žene se i nemaju seksualne odnose, dok je jedna od većih promjena protestantske reformacije pod vodstvom Martina Luthera bila brak svećenstva pa se tako unutar protestantske denominacije pastori smiju ženiti, odnosno ne žive u celibatu (Hillerbrand, 2003:169). U Rimokatoličkoj crkvi snažno uvjerenje o celibatu svećenstva održano je željom za najbližom mogućom imitacijom Krista, iako je kroz povijest bilo i oženjenih svećenika (Smith, 2005:139). Razlog takvog uvjerenja je da bi katolički svećenici svo svoje vrijeme trebali usmjeriti na službu, bez obiteljskih ometanja, jer bi služba svećenstva trebala biti njihova glavna životna uloga. S druge strane, protestantski pastor ima dvojnu ulogu, onu u Crkvi i onu u svojoj obitelji (Fichter, 2015:113).

Do Drugog vatikanskog koncila (1962.-1965.) rimokatolici su vjerovali da je njihova Crkva jedina u kojoj je moguće spasenje, a nakon njega prihvaćaju da svaki kršćanin pripada Božjoj obitelji, uključujući i nekatolike (Rhodes, 2005: 4. poglavlje).

Jedna od ključnih razlika između rimokatolika i protestanata je rimokatoličko uvjerenje da Biblija kao Sveto pismo nije jedini autoritet pa rimokatolici izrazito naglašavaju autoritet tradicije te također autoritetom smatraju i papine proglose. S druge strane, protestanti smatraju da je samo Biblija Bogom nadahnuto te samim time jedino autoritativno pismo i jedini izvor duhovnih učenja (Rhodes, 2005: Uvod). Prema tome, protestanti smatraju da se u Bibliji nalazi

sve što Bog želi da znamo, dok je rimokatoličko uvjerenje da se Biblija ne može ispravno tumačiti bez tradicije (Rhodes, 2005: 4. poglavlje). Također, opravdanje biblijskog autoriteta rimokatolici pronalaze u shvaćanju da je Biblija Riječ Božja jer „tako kaže Crkva“ (Matošević, 2017:101), dok je protestantsko shvaćanje da Biblija samu sebe autorizira, svjedoči sama za sebe i samu sebe utjelovljuje (Matošević, 2017:102).

U Rimokatoličkoj crkvi postoji sedam sakramenata: krštenje, ispovijed, pričest, krizma, brak, svećenički red i pomazanje bolesnih te rimokatolici vjeruju da su ovi sakramenti nužni za spasenje (Rhodes, 2005: 4. poglavlje). Za razliku od rimokatolika, protestanti imaju tri sakramenta, iako ih ne nazivaju sakramentima: krštenje, Posljednja večera i ispovijed. Posljednja večera kao protestantski sakrament odnosi se na sjećanje i prepoznavanje značenja Kristove smrti (Rhodes, 2005: 1. poglavlje).

Govoreći o ispovijedi, vrijedi spomenuti još jedno područje koje je bilo jedan od temelja reforme Martina Luthera – indulgenciju. Prema *Hrvatskom jezičnom portalu*, indulgencija je „oprost od grijeha, opraštanje kazne grešniku“, odnosno „dokument kojim crkveni dostojanstvenik daje oprost od grijeha“ (hjp.znanje.hr). Jedan od uzroka protestantske reformacije u šesnaestom stoljeću upravo je protest Martina Luthera protiv indulgencije. Srednjovjekovno katoličko uvjerenje bilo je da se doprinosom crkvenoj blagajni može kupiti put iz čistilišta u raj (Smith, 2005: 154), a Martin Luther je smatrao da je prodaja oprosta grijeha zlouporaba crkvenog položaja. Primijetio je da sve veći broj vjernika ne dolazi u crkvu na ispovijed, jer se može kupiti oprost za grijeh koji će se počinuti, a posebno mu je bila odbojna činjenica da je zaradom od indulgencija Rimokatolička crkva financirala izgradnju Bazilike svetog Petra u Rimu (Rhodes, 2005: 11. poglavlje). Oprost grijeha za novac kasnije je ukinut i u Katoličkoj crkvi, ali ostao je običaj ispovijedanja grijeha svećeniku, dok Protestantska crkva u Bibliji ne nalazi temelje za crkvenu podjelu oprosta. Protestantsko je uvjerenje da jedino Bog ima vlast davati oprost grijeha, posredstvom Isusa Krista koji ih je već otplatio, a grijesi se ispovijedaju *jedni drugima*, odnosno bilo kojem članu svoje kršćanske zajednice, kao što piše u Bibliji: „Prema tome, ispovijedajte grijeha jedni drugima.“ (*Jak. 5:16*).

Sām sakrament krštenja razlikuje se kod rimokatolika i protestanata, jer rimokatolici krste svoju djecu kao bebe i to uglavnom škropljenjem glave vodom, dok protestanti smatraju da je krštenje samo za vjernike i vrši se potpunim uranjanjem u vodu (Rhodes, 2005: 1. poglavlje). Protestantsko odbacivanje prakse krštenja novorođene djece rezultat je uvjerenja da se trebaju krstiti samo osobe koje pokazuju znakove djelovanja milosti, pokajanja ili vjere (McGrath, 2006:506). Biblija također potvrđuje protestantsko stajalište da je krštenje samo za

one koji vjeruju: „Tko bude vjerovao i pokrstio se, bit će spašen; tko ne bude vjerovao, bit će osuđen.“ (Mk. 16:16).

Stoga iz uvjerenja da je krštenje samo za vjernike, proizlazi da se protestanti krste kao odrasli ljudi kada donesu svjesnu odluku slijediti Isusa, za razliku od rimokatolika koji vjeru smatraju dobivenu rođenjem. Prema McGrath (2006:504) postoji još dodatnih razloga za praksu krštenja novorođene djece, a jedan od mogućih je da su uspostavili taj običaj po uzoru na starozavjetni ritual obrezanja. Također, postojala je potreba da roditelji proslave rođenje svog djeteta u kršćanskoj zajednici, a krštenje je moguća posljedica te potrebe.

Jedan od protivnika prakse krštenja novorođenčadi bio je Tertulijan (prema McGrath, 2006:504) koji je smatrao da krštenje treba odgoditi do dobi kada osoba upozna Isusa. Prema istom autoru (McGrath, 2006:504,505) Karl Barth tvrdi da praksa krštenja novorođenčadi nije biblijski utemeljena te da je nedopustivo vjerovanje da se postaje kršćaninom samim rođenjem u kršćanskoj zajednici.

Nadalje, karakteristično rimokatoličko uvjerenje je da je Isusova majka Marija suotkupiteljica, posrednica milosti i da je na kraju svog života bila uzdignuta u nebo. Iz tog razloga, Mariju štiju katolici diljem svijeta, tvrdeći da ju štiju ispod Boga, ali više od anđela i ostalih svetaca (Rhodes, 2005: 4. poglavlje). Također, rimokatolici svećenike smatraju posrednicima između Boga i vjernika. Primjerice, vjernik svoje grijehe priznaje svećeniku, koji mu daje odrješenje grijeha (Rhodes, 2005: Uvod). Međutim, protestanti smatraju da su svi kršćani Božji svećenici i stoga imaju izravan pristup Bogu, bez potrebe za posrednicima, što potkrjepljuje i Biblija: „Jedan je Bog, jedan i posrednik između Boga i ljudi: čovjek Isus Krist“ (1. Tim. 2:5). Iz ovog protestantskog uvjerenja proizlazi da se ne štuje niti moli ikome osim izravno Bogu (i Isusu, koji se smatra jedinstvom s Bogom) pa stoga protestanti ne štiju svece i Mariju. Potkrjepa ovog uvjerenja nalazi se u više biblijskih knjiga, primjerice: „Odvрати mu Isus: 'Stoji pisano: Gospodinu, Bogu svojemu, klanjaj se i njemu jedinom služi!'“ (Lk. 4:8). Iz ovoga proizlazi i jedno od osnovnih načela protestantizma, ono protiv idolopoklonstva (Smith, 2005:156 i Rhodes, 2005: 2. poglavlje). Ovo načelo protestanti potkrjepljuju jednom od deset Božjih zapovijedi: „Ne pravi sebi lika ni obličja bilo čega što je gore na nebu, ili dolje na zemlji, ili u vodama pod zemljom. Ne klanjaj im se niti im služi.“ (Izl. 20:4-5a). S druge strane, rimokatolici ne smatraju idolopoklonstvom štovanje kipova Isusa, Marije i ostalih svetaca.

Iz tog razloga, rimokatolici se mole i Mariji i svecima, a ove denominacije razlikuju se i u načinu molitve. Rimokatolici upotrebljavaju napamet naučene molitve, dok protestanti

smatraju da se trebaju moliti samo i izravno Bogu, obraćajući mu se nenaučenom, osobnom molitvom. Potkrjepljenje ovoga uvjerenja pronalaze u Bibliji, gdje o molitvi piše: „Kad se molite, ne izgovarajte isprazne riječi kao pogani, koji umišljaju da će biti uslišani zbog svoga nabranjanja“ (*Mt. 6:7*).

I rimokatolici i protestanti vjeruju da će se Isus jednoga dana vratiti i suditi živima i mrtvima. Međutim, dok protestanti vjeruju samo u raj i pakao kao ishode Posljednjega suda, rimokatolici smatraju da postoji i čistilište, gdje će završiti oni koji „umru u prijateljstvu s Bogom, ali nisu u potpunosti čisti“⁵ te na kraju ipak imaju priliku završiti u raju (Rhodes, 2005: 4. poglavlje). S obzirom da je protestantima jedini autoritativni izvor Biblija, a u njoj nema potkrjepljenja za postojanje čistilišta, smatraju da je Isusovo iskupljenje dovoljno i da oni koji vjeruju u njega idu u raj jer su opravdani pa stoga nema potrebe za „čišćenjem u čistilištu“⁶ (Rhodes, 2005: 11. poglavlje). Stoga protestanti smatraju da su ljudi nesvjesni od trenutka smrti do uskrsnuća koje će prethoditi Posljednjem sudu (Rhodes, 2005: 1. poglavlje).

Specifičnost protestantizma i ujedno još jedna razlika od rimokatoličanstva, je uvjerenje da spasenje dolazi milošću i kroz vjeru, dok su rimokatolici kroz povijest naglasak stavljali na djela kao sredstvo dobivanja spasenja (Rhodes, 2005: Uvod). Potvrda protestantskog uvjerenja može se naći u više biblijskih knjiga, od kojih je jedan primjer poslanica Efežanima, gdje piše: „Jer, iz milosti ste spašeni vjerom, ne od sebe – dar je to Božji! – ne na osnovi svojih djela, da se tko ne bi mogao hvaliti“ (*Ef. 2:8-9*). Međutim, važno je istaknuti da protestanti djela ne smatraju nebitnima, već vjeruju da su dobra djela plod spasenja (Smith, 2005: 155 i Rhodes, 2005: Uvod). Odnosno, ako osoba ima vjere, dobra djela se podrazumijevaju, a u prilog tome govori još jedan biblijski citat: „Tako je i s vjerom: ako nema djela, mrtva je u samoj sebi“ (*Jak. 2:17*).

3. Kršćanska retorika

Povezivanje retorike i homilije oduvijek je problemsko pitanje, s obzirom da se još sv. Augustin (354.–430. p. Kr.) mučio kako povezati homiliju kao teološku teoriju i retoriku kao „pogansku“ znanost (Džinić, 2013:91). Augustin je jedna od najvažnijih osoba koja je povezala

⁵ Vlastiti prijevod

⁶ Vlastiti prijevod

retoriku i kršćanstvo, a njegovo djelo *De Doctrina Christiana* smatra se prvim homiletičkim udžbenikom (Šeba, 2019:40), kao i prvim udžbenikom kršćanske retorike općenito (Hagendahl, 1967, prema Fortin, 1974:85). Isticanjem važnosti retorike za kršćansku propovijed, Augustin je imao veliki utjecaj i na kasnije teorije propovijedanja (Raguž, 2010:507), odnosno, kako ističe Kennedy (1999:174), ovo Augustinovo djelo velik je doprinos i povijesti i teoriji retorike.

Augustin je smatrao da sadržaj kršćanske retorike treba biti temeljen na Svetom pismu, odnosno Bibliji, a što se samih pravila retorike tiče, smatrao je da nisu toliko važna za kršćanske govornike (Fortin, 1974:85). Augustin u svom djelu *De Doctrina Christiana* navodi da se retorika može upotrijebiti i za dobro i za zlo, a odbijanje kršćanskih govornika da je upotrebljavaju dalo bi prednost zlu (Sutherland, 2004:1). Točnije, u četvrtoj knjizi spomenutog djela Augustin navodi da je na govorniku da brani istinu te da ne smije ostati nenaoružan u borbi protiv laži (Green, 1996:197). Stoga se može zaključiti da je Augustin retoriku smatrao prihvatljivim *oružjem*, ali samo u borbi za istinu.

Također, Augustin neizravno govori o tome da je svrha kršćanskoga govornika donositi Krista njegovim učenicima. Citirajući biblijski stih „Ne brinite se što ćete reći ili kako ćete to reći, jer dat ću vam riječi kada dođe vrijeme. Jer nećete govoriti vi, već će Duh vašeg Oca govoriti kroz vas.“⁷ ističe da ako Duh Sveti govori onima koji su zbog Krista predani svojim progoniteljima, zašto ne bi govorio i onima koji dovode Krista njegovim učenicima (Green, 1996:237).

U svom djelu *De Doctrina Christiana*, Augustin se osvrće i na Ciceronove tri zadaće govornika – da pouči, zabavi i dotakne, odnosno potakne. Augustin smatra da je poučavanje najvažnije, ali da je nužno zabaviti slušatelje kako bi se zadržala njihova pozornost i kako bi ih se potaknulo da učine što je ispravno. Nadalje, Augustin poticanje izjednačava s uvjeravanjem ističući da ono nije u potpunosti prepušteno Bogu, već govornik treba i vještinu i božansko vodstvo (Kennedy, 1999:179). Važnost Augustina za kršćansku retoriku, ali i retoriku općenito, bit će vidljiva i u nastavku ovoga rada, s obzirom da je on pisao i o pojedinim elementima retoričke strukture, kao što je svrha uvoda, ali i o važnosti dobre govorne izvedbe.

Sutherland (2004:2) navodi razliku između klasične retorike toga doba i kršćanske retorike. Klasična retorika temeljila se na ljudskim potrebama, bavila se smrtnošću, ali ne i teologijom. S druge strane, kršćanska retorika bila je usredotočena na božansko. Također, Augustinu je publika bila od velike važnosti, odnosno smatrao je važnim i dugoročnu dobrobit

⁷ Vlastiti prijevod

publike kao zajednice, ali i vječnu dobrobit svakog pojedinog člana publike. Točnije, svrha kršćanskog propovijedanja za Augustina nije pobijediti u diskusiji o nekom političkom ili društvenom problemu, već obraćenje i posvećenje svakog pojedinca (Sutherland 2004:9).

Govoreći o kršćanskoj retorici, Kennedy (1999:138) navodi da postoje sličnosti između kršćanske i filozofske retorike – kršćanska retorika tvrdi da joj je cilj izricanje istine, „neokaljane kićenjem, laskanjem ili sofističkom argumentacijom“⁸, ali se razlikuju prema tome što se do kršćanske istine dolazi otkrivenjem ili znakovima od Boga, umjesto da je otkrivena dijalektikom kroz ljudski trud. Međutim, bez obzira na razlike, i kršćanska retorika je s vremenom počela upotrebljavati sredstva klasične retorike.

Kennedy također ističe da su temeljni načini dokazivanja u kršćanskoj retorici milost, autoritet i logos, koji se smatra božanskom porukom koju ljudi mogu razumjeti te naglašava da ovi temelji kršćanske retorike djelomično odgovaraju patosu, etosu i logosu aristotelovske retorike (Kennedy, 1999:140).

Prema Carrilho (2008:62) srednjovjekovnu retoriku karakterizira odnos prema teologiji u kojem je retorika legitimna „kada joj je cilj kršćanska istina, a nelegitimna kada zbog greške ili gluposti ignorira taj cilj.“ Timmermans (2008:70) navodi Augustinovo shvaćanje kršćanske retorike prema kojem je ona iskrena i nadahnuta vjerom, a slično retoriku u propovijedi opravdavaju i ostali autori u brojnim kršćanskim tekstovima 6.–8. stoljeća. Timmerman prema tim tekstovima objašnjava da su riječi očitovanja božanske moći te da se ta očitovanja moraju tumačiti i svjesno rabiti. Međutim, ta vjerska struja bila je usredotočena više na izvedbu nego sadržaj te je takva prevladavala većinom srednjeg vijeka (Timmermans, 2008:70).

Bez obzira na činjenicu da je relativno mali broj djela posvećen povezivanju retorike i kršćanstva, pogotovo u smislu govorničkog obrazovanja propovjednika, Rabanus je još 1900. godine dobro obrazložio važnost upravo toga: „retorika koju shvaćam kao umjetnost lijepog govorenja u građanskim pitanjima (...) nije strana crkvenoj disciplini, jer ta vještina korisna je propovjednicima za tečno i pravilno učenje (...) kao i za izvedbu propovijedi. Dobro čini onaj koji je u potpunosti savlada, a tako i treba propovijedati Božju riječ.“ (Rabanus, 1900, prema Caplan, 1933:82).⁹

⁸ Vlastiti prijevod

⁹ Vlastiti prijevod

4. Propovijed

4.1. Razlikovanje osnovnih pojmova – homilija, propovijed, liturgija

Prije definiranja i razlikovanja homilije i propovijedi, potrebno je definirati homiletiku, s obzirom da bi se prema svojoj definiciji smatrala nadređenim pojmom homiliji i propovijedi. Džinić (2013:91) homiletiku definira kao samostalnu teološku disciplinu koja se bavi sadržajem i oblicima kršćanskog govorništva, odnosno usmenog navještaja u obliku bogoslužne propovijedi. Međutim, autor ne navodi posebno pojmove homilije i propovijedi te ne objašnjava smatra li ih sinonimima.

Prema *Hrvatskom jezičnom portalu* homiletika je „teološka disciplina koja upućuje u vještinu kršćanskog propovijedanja (teorijski i praktično) i njegovu povijest“ (hjp.znanje.hr). Nadalje, *The Cambridge Dictionary of Christian Theology* (McFarland i sur., 2011:222) homiletiku definira kao „akademsko područje teološkog pitanja koje uključuje istraživanje propovijedanja – njegovu povijest, teologiju i praksu, kao i analizu propovijedi – sastavljanje, izvedbu i recepciju“¹⁰. Dodatno, navedeni rječnik navodi da pojam homiletika dolazi od grčkog *homilia*, što znači razgovor ili diskusija, čija je srodna riječ na latinskom *sermo*, iz koje nastaje engleski pojam *sermon*, odnosno propovijed.

Iako teolozi uglavnom ne razlikuju pojmove homilija i propovijed, *Opći religijski leksikon* (Rebić, 2002, prema Mikor, 2019:10) homiliju definira kao „propovijed u obliku komentara i tumačenje biblijskog teksta pročitano za liturgije“ te kao „jednostavno izlaganje vjerskih istina u katehetske svrhe“ (Rebić, 2002, prema Šundov, 2016:566). Odnosno, iako ih se može smatrati i sinonimima, jer se uglavnom tako i upotrebljavaju te se u nekim leksikonima pojavljuje definicija samo jednog od tih pojmova, prema nekim izvorima homilija se ipak smatra posebnom podvrstom propovijedi (Mikor, 2019:10).

Slično naglašava i Sheridan (2008:25) koji navodi da ni u suvremenom engleskom jeziku, ali ni u ostalim suvremenim jezicima, nema razlike između pojmova homilija i propovijed. S druge strane, pojam homilija se u kršćanskoj antici uglavnom odnosio na poseban oblik propovijedanja temeljen na tekstovima te su se razlikovale dvije vrste homilija: egzegetska i tematska. U egzegetskoj homiliji propovjednik izlaže i tumači značenje teksta,

¹⁰ Vlastiti prijevod

citira ga i prati redom, dok u tematskoj homiliji samo koristi tekst kao polazišnu točku, ali ga u svom izlaganju ne prati nužno po redu. Isti autor navodi da on u svom članku pojam propovijed koristi kao opću kategoriju za sve oblike drevnog propovijedanja, a pojam homilija koristi za propovijedi temeljene na tekstu. Međutim, sâm autor ističe da ni u kršćanskoj antici razlika između homilije i propovijedi nije uvijek bila sasvim jasna (Sheridan, 2008:25).

Hrvatski jezični portal sadrži različite definicije homilije i propovijedi, iako pod definicijom propovijedi navodi prediku, prodiku i homiliju kao istovjetne pojmove. Propovijed definira kao „obredni govor religioznopoučnog sadržaja koji se drži obično za službe u crkvi“, dok homiliju definira na dva načina, kršćansko povijesni i crkveni. Kršćansko povijesna definicija homilije je „u ranom kršćanstvu jednostavno izlaganje vjerskih istina namijenjeno pouci vjernika“, a crkvena je „propovijed koja obrađuje tekst iz Biblije i svećenikovo tumačenje u bogoslužju“ (hjp.znanje.hr). Potonja definicija prema tome bi odgovarala prethodno navedenoj Sheridanovoj definiciji egzegetske homilije.

Prema Šundov (2016:565), propovijed je „poseban didaktičko-moralistički oblik naviještanja Evanđelja koje je Isus povjerio apostolima da bi ta dužnost prešla na biskupe, a onda i na svećenike, redovnike i đakone koji na taj način održavaju Kristovu riječ živom i pokušavaju djelovati na ponašanje slušatelja.“ Ista autorica navodi da bi pojam propovijed trebalo razlikovati od pojmova kerygma, kateheza i homilija te iznoseći definicije *Suvremene katoličke enciklopedije* (Glazier i Hellwig, 1998, prema Šundov, 2016:565), *Teološkog rječnika* (Rahner i Vorgrimler, 1992, prema Šundov, 2016:565) i *Općeg religijskog leksikona* (Rebić, 2002, prema Šundov, 2016:566) dolazi do zaključka da je propovijed moguće objasniti s obzirom na slušateljstvo i cilj. Prema tome, zaključuje autorica, propovijed prolazi kroz tri faze, od kojih se prva odnosi na pojam kerygma, odnosno „misijsko propovijedanje koje ide za prvim globalnim prihvaćanjem vjere od strane pogana“, druga se odnosi na pojam kateheza te „ide za upoznavanjem vjere sa svim potrebnim doktrinarnim i moralnim izvodima što je namijenjeno katekumenima“, a treća definicija odnosi se na pojam homilija i ima za cilj „da habitus vjere prijeđe u čin kod već formiranih kršćana“ (Šundov, 2016:566).

S obzirom da se vrlo često susreće u teološkoj literaturi, vrijedi spomenuti i pojam liturgija. *Hrvatski jezični portal* liturgiju definira kao „kršćansko bogoslužje, misa“ (hjp.znanje.hr). Prema tome, iako se liturgija vrlo često može pronaći u istom kontekstu kao pojam propovijed te se može činiti da se odnose na isto, liturgija bi obuhvaćala cjelokupnu ceremoniju koja se odvija u crkvi za vrijeme bogoslužja, ne samo propovijed. Ovaj pojam važno je spomenuti i u kontekstu razlika između rimokatoličke i protestantske denominacije koje će

se u ovom radu uspoređivati. Milić (2007) navodi važnu razliku s obzirom na denominacije ističući da pojam liturgija označava bogoslužje, a koristi se u crkvama koje imaju takozvana liturgijska bogoslužja, odnosno „propisano i definirano bogoslužje, koje se odlikuje određenim liturgijskim radnjama, odjećom svećenika, propisanim molitvama, redosljedom bogoslužja, liturgijskim prostorom i sl.“ (Milić, 2007:16). Stoga se pojam liturgijsko bogoslužje koristi u kontekstu Rimokatoličke crkve, dok se, s druge strane, za bogoslužje u Protestantskim crkvama koristi pojam slobodno bogoslužje, koje „ne podliježe određenim pisanim formama, već se odlikuje slobodom i kreativnošću voditelja bogoslužja“ (Milić, 2007:16).

Naposljetku, Craddock (2009:55) navodi pojmove propovijedanje teologije i propovijedanje, ističući da je propovijedanje teologije „u obliku homilije ponuditi djeliće ispovijesti vjere, sa ili bez oslanjanja na biblijske tekstove.“ S druge strane, samo propovijedanje je „onaj čin koji Božju objavu čini prisutnom ovdje i sada, i za one vjernike koji nas slušaju.“ Dodatno, autor posebno ističe da u kontekstu potonje definicije pojam „objava“ ne označava samo sadržaj, već i način na koji je on naviješten. Stoga Craddock (2009) piše i o karakteristikama dobre propovijedi i dobrog propovjednika, od čega će neke biti navedene u idućem poglavlju.

4.2. Karakteristike propovijedi

„Nisam primijetio da ljudi nakon propovijedi odslušane izlaze iz crkve ozareni, ispunjeni novim životnim odlukama (...) Ne znam ide li se danas u neku određenu crkvu, u neko određeno vrijeme baš da bi se čulo nekog određenog propovjednika.“ – citat je akademika, jezikoslovca, fonetičara i retoričara Ive Škarića (Dr. Škarić o suvremenoj propovjednoj retorici, 2002). Iako su se neke stvari danas djelomično promijenile, primjerice prema Kišiček (2014:100) danas propovjednici sudjeluju na radionicama i seminarima sa svrhom poboljšanja svojih govorničkih sposobnosti, Crkva se i dalje susreće s izazovima. Stariji ljudi uglavnom su revniji u pohađanju mise, što se može pripisati i tradiciji, koja je, kao što je već naglašeno u ovom radu, od velike važnosti za pripadnike Rimokatoličke crkve. Stoga, za privući više mladih vjernika, sama propovjednička praksa, kako nalažu i brojni drugi autori, trebala bi se promijeniti. Kišiček (2012:187 i 2014:102) ističe da je izazov Crkve u 21. stoljeću privući i zadržati mlade vjernike, a Šeba (2020b) je potrebi za promjenom propovjedničke prakse

posvetio cijelu knjigu pod nazivom *Tko to tamo sluša? Dijaloško propovijedanje kao izazov suvremenoj propovjedničkoj praksi*.

Prethodni odlomak dao je naslutiti probleme s kojima se propovjednička praksa susreće, a cilj ovoga poglavlja je prikazati teoriju iza te prakse, kao i pružiti uvid u neke suvremenije mogućnosti za kojima se, čini se, nameće potreba.

Prema Kišiček (2010:538 i 2014:99), propovijed pripada transformacijskoj strategiji s elementima motivacijskoga govora. Propovijed učvršćuje vjeru, oblikuje vrijednosti, ukazuje na nemoral te upravo prema tim karakteristikama pripada transformacijskoj strategiji čiji je cilj utjecaj na stavove, vrijednosti i vjerovanja publike. S druge strane, upravo ovakvo shvaćanje propovijedi predstavlja i problem. Naime, Rose (1995, prema Šeba, 2020b:58) ističe da je očekivanje od propovijedi da svake nedjelje bude poseban događaj koji transformira ljude, uzrok razočarenja mnogih članova kršćanske zajednice.

Dodatno, propovijed vrlo često i potiče publiku da promijeni stil života ili način razmišljanja te zbog svoje poticajne prirode sadrži i elemente motivacijskoga govora. Međutim, s obzirom da se propovijed uglavnom temelji na čitanju evanđelja, propovijed kao govornička vrsta sadrži i elemente interpretativne strategije, ali može biti i instruktivna i uvjeravajuća (Kišiček, 2010:538). Slično navodi i Džinić (2013:102) pozivajući se na von den Steinena prema kojem propovjednik, s obzirom da govori u ime Božje, ima pravo koristiti svako retoričko sredstvo oblikovanja pa stoga i ustrajati u nagovaranju, sugeriranju, insinuiranju i propagiranju, pogotovo ako je biblijska istina dovedena u pitanje.

Nadalje, u analizi božićnih poruka hrvatskih biskupa, Kišiček (2019:332) navodi da propovijed pripada epideiktičkom žanru zbog isticanja vrijednosti i vrlina koje bi vjernici trebali slijediti. Slušateljstvo je u epideiktičkom žanru vrlo bitno, jer teme se biraju prema publici – one su nekontroverzne, nediskutabilne i s njima se u načelu svi slažu. Stoga je specifičnost epideiktičkog žanra da ne zahtijeva argumentaciju, već se uvjeravanje postiže učvršćivanjem stavova publike (Kišiček, 2019:333). Odnosno, govornik samo treba produbiti vrijednosti s kojima se publika već slaže (Kišiček, 2019:336). S druge strane, epideiktički žanr ne odlikuje samo hvaljenje, već epideiktički govori, a posebno propovijedi, mogu sadržavati i osuđivanje određenog ponašanja i poroka (Kišiček, 2019:333). Prema istoj autorici, propovijedi također sadrže i elemente deliberativnog žanra, s obzirom na svoju prirodu poticanja na akciju i promjene, usmjerenosti na budućnost, sadržavanja jasnih tvrdnji i, prema Aristotelu, argumentaciju korištenjem primjera (Kišiček, 2019:334).

Međutim, s obzirom da je na propovjedniku velika odgovornost, a čak i prirodno nadareni za javni govor ne znaju sve o govorničkom umijeću, obrazovanje je ključno kako bi propovjednik savladao potrebne vještine. Obrazovanje mu daje sigurnost odmicanja u smjeru kojem bi, kao što je već navedeno, propovjednička praksa ionako trebala težiti. Craddock (2009:77) stoga povlači paralelu između obrazovanja propovjednika i njegovih komunikacijskih mogućnosti, ističući da obrazovanom propovjedniku nestaje strah od povratne informacije slušatelja pa shodno tome i lakše prihvaća konverzaciju sa slušateljstvom kao način produbljivanja teme.

Konzervaciju kao novu paradigmu propovijedanja spominje i Šeba (2020a:123), opisujući je kao izmjenu uloga pošiljalatelja i primatelja, sa zajedničkim radom na postizanju međusobnog razumijevanja i uz međusobno uvažavanje sudionika. Stoga autor i uvodi pojam propovijedi u novom kontekstu, onom dijaloškom. Pozivajući se na Howe (1967), Šeba navodi da dijaloško načelo podrazumijeva senzibilizaciju propovjednika na iskustva, percepcije i kontekste slušatelja, prema kojima oblikuje propovijed, ali sama propovijed i dalje ostaje monolog (Šeba, 2020a:124). Ovo načelo osiguralo bi novo shvaćanje propovijedi, koja više ne bi bila „samo obveza propovjednika koji usamljen stoji za propovjedaonicom“ (Wesley, 2005, prema Šeba, 2020a:125).

O usmjerenosti na slušatelja govori i Aračić (2003:69) ističući da je propovijed „obvezna uzimati čovjeka kao dijaloškog partnera Božjoj riječi.“ Pozivajući se na Ottoa (1976), Džinić (2013:104) također spominje dijaloški karakter propovijedi prema kojem propovjednik treba poštivati slušatelje i otvoriti dijalog s njima, a oni smiju očekivati odgovore na pitanja bez obzira na činjenicu da je propovijed zapravo monolog. Slično zaključuje i Craddock, koji ističe važnost slušateljstva u propovijedi navodeći da ih se ne treba zanemariti, već o čitavoj prirodi propovijedi govori u kontekstu slušatelja kao suradnika. Stoga navodi da cijelu poruku treba osmisliti u odnosu na publiku, ona im treba pružiti materijal za razmišljanje, produbljivanje i odluku, kako bi ih održala aktivnima za vrijeme propovijedi (Craddock, 2009:26).

U skladu s tim, Kišiček (2012) piše o važnosti profiliranja publike u propovijedima, pozivajući se na razlike koje utvrđuje još Aristotel (Hart, 1983, prema Kišiček, 2012:190), ali i suvremena istraživanja (Kišiček, 2012:191). Naime, Aristotel je isticao da su mladi slušatelji optimistični, impulzivni, idealistički i povodljivi te ih je stoga lako uvjeriti, dok je starija publika skeptična, cinična i nepovjerljiva pa stoga publika u srednjim godinama čini ravnotežu između dvije skupine, što potvrđuju i suvremena istraživanja. Dodatno, Nelson i Pearson (2000, prema Kišiček, 2012) naglašavaju da dob publike utječe na izbor teme i način na koji se ona

prezentira, što potvrđuje prethodno navedenu tezu da se stariji i mlađi vjernici razlikuju i da bi propovjednička praksa trebala biti podložna nekoj vrsti osuvremenjivanja. O važnosti profiliranja publike govori i Blažević (2014:140), koji napominje da propovjednik mora poznavati ljude kojima se obraća te Raguž (2010:509) koji ističe da ako je prvotna svrha propovijedi da ju vjernici razumiju, tada ne može biti beznačajno kakvo je slušateljstvo.

U analizi istraživanja o kvaliteti propovijedi, Džinić (2014:108) navodi da slušateljstvo, prema rezultatima istraživanja, ima vrlo visoka očekivanja od propovijedi, očekujući da ona bude vjerodostojna, zatim učinkovita, u smislu da ih dotakne te da propovjednikov govor bude prirodan. Važnost propovijedi potvrdio je i Šeba (2019:203) u svom istraživanju kojim je utvrdio da je članovima kršćanske zajednice propovijed neophodan dio službe i kršćanskog života, ali da ne ispunjava uvijek njihova očekivanja. Ovo istraživanje pokazalo je slične rezultate prethodno navedenom, prema kojima je vjernicima važno da propovjednik bude vjerodostojan, iskren te da ih propovijed dotakne.

Također, istraživanje Mulligan i sur. (2005, prema Šeba 2020b:79) pokazalo je da postoji veza između propovjednikova poštovanja prema slušateljima i njihove uključenosti u propovijed. Točnije, bez obzira na različitost ideja, slušači će pažljivije slušati ako osjećaju da ih propovjednik poštuje, dok, s druge strane, uzrok neuključenosti u propovijed nisu razlike u stavovima, već uočeni nedostatak poštovanja. Stoga po pitanju uloge publike u propovijedi, Šeba (2020b:79) zaključuje da je nemoguće razumjeti publiku, ako u dijalogu, ali već i u samoj pripremi propovijedi, nema mjesta za njihovu povratnu informaciju.

4.3. Priprema i izvedba propovijedi

O važnosti pripreme propovijedi govori Patterson (2005:218) koji navodi da bi priprema trebala biti na prvom mjestu svakog propovjednika, dodajući da bi se trebalo raditi o satima istraživanja, pisanja i uvježbavanja izvedbe. Wagner (1989, prema Aračić, 2003:65) navodi da su usmjerenja i kriteriji u pristupu propovijedanju: vjernost Pismu, vjernost čovjeku, vjernost aktualnoj stvarnosti i komunikativnost.

S obzirom na posljednji navedeni kriterij – komunikativnost, u pripremi propovijedi važno je voditi računa o retoričkom dizajnu i govornoj izvedbi. Prema Kišiček (2014:100) „retorički dizajn podrazumijeva dobru strukturu propovijedi, znati kako započeti i kako završiti,

kako izreći osnovnu poruku, kako koristiti citate, kako priču.“ Odnosno, podrazumijeva da propovijed ima uvod, glavni dio i zaključak.

Antički retorički nacrt sadrži uvod, u kojem se najavljuje glavna tema, zatim objašnjenje teme uz pomoć postupaka poput primjera, analogija, protivljenja i citiranja te na kraju, osvrt na glavnu ideju, zaključnu misao i poticanje slušateljstva, „čime se ostvaruje glavni cilj propovijedi, a to je usmjeravanje vjernika na promjenu ponašanja“ (Šundov, 2016:576).

Elemente govora Gračanin (1968) razlaže prikazujući različite primjere mogućega nacrt govora, međutim svaki nacrt sadrži uvod, glavni dio i zaključak kao nužne elemente. Prema njemu, uvod je značajan jer se njime uspostavlja kontakt sa slušateljstvom, glavni dio naziva kazivanjem i dokazivanjem gdje je bitno pronaći i obraditi jednu središnju misao, a za zaključak govori da nije ništa manje važan od uvoda. Navodi da najbolji zaključak uključuje osvrtnje na prethodno rečeno primjerom, usporedbom, mišlju i slično.

Škarić (2008:73) osnovnim elementima kompozicije govora također smatra uvod, glavni dio i zaključak. Uvod se prema Škariću sastoji od zaglavlja u kojem se odvija pozdravljanje, predstavljanje i oslovljavanje te predgovor, u kojem se stvara naklonost prema govorniku i stvara zanimanje za temu. Glavni dio sadrži priču, razdiobu, iznošenje, potkrijepe i pobijanje, a zaključak sadrži poziv, efektni završetak te zahvalu i/ili ispriku.

Ne mora nužno svaki dobar javni govor imati sve ove elemente i točno ovim redoslijedom, što su svojim istraživanjem pokazale Pletikos Olof i Vlašić Duić (2007), a to se posebno odnosi na propovijed kao specifičnu govorničku vrstu. Međutim, iako se nije potrebno strogo držati ove kompozicije govora, jer ipak je to samo jedna u nizu mogućih kompozicija jednog autora, neki elementi dosljedni su s razlogom. Stoga, iako na primanje poruke izbacivanje nekih elemenata ili promjena redoslijeda neće negativno utjecati, važno je držati se smjernica koje ipak ponavljaju različiti autori, iz različitih područja – od fonetičara (Škarić, 2008) do propovjednika (Blažević, 2014).

Tako je jedan od elemenata koji je važan svim spomenutim autorima – uvod, a o važnosti tog elementa pisao je još 426. godine i sveti Augustin u svom djelu *De Doctrina Christiana*. Uvod smatra važnim elementom retorike u kojem se pridobiva naklonost slušatelja, njihovo zanimanje te ih se priprema na primanje poruke (Green, 1996:197), a svrhu uvoda u javnom govoru tako opisuju i brojni suvremeni autori.

Blažević (2014:152) također navodi da tijekom uvoda slušatelji stječu dojmove o govorniku te uvod treba pobuditi pažnju slušatelja, što se može povezati i s već spomenutim Škarićevim stvaranjem naklonosti prema govorniku i stvaranjem zanimanja za temu (2008:73). Slično piše i Aračić (2003:71) navodeći da uvod u propovijed prvenstveno treba stvoriti zanimanje slušatelja te uspostaviti povjerenje slušatelja u propovjednika. O elementu stvaranja naklonosti neizravno piše i Raguž ističući da bi propovjednik trebao nastojati da zbog svoje propovijedi bude drag slušateljima i da se osjećaju ugodno pri njegovoj pojavi, „jer će tako i sadržaj propovijedi brže doći do njihovih srdaca“ (2010:509).

Propovijed uglavnom započinje oslovljavanjem koje služi u svrhu pridobivanja pozornosti (Kišiček, 2014:100), a Pletikos Olof i Vlašić Duić (2007) ističu da je ono vrlo kratko i s malim varijacijama. Prema autoricama, najčešći oblici oslovljavanja u propovijedi su „Draga braćo i sestre!“ te „Dragi vjernici!“ (2007:111). Propovijedi također često počinju citiranjem Biblije (Pletikos Olof i Vlašić Duić, 2007:116), a prema Šundov (2016:576) biblijski citat ima funkciju da autoritarnošću najavi glavnu ideju.

Središnji dio propovijedi odnosi se na obrazlaganje središnje misli propovijedi, odnosno teme ili teze, koja treba biti jedna, a uglavnom se iznosi pomoću više glavnih ideja (Lucas, 2015:167). Za ovaj, kao i za ostale dijelove propovijedi, vrijedi da treba biti dobro pripremljen te je izvedba vrlo bitna, o čemu će biti riječi kasnije u ovom poglavlju. Blažević (2014:141) napominje da ako središnja misao nije kratka i kristalno jasna, tada ni propovijed nije spremna za iznošenje.

Prema brojnim autorima, središnja misao trebala bi biti temeljena na Bibliji, bilo da je tema propovijedi samo jedan stih, cijeli odlomak ili neka općenita biblijska tema. Brown (1970, prema Zovkić, 1974:369) stoga razlikuje dva tipa biblijske propovijedi: tumačenje cijelog odlomka i izlaganje biblijske teme. Raguž, iako navodi da sadržaj propovijedi uvijek treba biti Sveto pismo, a zbivanja u svijetu treba tumačiti u svjetlu Svetog Pisma (2010:205), ističe da se kod pripreme propovijedi trebaju uzeti u obzir i tumačenja Svetog pisma velikih teologa. Isto tako i sveti Augustin preporučuje slušanje dobrih propovjednika i korištenje njihovih tekstova (Raguž, 2010:206). Zovkić (1974:371) savjetuje da bi se za bolje razumijevanje poruke propovijed trebala izvesti tako da se biblijski tekst prvo pročita, zatim rastumači pa onda opet pročita. Pažin (2010:532) kao temeljno načelo propovijedi također ističe da bi ona trebala biti temeljena na Bibliji, a citirajući papu Benedikta XVI. naglašava da propovijed treba Božju riječ dovesti u vezu sa životom zajednice. Odnosno, iako se treba temeljiti na tumačenju Biblije,

tema propovijedi treba biti nešto s čime se ljudi mogu poistovjetiti, nešto aktualno i njima blisko. Neki od načina na koje se to može ostvariti bit će navedeni u dijelu o govornoj izvedbi.

Prema Lucasu (2015:200) zaključak treba osigurati da publika zapamti, razumije i prihvati središnju misao, a neke od glavnih metoda postizanja toga su sažeti rečeno, zaključiti citatom, ujediniti rečeno osvrtanjem na uvod te pozvati publiku na djelovanje. Aračić (2003:72) navodi da bi završetak propovijedi trebao „povezati tijek misli i upraviti životnom kontekstu“ što se postiže snažnom slikom, doživljajem i sažetim izričajem. Broadus (1979) ističe da se zaključak propovijedi može izvršiti sažimanjem, prikazom primjene rečenoga na život slušatelja, hrabrenjem, upozoravanjem ili poticanjem. U svrhu upečatljivog završetka također se, kao i u uvodu, može citirati Biblija (Broadus, 1979:115). Blažević (2014:153) napominje da se u zaključku ne smije unositi novi materijal, da zaključak treba sadržavati i sažetak, biti kratak, a također ističe da se može završiti pitanjem za razmišljanje ili citatom.

Što se tiče drugog spomenutog aspekta, govorne izvedbe, prema Kišiček (2010) najčešći je problem neuspostavljanje kontakta s publikom, stoga je potrebno propovijed ne čitati. Govoreći o problemu čitanja propovijedi, Craddock (2009:209) navodi da će se propovijedanje, kojemu je u cilju pisanje, morati kad-tad suočiti s „radikalnom promjenom smjera, od pisanog ka usmenom.“ Stoga ističe da se taj problem može izbjeći ako se već u početku donese odluka da se sastavlja usmeni govor. Autor spominje pisanje propovijedi u kontekstu stavljanja određenih smjernica i ideja na papir, a ovakvo Craddockovo razmišljanje u skladu je s mišljenjem još jednog autora. Broadus (1979:269) navodi pojam *extemporaneous preaching* (engl.) koji se odnosi na djelomičnu pripremu, odnosno propovjednik je pripremljen, ali nema sve zapisano pa stoga i manje ovisi o pomoćnim alatima, a sama izvedba je prirodnija. Isti autor dodatno navodi da takva izvedba omogućuje pogled usmjeren prema publici, od kojega može imati koristi jer može vidjeti njihove reakcije i prilagoditi se (Broadus, 1979:274).

Ono što je specifično za već spomenuti epideiktički žanr je bogata figurativnost. Stoga su vrlo česta stilska sredstva propovijedi metafore, usporedbe, figurativne analogije (Kišiček, 2019:336). Jedno od retoričkih sredstava je i navođenje iskustva kao načina povezivanja s publikom ili boljeg razumijevanja poruke. Šeba (2020b:67) navodi zanimljivu konstrukciju da je „jezik iskustva, *lingua franca* našeg doba, koji propovjednicima i zajednicama omogućuje graditi mostove između svijeta Biblije i svjetova današnjih slušatelja“. U skladu s rečenim, ističe da vjerojatnost razvijanja dijaloga raste shodno korištenju jezika u propovijedi koji se oslanja na svakodnevno, neposredno iskustvo.

O važnosti izvedbe govorio je i Augustin (prema Raguž, 2010:508) ističući da propovjednik treba koristiti što jednostavniji jezik, izbjegavati nejasne i strane riječi te ne govoriti glasno, već odavati mirnoću, jasnoću i nalikovati predavanju. Raguž nadalje ističe da se propovjednik ne treba libiti korištenja lijepih izraza te da treba paziti da se ne ponavlja, a kako bi izbjegao dosadu u propovijedi, treba koristiti primjere (2010:510). Međutim, Blažević (2014:149) ističe da bi u propovijedi trebalo izbjegavati ustaljene kršćanske izraze poput *crkvena evangelizacija, spašavanje duša, novorođeni kršćanin* i sl. Govoreći o komunikativnosti kao važnom kriteriju u pristupu propovijedanju, Aračić (2003:70) navodi da ona uključuje „razumljiv rječnik, lijep i tečan govor, upotrebu slika, priča, usporedbi i ostalih govorničkih figura“, a da je komunikativan govor „svladan, tj. bez čitanja, barem većim dijelom“ te da se u njemu upotrebljavaju umjereno elegantne geste (Wallner, 1989, prema Aračić, 2003:71).

O korištenju različitih stilskih figura i retoričkih sredstava govori i Lewis (1987) u analizi Isusovog načina propovijedanja. Ističe da je Isus upotrebljavao parabole, analogije, dijalog, postavljanje pitanja, usporedbu i kontrast, zajedničko iskustvo, priznavanje potreba slušatelja te poštivanje njihovih osobnosti. Navodi da Isus nije vodio jednosmjernu komunikaciju, već je odgovarao na pitanja, prigovore i sumnje (Lewis, 1987:51). Poučavao je o teškim pitanjima poput suosjećanja, opraštanja i osobne odgovornosti jednostavnim pričama o milosrdnom Samarijancu, rasipnom sinu i sijaču. Ako bismo se vodili autorovim opisom Isusa kao izvanrednog pripovjedača koji je živio u kulturi pripovijedanja i kojemu je ono bilo u krvi (Lewis, 1987:43), mogli bismo zaključiti da su navedene karakteristike Isusovih propovijedi poželjne za svakog propovjednika.

Aračić (2003:72) zaključuje da je propovijed postigla cilj i stigla kraju „ako je sudionike privela samima sebi, slavljenju Boga i služenju bližnjemu te većem zajedništvu.“ Međutim, ono što je prikazano ovim poglavljem je da je za postizanje toga cilja potrebno umijeće na nekoliko razina – priprema, koja uključuje i odabir sadržaja, zatim struktura, odnosno dizajn te naposljetku i sama izvedba. Stoga sve izneseno u ovom poglavlju sažima Blažević (2014:142): „Učinkovitost naše propovijedi ovisi o dva čimbenika: o tome što kažemo i o načinu na koji to kažemo. Bez biblijski utemeljenog sadržaja nemamo ništa vrijedno reći; a bez vještog izlaganja nećemo moći prenijeti taj sadržaj.“

5. Ciljevi i hipoteze

Cilj ove analize je utvrditi postoje li razlike u strukturi i izvedbi propovijedi između rimokatoličke i protestantske denominacije te koliki je stupanj pripremljenosti propovjednika. Želi se utvrditi koliko se propovijed čita, odnosno koliko propovjednici, bilo rimokatolički svećenici ili protestantski pastori, drže do retoričkih karakteristika poput strukture i izvedbe. Iz ovakve analize može se izvući zaključak o tome koliko su propovjednici zapravo obrazovani kao javni govornici, a koliko im propovijedi ovise o prirodnoj nadarenosti za javni govor ili nedostatku iste.

Hipoteza 1: O potrebi obrazovanja propovjednika pišu brojni autori, primjerice Craddock (2009:77) koji povlači paralelu upravo između obrazovanja propovjednika i njegovih komunikacijskih sposobnosti. Iako propovijedi i retorički neobrazovanih propovjednika uglavnom ne započinju *in medias res*, već imaju neki oblik uvoda, središnjeg dijela i zaključka, zbog nepostojanja obaveznog retoričkog obrazovanja pretpostavka je da propovjednici nisu upoznati sa retoričkim sredstvima kojima pojedine dijelove propovijedi mogu uspješno ostvariti. Stoga će u analizi strukture naglasak biti na uvodu i zaključku te retoričkim sredstvima kojima se ostvaruju pojedini dijelovi uvoda – zadobivanje naklonosti, stvaranje zanimanja za temu te zaključka – sadrži li sažetak, citat, je li efektan i lako upamtljiv. Upravo zbog nedostatka kontinuiranog obrazovanja u području govorničkih sposobnosti i činjenice da su propovjednici prepušteni sami sebi, odnosno vlastitom talentu i angažmanu, pretpostavka je da ni rimokatoličke ni protestantske propovijedi neće u potpunosti zadovoljiti retoričke kriterije.

Hipoteza 2: Ova hipoteza odnosi se na govornu izvedbu. Osoba koja ne čita uglavnom je pripremljenija, a samim time i sigurnija u sebe te spontanija, što često podrazumijeva i veću ekspresivnost u govoru. S obzirom na činjenicu da su dosadašnja istraživanja pokazala da većina svećenika svoje propovijedi čita (Kišiček, 2010:545), pretpostavka je da će i ova analiza pokazati da svećenici čitaju propovijedi, a usporedit će se njihova izvedba s izvedbom protestantskih propovjednika. Rimokatoličke propovijedi dio su liturgijskoga bogoslužja koje odlikuje propisanost rituala i specifičan redosljed, dok su protestantske propovijedi dio slobodnog bogoslužja koje odlikuje sloboda i kreativnost propovjednika (Milić, 2007:16). Stoga se pretpostavlja da će manje protestantskih nego rimokatoličkih propovjednika čitati propovijed, a pokušat će se utvrditi jesu li razlike među propovjednicima utemeljene u pripadnosti pojedinoj denominaciji ili propovjedničke sposobnosti ovise o samom propovjedniku.

6. Metodologija i korpus

Analizirat će se govorna izvedba, izbor riječi i figurativnost, ali i već spomenuti klasični elementi javnog govora poput uvoda i zaključka. U uvodu će se analizirati ostvarivanje njegovih sastavnica poput stvaranja naklonosti i zanimanja za temu (Škarić, 2008:70; Gračanin, 1968:106; Lucas, 2015:186), dok će se u zaključku pratiti kojom od navedenih učinkovitih metoda propovjednici završavaju propovijed – sažimanje, citat, poziv na djelovanje i slično. U govornoj izvedbi pratit će se tempo, stanke i neverbalna sredstva. O važnosti uvoda, zaključka, izbora riječi i figurativnosti bilo je riječi u dijelu rada o retoričkom dizajnu i govornoj izvedbi, a važnost ostalih retoričkih karakteristika koje će se pratiti bit će opisana prije same analize, u idućim odlomcima ovog poglavlja.

Gračanin navodi da je umjeren tempo važno svojstvo lijepa govora (1968:135), a Kišiček (2010:546) primjeren tempo opisuje kao neprimjetan, koji ne treba biti ni prebrz ni prespor, već što sličniji prirodnom, normalnom govoru. Slično ističe i Varošaneć-Škarić (2010:101) navodeći da je brzina govora primjerena kada je ne zamjećujemo kao poseban indikator tijekom govora.

Govorna brzina ili govorni tempo izražava se brojem govornih članaka – bilo glasnika, slogova, riječi ili rečenica, u jedinici vremena – minuti ili sekundi, a najčešće se izražava brojem slogova u sekundi (Škarić, 1991:297). Isti autor nadalje ističe da je važno razlikovati tempo govora i tempo artikulacije, gdje se tempo govora odnosi na brzinu govora sa stankama, dok je tempo artikulacije brzina izgovora, odnosno čistog govora bez stanki. Navodi da je normalna brzina govora četiri do sedam slogova u sekundi (Škarić, 1991:298) što će se u analizi propovijedi računati s dvije minute govornog materijala iz svake izvedbe. S obzirom na mogućnost da neke propovijedi budu u potpunosti čitane, vrijedi spomenuti da prosječni tempo prilikom normalnoga čitanja iznosi 5.2 slogova u sekundi (Horga, 1988, prema Varošaneć-Škarić, 2010:102).

O važnosti stanki govori Kišiček (2010) ističući da se stankama stvara osjećaj napetosti, iščekivanja, ali i da stanke služe kao pomoć da se izgovorena riječ „obavijesno što potpunije primi“ (Škarić, 2007, prema Kišiček, 2010:197). Škarić (1991:295) navodi da su stanke „odsječci govornog vremena bez teksta“, čine važno prozodijsko sredstvo te imaju različite uloge i različita značenja. S obzirom na ulogu, stanke mogu biti: stanke razgraničenja, odnosno

delimitativne pauze; stanke isticanja, odnosno kulminativne pauze; leksičke stanke; stanke procesiranja i stanke prekida govora.

Stanke razgraničenja podupiru organizaciju iskaza, uklanjaju moguću dvosmislenost te mogu biti sintaktičko-logičke i ritmičke. Stanke isticanja koriste se ispred riječi koja se želi posebno istaknuti te pojačavaju napetost i iščekivanje, a kada se upotrebljavaju nakon naglašene riječi, omogućuju da se informacija bolje primi. Leksičke stanke koriste se umjesto neke riječi i nose njeno značenje. Stanke procesiranja najčešće služe da bi govornik nakon iskaza dao slušačima dodatno vrijeme za obradu informacija, a mogu biti ostvarene i riječima poput „Shvaćaš?“, „Pratite?“ i slično (Škarić, 1991:297). Naposljetku, stanke prekida govora mogu se odnositi na fiziološke aktivnosti poput kašljanja, kihanja, gutanja, udisanja i slično, kao i na hotimične radnje poput pijenja vode, itd., ali i na prelazak u negovornu komunikaciju – pisanje, gestikuliranje, i sl. (Škarić, 1991:297). Isti autor u drugom izvoru navodi da pauze služe da se njima isprave i greške tempa, primjerice ako je prethodno nešto izgovoreno prebrzo (Škarić, 2008:60). Nadalje, Škarić navodi i da pauze oklijevanja ukazuju da se promišlja i bira što se govori te time pokazuju da govor nije unaprijed naučen napamet ili da se ne čita. Međutim, preduge i prečeste pauze oklijevanja imaju suprotan učinak, odnosno govore o nepripremljenosti govornika (Škarić, 2008:62).

Neverbalna komunikacija također će se analizirati s obzirom na činjenicu da ionako oskudan broj propovjedničkih priručnika ne sadrži neverbalna sredstva kao posebnu kategoriju u komunikaciji, već se izvedba propovijedi svodi samo na njen verbalni aspekt. Međutim, kako ističe Šeba (2020a:120), propovjedničkoj sposobnosti pripada i korištenje neverbalnim sredstvima komunikacije, a o važnosti neverbalne komunikacije u propovijedi govori i Blažević (2014:151) navodeći da propovjednik slušatelje treba gledati u oči, ne upirati prstima u njih, a gestom se može i treba služiti kako bi privukao zanimanje i zadržao pažnju. Važnost neverbalne komunikacije sažeo je Gračanin (1968:136): „Čovjek ne govori samo riječima, on govori i izrazom lica, pogledom očiju, kretnjama, cjelokupnim svojim držanjem“. Škarić neverbalne znakove definira kao sve znakove koji sudjeluju u govornom činu, a same nisu govor te ih stoga još naziva i sugovorni znaci (Škarić, 2008:177). Od neverbalnih sredstava pratit će se položaj propovjednika u odnosu na publiku, odnosno proksemija, zatim pogled te gesta i mimika – prate li prirodno govor, ima li ih uopće ili se koriste pretjerano.

Korpus propovijedi za analizu sastoji se od tri propovijedi rimokatoličke i tri propovijedi protestantske denominacije, a kao što je već navedeno, specifična konfesija protestantske denominacije, kao i određeni red rimokatoličke denominacije, nisu od važnosti za analizu

retoričkih karakteristika. Dodatno, sama analiza neće biti podijeljena prema propovijedima, već prema kategorijama koje će se analizirati – retorički dizajn koji uključuje uvod, zaključak i izbor riječi i figurativnost kojima se obrazlagala središnja misao te govorna izvedba koja se odnosi na tempo, stanke i neverbalnu komunikaciju. Poglavlje nakon analize, u kojem će se iznijeti rezultati analize i usporediti denominacije, također će sadržavati usporedbu rezultata prema analiziranim kategorijama.

Odabrane propovijedi nalaze se na YouTube-u, a prilikom odabira propovijedi željelo se obuhvatiti propovijedi iz različitih dijelova Hrvatske pa su stoga protestantske propovijedi s područja Zagreba, Orahovice i Pule, a rimokatoličke iz Zagreba, Ilače i Labina. Protestantskoj denominaciji pripadaju prve tri propovijedi, odnosno propovijedi Evanđeoske pentekostne crkve Hosana – propovjednik Tomislav Zorić, Evanđeoske pentekostne crkve Betanija – propovjednik Oliver Buljat i Crkve cjelovitog evanđelja – propovjednik Mario Dučić. Rimokatoličke propovijedi su posljednje tri analizirane propovijedi, odnosno propovijedi iz Marijanskog svetišta u Remetama – propovjednik Ike Mandurić, Župe rođenja BDM – propovjednik Boško Čatlak i Župne crkve svetog Jakova – propovjednik Ivan Đakovac.

7. Analiza retoričkih karakteristika propovijedi

7.1. Retorički dizajn

7.1.1. Uvod u propovijedima

Propovijed 1 – Evanđeoska pentekostna crkva Hosana, propovjednik Tomislav Zorić

Propovjednik započinje propovijed riječima „*Aleluja, slava Bogu!*“ koje služe kao znak da propovijed započinje te slušatelji trebaju početi obraćati pozornost. Propovjednik zatim nastavlja šaljivim tonom i uz osmijeh govoreći „*Bože pomози. Amen, jel' tak'? Dvadeset godina propovijedam, svaki put si mislim čovječe sve ću upropastit', sigurno neće bit' dobro, katastrofa... I svaki put se iznenadim jer je Bog dobar.*“ Odabirom riječi „*Bože pomози*“ koje je izgovorio uz smijeh, nasmijao je i publiku, čime se može reći da je stekao njihovu naklonost, a to je postigao i retoričkom skromnošću u ostatku te misli, ističući da je, iako propovijeda već dvadeset godina, i dalje nesiguran.

Zatim nastavlja navodeći koja je tema propovijedi i zašto je ona bitna: „*Ja ću preć' odma' na temu jer imamo puno toga za proć'. Moja današnja tema se zove Govor o križu, to je izvučeno iz onog teksta koji govori da je govor o križu za ljude neke ludost i da Židovi to nisu htjeli slušat' nego su tražili znakove. Tražili su 'Daj napravi nešto smešno, daj napravi nešto čudno', a Grci su tražili mudrost, tražili su da čuju nešto od čeg će im narast' glava i od čeg će se osjećat' važni i veći od drugih. A Pavao kaže 'Mi nismo imali ništa drugo za ponudit' nego govor o križu.'* Kaže 'Propovijedao sam Krista, i to ne bilo kakvoga, nego Krista razapetoga.' (...) Sve šta je govorio on je znao da ništa ne može objasniti' dovoljno dobro, da niti jednu biblijsku temu, da joj nijednoj ne može doć' do temelja i ne može je dobro objasniti' ako ne dođe do križa.“

Pokušavajući naglasiti važnost ove teme propovjednik se koristio citiranjem Biblije, govoreći o Pavlu koji je govor o križu smatrao izrazito bitnim. Korištenjem citata iz Biblije kao opravdanja važnosti teme, stječe vjerodostojnost jer kršćanska publika Bibliju smatra autoritetom. Iz transkripcije ovoga uvoda može se zaključiti da sadrži element zadobivanja pozornosti na samom početku, zatim stvaranja naklonosti prema propovjedniku, kao i stvaranja zanimanja za temu.

Propovjednik je također već u uvodu počeo uključivati publiku, odnosno zadržavati njihovu pozornost, na način da upitnom intonacijom govori „*Amen?*“ u svrhu traženja potvrde od njih, kao i s komentarom „*Čovječe malo smo uspavani?*“ čime se vidi da prati njihove reakcije i uzima ih u obzir.

Uvod zatim završava molitvom gdje svojim riječima, odnosno spontanom, nenaučenom molitvom, moli za propovijed i za milost Božju u prolaženju ove teme. Molitvom na kraju uvoda ponovno postiže retoričku skromnost, nije samouvjeren već traži Boga vodstvo i milost u izlaganju ove teme te Bogu daje veću važnost i autoritet nego sebi.

Nakon toga uvod završava, odnosno središnji dio započinje rečenicom „*Ja ću preletit' neke stvari, podrazumijevam da ih vi dobro znate.*“, što se može smatrati pohvalom publike, a to je također jedan od načina stvaranja naklonosti.

Za ovaj uvod može se reći da sadrži sve potrebne elemente, iako nije imao pozdravljanje i oslovljavanje publike. Međutim, upravo činjenica da je ovaj uvod ostvario svoju svrhu govori u prilog tome da nisu uvijek sve sastavnice nužne da bi se pojedini element javnog govora uspješno ostvario. Propovjednik je uspio zadobiti pozornost publike, upotrijebio je humor kako

bi zadobio njihovu naklonost, citiranjem Biblije njegova središnja misao dobila je kredibilitet i uspio je stvoriti zanimanje za temu.

Propovijed 2 – Evanđeoska pentekostna crkva Betanija – Oliver Buljat

Propovjednik ne započinje svoju propovijed pozdravljanjem ili oslovljavanjem publike, već govoreći „*Budući se Antonela tako lijepo pomolila, ja se ne moram onda pomoliti. Samo ću reći 'Amen' na njenu molitvu. Ipak je to molitva iz Dalmacije, znači ima poseban žar u sebi.*“ Iako ovakav početak ne sadrži uobičajene elemente uvoda, ipak je tom rečenicom propovjednik uspio nasmijati publiku, a i pohvaliti jednu osobu iz publike koja se prethodno pomolila, zbog čega se može reći da uvod sadrži element stvaranja naklonosti.

Odmah potom nastavlja govoreći „*Ova dva dana smo proučavali knjigu proroka Jone i ona završava sljedećim riječima...*“ te počinje čitati biblijski tekst. Po završetku čitanja teksta govori „*Vrlo interesantno da Bog kaže da ljudi u Ninivi nisu znali razlikovati desno i lijevo. Pa bi' ja rekao nešto o tome.*“, čime je najavio što će biti tema propovijedi i potom prešao na središnji dio. Međutim, osim izborom riječi – da to što je Bog rekao smatra *vrlo interesantnim*, nije upotrijebio neko retoričko sredstvo kojim bi pobudio zanimanje publike za tu temu.

Iako je ovaj uvod imao neke dobre sastavnice, poput humora kojim je propovjednik u laganom tonu započeo propovijed, zadobio pozornost publike i njihovu naklonost, stvaranje zanimanja za temu ipak je ključna sastavnica koja je ovdje izostavljena. Točnije, u središnji dio propovijedi propovjednik je ušao pre naglo, bez povezivanja publike s temom ili isticanja njene važnosti.

Propovijed 3 – Crkva cjelovitog evanđelja – Mario Dučić

Snimka propovijedi započinje stajanjem propovjednika za propovjedaonicom te njegovom kratkom molitvom, nakon koje govori „*Ok, ako imate Biblije ja bi' htio da otvorite u poslanicu Rimljanima, dvanaesto poglavlje, deveti stih. Naslov jutrošnje propovijedi je... Gorljiv duhom.*“ Uzimajući u obzir da se radi o snimci, moguće da je prije početka molitve postojao i pozdrav ili oslovljavanje publike, ali to na snimci nije vidljivo.

Propovjednik zatim čita tekst iz Biblije prilikom čega leksičkim stankama odmah uključuje publiku „*Čitam: 'Neka vaša ljubav bude bez...' Kako? Ajde malo probudite se. Imate*

Biblije? 'Bez...pretvaranja. Mrzite zlo, prijanjajte uz...? Ljubite srdačno jedan drugog...' Kakvom ljubavi?“, nakon čega šaljivim tonom imitira njihovo tromo i uspavano nadopunjavanje stiha.

Ovim uvodom propovjednik je najavio temu te je čitajući tekst iz Biblije potkrijepio zašto ju je odabrao, a u sâmo čitanje uključivao je i publiku, čime je zadobio njihovu pozornost. Šalom i imitiranjem njihove uspavanosti nasmijava ih i može se reći da time stječe njihovu naklonost. Potom još jednom glasnije ponavlja taj stih i objašnjava ga, uspoređujući ga s tekstom na izvornom jeziku te navodeći značenja grčkih pojmova, čime prelazi na središnju misao propovijedi. Vrijedi istaknuti da je u ovom uvodu propovjednik osim korištenjem biblijskog autoriteta postigao kredibilitet upravo navođenjem značenja riječi s izvornoga jezika, čime je pokazao svoju pripremljenost, odnosno da je istraživao i duboko ušao u temu. Međutim, propovjednik nije upotrijebio retorička sredstva kojima bi stvorio zanimanje publike za temu, iako je upotrijebio humor, koji može doprinijeti stvaranju zanimanja, ali u ovom slučaju više je doprinio zadobivanju naklonosti publike.

Propovijed 4 – Marijansko svetište u Remetama – Ike Mandurić

Svećenik propovijed započinje invokacijom koja je ujedno i znak da propovijed počinje „*U ime Oca i Sina i Duha Svetoga. Milost Gospodina našega Isusa Krista, ljubav Boga Oca i zajedništvo Duha Svetoga sa svima vama.*“ Nakon toga publiku oslovljava s „*Draga braćo i sestre!*“ te nastavlja govoreći „*Da nisam kršćanin, večeras bi' postao kršćanin. Slušajući, gledajući ovaj skup ovdje, ja bi' se pitao 'Što to ti ljudi imaju? Hoću i ja to!*“, što je pohvala publike i stoga se može smatrati stvaranjem naklonosti.

Zatim govori „*Sigurno svaki pametan koji ima srca i duše poželi ono nešto što se događa i očituje samo u susretu s Gospodinom i samo kod onih koji susreću Gospodina, u Crkvi našoj Katoličkoj.*“, što se može karakterizirati kao argumentacijska pogreška *ad populum*, jer navodi tvrdnju koju temelji na mišljenju *svakoga tko je pametan*. Također, ovakva tvrdnja nespretna je izbor za propovijed, jer iako propovjednik vjerojatno pretpostavlja da se obraća samo katolicima i da bi se svi s njom složili, problematična je s dva aspekta. Jedan je da ovakva konstrukcija automatski svakoga tko se ne slaže s njom karakterizira kao *nepametnog*, a drugi problem je ekskluzivnost na samom kraju tvrdnje – *u Crkvi našoj Katoličkoj*, što isključuje ostale kršćanske vjernike.

Nadalje navodi da je predivno slaviti nešto veliko i nepogrešivo, vrijedno divljenja, kao što je Bog i da su razlozi slavljenja neiscrpljivi, čak i na Zemlji, „*a kako li će biti na nebesima.*“ Prenesenim značenjem ističe da i u zemaljskom životu trebamo *živjeti predokus raja*, a da to ne bi bilo moguće bez onoga što se upravo na toj propovijedi, taj dan slavi – duh Božji. Misa se održala na dan katoličkog blagdana Duhova pa je ovime propovjednik približio publici svrhu okupljanja.

Zatim poziva publiku da otvori svoja srca da ih Bog može pripremiti i učiniti dostojnima ulaska u slavlje te večeri. Narativom zatim prelazi u prvo lice, ali kao da govori u ime svih okupljenih „*Grešan sam, ali ako me Ti zoveš, kako da Ti kažem ne? Evo dajem Ti moje prljavo, ranjeno srce, koje je i danas napravilo mnoštvo loših odluka...*“ te se ujedno time i poistovjećuje s okupljenima, ne uzdiže sebe iznad njih, već se stvari koje navodi odnose na svakoga od njih. Govori da predaje Bogu svoje nesavršenosti, da ga Bog očisti kako bi mogao biti *s Bogom na gozbi*. Ovime kao da je vodio svakoga od okupljenih u tome što bi oni trebali učiniti prije početka propovijedi, kako se pokajati i predati Bogu, kao da je govorio umjesto njih i za njih. Nakon toga poziva sve na ispovijed vjere, koju tada zajedno izgovaraju, nakon čega slijedi pjesma slavljenja i čitanje Riječi, prije prelaska na temu propovijedi.

Prelazak na propovijed ponovno započinje oslovljavanjem s „*Draga braćo i sestre.*“ te uvodi u temu blagdana Duhova objašnjavajući njenu važnost. Navodi da se spuštanjem Duha Svetoga zapravo ispunjava svrha spasenja od Adama do danas te da nitko bez Duha Svetoga ne može ispuniti sav zakon, čime isticanjem važnosti Duhova može postići i zanimanje za tu temu, ali ne koristi dodatna retorička sredstva kojima bi to postigao te zatim prelazi na središnji dio propovijedi.

Ovaj uvod imao je vrlo dobro zadobivanje naklonosti publike, gdje je za postizanje toga upotrijebljena pohvala publike kao retoričko sredstvo. Međutim, zbog nespretnoga nastavka kojim je propovjednik čak nekoga iz publike mogao i uvrijediti, tu naklonost mogao je i izgubiti. Pokušao je istaknuti svrhu okupljanja i navesti važnost blagdana Duhova, ali retoričko obrazovanje zasigurno bi mu pomoglo da upotrijebi dodatna retorička sredstva kojima bi temu uspješnije približio publici.

Propovijed 5 – Župa rođenja BDM – Boško Čatlak

Nakon klasičnog početka „*U ime Oca i Sina i Duha Svetoga. Milost Gospodina našega Isusa Krista, ljubav Boga Oca i zajedništvo Svetoga Duha sa svima vama.*“, propovjednik nastavlja oslovljavanjem i pozdravljanjem publike „*Draga braćo i sestre, ja vas sve srdačno pozdravljam u ime Isusa Krista. Na poseban način one koji evo danas ne mogu biti prisutni na svetoj misi te će pratiti svetu misu putem televizijskog prijenosa. I evo kako bi mogli dostojno slaviti ova sveta otajstva, priznajmo naše grijehe i tražimo od našeg dobrog Oca oproštenje.*“ Time prisutne poziva na idući ritual bogoslužja, ispovijed vjere, ujedno navodeći i njegovu svrhu – kako bi bili dostojni. Oslovljavanje i pozdravljanje, posebno naglašavajući one koji nisu prisutni, mogu se smatrati elementima zadobivanja naklonosti.

Zatim nakon zajedničke molitve i slavljenja propovjednik čita tekst iz Biblije, a po završetku čitanja poziva publiku da sjedne govoreći „*Izvolite sjesti.*“ Nakon toga nastavlja šaljivom analogijom „*Evo Crkva, kao dobra mama, pred svoju djecu uvijek stavi nešto jesti, fino. Evo tako i Crkva danas pred nas stavlja ovu riječ Božju, koja je jako fina, je li*“, što se također zbog šaljivog tona i laganog početka može smatrati stvaranjem naklonosti, kao i zadobivanjem pozornosti. Međutim, ne najavljuje temu niti stvara zanimanje publike za nju, već odmah prelazi na sadržaj propovijedi vraćajući se na tekst iz prvog čitanja govoreći „*Evo prije svega imamo tu prvo čitanje iz knjige proroka Nehemije...*“ te nastavlja sa središnjim dijelom.

Ovaj propovjednik vrlo je lagano i simpatično započeo propovijed, ali također nedostaje govorničkoga umijeća kojim bi prelazak s uvoda na središnju misao bio glađi, spontaniji i kojim bi zadobio veću pažnju publike, odnosno stvorio interes za temu.

Propovijed 6 – Župna crkva svetog Jakova – Ivan Đakovac

Nakon uobičajenog početka invokacijom koja ujedno predstavlja znak da bogoslužje počinje „*U ime Oca i Sina i Duha Svetoga. Milost Gospodina našega Isusa Krista, ljubav Boga Oca i zajedništvo Svetoga Duha sa svima vama.*“, propovjednik nastavlja govoreći „*Predraga braćo i sestre, Crkva nas i danas na ovu predzadnju nedjelju liturgijske godine okuplja kao vjernike da se osnažimo i potvrdimo svoju pripadnost upravo Njemu. Danas ovdje, iz Ilače, iz hrvatskog Lurda, pozdravljam sve koji nas prate putem Hrvatske televizije. Na poseban način, u svojim molitvama i u zajedništvu ove euharistije pozdravljam sve bolesne...*“ U ovom

uvodnom dijelu svećenik je publiku oslovio, pozdravio te je naveo i svrhu okupljanja – da se vjernici osnaže i potvrde pripadnost Bogu.

Zatim je nastavio naslućujući temu propovijedi „*Danas Isus progovara o činjenicama s kojima svatko se od nas u životu suočava. Govori o onome što sve nas očekuje kroz ovozemaljski život.*“ Propovjednik nadalje ističe da će vjernike puno toga u životu zadesiti, ali da moraju biti postojani, čime je uveo u temu propovijedi i moguće ovom najavom teme stvorio i zanimanje za ostatak propovijedi. Međutim, s obzirom na činjenicu da je sve čitao i iako ih je oslovio i pozdravio, nije ostvario kontakt s njima jer ih nije gledao, teško da je čitajući i ostatak na takav način, stvorio zanimanje za temu.

Nakon toga poziva okupljene u idući ritual bogoslužja – ispovijed vjere, govoreći „*Izdignimo se, na početku ovog misnog slavlja, iz vlastite grešnosti i ponovno se osnažimo u svojoj vjeri te iskrenim kajanjem započnimo ovo euharistijsko slavlje.*“

Vraćajući se na propovijed, ponovno oslovljava publiku govoreći „*Predraga braćo i sestre, današnja služba riječi na ovu prvu...na prvi pogled nam izgleda kao da ne ulijeva svijetlu budućnost. Isus progovara o onim događajima koji će zadesiti one koji u Njega vjeruju.*“, čime osvrtnjem na pročitani tekst ponovno naviješta temu. Međutim, iako bi sadržajem i mogao postići stvaranje zanimanja za temu, to onemogućuje izvedba koja se temelji na čitanju, zbog čega nema pogleda i kontakta s publikom, a zbog čega je i intonacija monotona. Upravo u uvodu vrlo je važno i zadobivanje pozornosti publike i stvaranje njihove naklonosti, jer oni tada stječu prvi dojam o propovjedniku te nesvjesno odlučuju koliko im se sviđa te koliko su spremni pratiti ostatak propovijedi. Stoga je u uvodu najvažnije uspostaviti kontakt s publikom, a ovdje je bez obzira na učinkovitost sadržaja, izvedba to onemogućila.

7.1.2. Zaključak u propovijedima

Propovijed 1 – *Evandeoska pentekostna crkva Hosana* – Tomislav Zorić

Prije samoga zaključka naglašava da se približava kraj propovijedi, čime postiže zadržavanje pozornosti publike, jer ih se priprema da je uskoro završetak, odnosno da nema još puno. Kao da govori publici „izdržite još malo“, što je moguće rezultat prepoznavanja njihovih reakcija ili nedostatka pažnje. To postiže govorenjem „*Evo jedan tekst za kraj.*“, „*Evo da završimo tekst.*“ te „*I vidi ovaj detalj, za kraj.*“

Zatim središnji dio propovijedi završava traženjem potvrde od publike govorenjem „*Amen?*“ te ulazi u zaključak svojevrsnim pozivom na djelovanje postavljajući pitanje „*Čime se ti i ja trebamo baviti? Čime se Crkva treba baviti?*“ i odmah dajući odgovor: „*Naviještanjem ove poruke.*“ Nakon toga se vraća na citat s početka propovijedi: „*Ljude ne privlačimo ljudima, nego ljude privlačimo Kristu, a onda Pavao kaže ne samo Kristu općenito, nego Kristu razapetom.*“, čime povezuje početak i završetak propovijedi, vraća se u srž onoga o čemu je govorio te ponovno i na kraju propovijedi citatom postiže vjerodostojnost zbog biblijskog autoriteta.

Naposljetku sažima zašto je važno govoriti o križu – jer što god nam Bog učinio u životu, odgovor na molitvu, ozdravljenje, itd., to je trijumf onoga što je Isus učinio za nas na križu. Propovijed završava s „*Amen.*“ te govori da bi mogli otpjevati još koju pjesmu i prelazi na završnu molitvu.

Ova propovijed imala je vrlo dobar zaključak, jer je propovjednik sazeo temu, vratio se u zaključku na citat s početka propovijedi čime je zaokružio svoj narativ, pozvao je publiku na djelovanje i ostavio ih s retoričkim pitanjima za razmišljanje.

Propovijed 2 – *Evandeoska pentekostna crkva Betanija* – Oliver Buljat

Približavajući se završetku propovijedi, upotrebljava izraze poput „*Da naglasim za kraj.*“ te „*I za kraj nas želim ohrabriti.*“ čime i slušateljstvo obavještava o tome da se propovijed približava kraju, a time postiže i ponovno zadobivanje njihove pozornosti.

U zaključak prelazi rečenicom „*Zato podvucimo na kraju sve.*“, nakon čega sažima propovijed ponavljajući glavne ideje. Završava propovijed govoreći „*Zato ne ljubimo svijeta ni onoga što je u svijetu. Zato želim vama i sebi da u nebu budete prepoznati kao šampioni, koji pobjeđuju svijet, ljubeći Oca više od stvari ovoga svijeta. Neka vas Bog blagoslovi. Amen.*“, čime je ponovio središnju misao propovijedi i publici zaželio lijepe želje te figurativnošću korištenjem metafore postigao efektiniji završetak.

Ono što osim sadržaja ovoga zaključka treba istaknuti, je i način na koji je on izveden. Propovjednik je posljednju rečenicu kojom je ponovio svoju središnju misao izgovorio usporeno, s više stanki te zadržavajući pogled na publici uz osmijeh, što je doprinijelo efektinijem završetku.

Propovijed 3 – Crkva cjelovitog evanđelja – Mario Dučić

Propovjednik je prije samog zaključka propovijedi dao naslutiti da se približava kraj propovijedi govoreći „*I zadnja stvar – budi gorljiv za vrijeme iskušenja i ponižavanja.*“, čime je postigao zadržavanje pozornosti publike.

U zaključak propovijedi ulazi sažimanjem ideje koju je prethodno iznosio: „*Kod gorljivosti je bitno prepoznati i za kraj razlikovati gorljivost našeg duha od uzbuđenja naše duše.*“ te obrazlaganje teme završava rečenicom „*I to je to što sam htio reć!*“

Nakon toga publici postavlja pitanja kojima ih poziva na razmišljanje, na promjenu i na djelovanje „*Ljudi moji, što je sa našom gorljivošću i entuzijazmom danas?*“ te govori „*Netko je jednom rekao da svaki čovjek čini najbolje kada svojim pothvatima pridoda gorljivost.*“, čime svoju tezu o važnosti gorljivosti i za kraj pokušava potkrijepiti citatom, međutim ovaj citat, s obzirom da je bez autora, ne znači jednako koliko bi značilo citiranje nekoga koga svi znaju ili čije mišljenje i autoritet poštuju.

Nastavlja postavljajući dodatna pitanja kojima publiku potiče da se osvrnu sami na sebe „*Da li mi osnažujemo ljude oko sebe svojom gorljivošću ili obeshrabrimo? Jeste li ikada razmišljali kako tvoj život utječe na ljude oko vas?*“ te se i poistovjećuje s njima navodeći da njemu samome nekad dođe da odustane, da ode, da mu bude dosta svega. Govori da svatko treba paziti na svoje postupke, jer njima može nekoga obeshrabriti, nakon čega se šali na vlastiti račun „*Ili bi se vi ohrabрили 'Čovječe konačno otiš'o, mi molimo, nikako da ode.*“, što je nasmijalo publiku čime je na kraju propovijedi također stekao njihovu naklonost.

Zatim sažima glavne ideje u obliku savjeta „*Nemoj glumiti gorljivost i entuzijazam svojim emocijama. To je kratko i to je vidljivo drugima.*“ te figurativno, iznošenjem metafore „*Puni lampu svog duha svakodnevnim druženjem s Bogom kroz Duha i Riječ.*“ Naposljetku, poziva na promjenu pokajanjem govoreći „*Ljudi moji, vrijeme je da se mi pokajemo kako treba.*“ i upozorava „*Mi smo odgovorni tu jedan za drugoga. Mi smo odgovorni za mlade ljude kad dođu.*“ Završava ponovnim pozivom na samoprocjenu i razmišljanje govoreći „*Tvoj život utječe na druge ljude, ok?*“ te poziva na molitvu govoreći „*Idemo se pomolit!*“, što je ipak učinilo završetak malo pre naglim i bez obzira na to što publiku ostavlja s pitanjem za razmišljanje, nedovoljno efektivnim, iako ponekad i nagli završetak može biti učinkovit.

Propovijed 4 – Marijansko svetište u Remetama – Ike Mandurić

Propovjednik je ponovnim oslovljavanjem „*Draga braćo i sestre*“ još jednom privukao pozornost publike i dao naslutiti da ulazi u završni dio propovijedi. Nakon toga naviješta idući dio bogoslužja – ispovijed vjere, ujedno ih pozivajući da sami sebe propitaju „*Evo, ispovijedajući vjeru u Gospodina, uistinu, zapitajmo sebe 'Vjerujem li ja u Duha Svetoga, vjerujem li ja da tu ima prostora za mene, vjerujem li ja da me Gospodin na to zove, jesam li ja spreman krenuti u potragu za tim da istinski živim ono što Gospodin želi da se u moje životu ostvari?*“ Pitanjima za samoprocjenu povezoao je ono o čemu je govorio u propovijedi te pozvao slušatelje da o tome razmišljaju, sa svrhom da nešto i učine po tom pitanju.

Nakon toga izražava svoje želje za njih „*Neka Božja riječ i Božji poziv dotakne tvoje srce...*“ te govori da bi mu bilo žao da tek na nebesima otkrije svoje blago, svoj potencijal. Ističe da nam Bog želi to otkriti, ali moramo priznati da ne možemo sami te se vraća na Pavla i citat koji je već spomenuo, da treba živjeti život u Kristu, a ne sām sebi.

Završava propovijed ponovno izražavajući svoje želje za sve okupljene, koje ujedno sadrže i svrhu propovijedi – život s Duhom Svetim i danas, ne samo kao događaj iz prošlosti. „*Draga braćo i sestre, evo neka nas, doista, ono što nas Duh Božji sada potiče, neka nam se doista i dogodi i ostvari. Neka i ovo bude, ne samo slavljenje onog što se zbilo, nego neka bude novi događaj Duha svetoga danas, večeras, u vama, ovdje.*“ Nakon toga poziva na idući ritual bogoslužja govoreći „*Ispovjedimo svoju vjeru u Gospodina.*“

Zaključak ove propovijedi sadrži retorička pitanja kojima propovjednik poziva publiku na razmišljanje, što je dobro retoričko sredstvo za završetak propovijedi. Samom završetku doprinijela je izvedba posljednje rečenice gdje je propovjednik usporio i posebno naglašavao posljednje riječi, ostavljajući pomalo dramatičan dojam, ali postižući efektnost.

Propovijed 5 – Župa rođenja BDM – Boško Čatlak

Naslučuje približavanje kraju propovijedi zaključujući da nije lako napraviti to o čemu je pričao „*I ovo braćo nije lako, je li, nije lako otvoriti se Gospodinu, nije lako ući u svoju stvarnost, prihvatiti sebe kao grešnika...*“ , gdje se može reći da pokazivanjem razumijevanja stvara naklonost publike. Zatim ih poziva da dođu Isusu jer će im on pomoći „*Krist će ti pomoći, Njemu dođi! Ako vidiš da si slab, da živiš za sebe, da ogovaraš, da ne znam što, da tražiš užitak pošto-poto i tako dalje, dođi Kristu! On će ti pomoći. On ti hoće pomoći!*“, čime ih i ohrabruje.

Za sâm završetak propovijedi ne može se reći da je upamtljiv ili efektan. Propovijed završava ponovnim oslovljavanjem publike i govoreći da se nada da su dotaknuti te ih poziva u nastavak bogoslužja – ispovijed vjere „*Evo braćo i sestre, ja se nadam da, evo, da vam je Duh Sveti u srcu potvrđivao ovu riječ. Evo da ako Duh Sveti ne surađuje, evo, ništa se ne događa. Tako da mi se uvijek oslanjamo na Duha Svetoga. Evo braćo sada, oslonjeni na ovu riječ, ispovjedit ćemo našu vjeru.*“

Iako je ovaj zaključak sadržavao poziv i ohrabrenje, što su poželjne sastavnice zaključka, propovjednik je trebao bolje pripremiti završetak propovijedi, jer je sadržajem, ali i izvedbom toga dijela ostavio dojam nepripremljenosti.

Propovijed 6 – Župna crkva svetog Jakova – Ivan Đakovac

U zaključak propovijedi prelazi hrabrenjem i lijepim željama, gdje se referira na Isusove riječi iz Biblije „*Neka nas danas ove Isusove riječi ohrabre (...) Neka nas i ovo zajedništvo i ova euharistija i njegova sveta riječ još jače učvrsti, kako Isus govori na kraju današnjeg evanđelja – u postojanosti, da doista budemo sol i svjetlo društva...*“

Zatim završava propovijed riječima „*Tada onda svijet ima drugačije naličje i tada se naša postojanost doista ističe i vidi. Amen.*“, gdje u izgovoru posljednje riječi nije imao silaznu intonaciju pa je završetak s *amen* zvučao neprilagođeno posljednjoj rečenici propovijedi, odnosno ne ostavlja dojam završetka. Naposljetku, propovjednik poziva na ispovijed vjere govoreći „*Sada ispovjedimo svoju vjeru kako su nam predali sveti oci.*“

Iako je sadržajem zaključka, odnosno korištenjem Isusovog citata u vezi poznate biblijske metafore o soli i svjetlu svijeta mogao postići efektniji završetak, izvedbom to nije postigao. Ovdje je ponovno potrebno naglasiti važnost nečitanja propovijedi zbog nemogućnosti dopiranja do publike i ostvarivanja kontakta s njima, odnosno nije dovoljno da je sadržaj dobar, ako nije usklađen s izvedbom.

7.1.3. Izbor riječi i figurativnost

Propovijed 1 – Evanđeoska pentekostna crkva Hosana – Tomislav Zorić

Prema propovjednikovom izboru riječi moglo bi se reći da je blizak s publikom i da ih poznaje osobno, što čak i može biti slučaj s obzirom da se radi o maloj kršćanskoj zajednici. Čini se spontan i opušten, a kako bi središnju misao propovijedi približio publici upotrebljavao je retorička pitanja, prava pitanja, primjere i priče iz vlastitog života te šale i usporedbe.

Propovijed zvuči kao da pripada razgovornom stilu, odnosno prisutno je kraćenje infinitiva – *objasnit'*, *upropastit'*, *bit'*, itd., kao i redukcija samoglasnika – *stvar'o*, *bifl'o*, *rek'o*, i sl. Umjesto *u sigurnom okruženju*, upotrijebio je englesku riječ *u safe okruženju*, a koristi i riječi poput *ćorav*, *opalit'* i *smešno*. Publici se obraća s *ti*, kao da svakome od njih osobno govori, a klišeiziranim kršćanskim izrazima o kojima je pisao Blažević (2014:149) mogla bi pripadati i riječ *obraćen* koju je propovjednik koristio – pojam koji se koristi za ljude koji su u nekom trenutku svog života odlučili prihvatiti Isusa Krista kao svog spasitelja i promijeniti svoj način života počevši ga slijediti.

Za vrijeme cijele propovijedi koristi primjere iz sadašnjosti, kako bi približio neku biblijsku situaciju i prikazao ju relevantnom u svakodnevici. Govoreći o tome da Bog nije htio da ga Adam i Eva vole jer nisu imali izbora, nego jer je to njihov odabir, radi usporedbu s brakom postavljajući pitanje „*Ko bi bio zadovoljan sa brakom u kojem je netko s tobom zato što eto mora?*“. Govoreći o Isusovoj žrtvi kao daru, koji nam je dao i nije spominjao cijenu kad je iscjeljivao ljude, opraštao grijehe i govorio „*Idi, oprošteno ti je.*“, ističe da je jedino Isus znao da će sve to on kasnije platiti na križu te u skladu s tim upotrebljava primjer kako bi to izgledalo da mi nekome nešto poklonimo, ali mu spominjemo koliko je to koštalo, koliko smo to platili te navodi usporedbu „*kao da poklonimo nekome parfem i namjerno ostavimo cijenu na njemu*“.

Govoreći o ljubavi, poziva se na citat iz Biblije „*Bog je tako ljubio svijet, da je dao svog jedinorođenog Sina, da ne pogine nijedan koji u njega vjeruje, već da ima život vječni.*“ (Iv. 3:16), za koji govori „*To je vjerojatno najljepši tekst u Bibliji.*“, ali kaže „*Strašno je dosadan taj tekst, stalno ga čuješ, dosadan je, sto puta, i na majici, ovdje, na plakatu, svuda. I nevjerojatno je kako nam mogu najbolje stvari promaknut'. Međutim, ajmo malo pogledat' taj tekst.*“ Ovakvim opisom mogao je nekoga iz publike i šokirati, u smislu „kako neki pastor, propovjednik, može reći za neki tekst iz Biblije da je dosadan“, ali upravo time se i poistovjetio

s publikom, kao da je jedan od njih. Odnosno, ako je i drugima taj tekst zaista već redundantan, u redu je – i njemu je. S druge strane, upravo takvom konstrukcijom iza koje je uslijedilo „*Nevjerojatno je kako nam mogu najbolje stvari promaknut' (...) Ajmo malo pogledat' taj tekst.*“ postiže da publika ipak zadrži interes.

Navedeni biblijski stih zatim objašnjava iz drugačije perspektive povlačeći usporedbe s publici poznatijim i bližim situacijama. Govori o ratu i filmovima koji prikazuju ratne heroje te navodi da zaista i jest herojski čin dati svoj život za nešto ili nekoga, ali ističe da se ovaj biblijski stih ne odnosi na to, Isusa kao heroja koji je umro za nas, već govori o ocu koji daje svoga sina kao žrtvu. To uspoređuje sa slikovitim primjerom – da nekom bolesnom treba bubreg, kada bi se on javio da će dati svoj bubreg smatrali bi ga herojem i pljeskali bi mu, ali kada bi rekao: „*Evo, moj sin Roko, ima 14 godina, izvadit ćemo njemu bubreg i dat ćemo tebi. Šta bi vi rekli meni? Kao ocu? Jel bi rekli da nisam normalan?*“ Ovime taj „dobro poznati i dosadan biblijski tekst“ približava publici na novi način, u drugačijem svjetlu, a to čini usporedbom, primjerom i povezivanjem s vlastitim životom.

Nadalje, govori da je ljudima grijeh oprost, ali je taj oprost *itekako krvavo plaćen*, gdje ovakav izbor riječi nosi dva značenja – sugerira da je i *teško* plaćeno, *teškom mukom*, ali i doslovno *krvavo* – Isusovom žrtvom na križu i patnjom koju je proživio, koja je bila i doslovno krvava. Također upotrebljava izraz u prenesenom značenju, govoreći da je Isus opraštao *na kredit*, znajući da će sve to on na kraju platiti.

Pažnju slušatelja održava pitanjima poput „*Može?*“, „*Jesmo zajedno?*“, „*Razumijete?*“, „*Jel vam to logično?*“ te primjerice prije čitanja biblijskog teksta unaprijed govori „*Evo jedan tekst, kratak.*“ Publiku uključuje i postavljanjem retoričkih pitanja poput „*Kako mi trebamo razmišljat' o svojem spasenju, oproštenju?*“ na koja odmah sam daje odgovor „*Nama nije oprošteno, nego je naplaćeno.*“, ali i postavljenjem pravih pitanja na koja očekuje odgovor, gdje publici pauzom procesiranja daje neko vrijeme za razmišljanje.

Pred sam kraj prije prelaska na završne ideje također postavlja pitanje „*Jel možete još malo?*“ Ideje koje iznosi uglavnom završava s upitnim „*Amen?*“ ili „*Može?*“, kako bi osigurao da je publici sve jasno i da ga prate, a završetak ideje i prelazak na iduću također čini s „*Aleluja, slava Bogu.*“

Propovijed 2 – Evanđeoska pentekostna crkva Betanija – Oliver Buljat

Propovjednik je u obrazlaganju teme svoje propovijedi koristio brojna retorička sredstva. Koristio je retorička pitanja, oslovljavanje, citiranje, šale, priče iz vlastitog života, ponavljanje, upozoravanje, prolepsu, definiranje te brojne stilske figure poput metafore, oksimorona, usporedbe, antonomazije i apokope.

Retorička pitanja upotrebljavao je kako bi potaknuo publiku na razmišljanje ili zadobio njihovu pažnju, primjerice „*Razmislimo, zašto čovjek želi bit' bogat. Zašto?*“ Također je retorička pitanja moguće upotrebljavati i kako bi se publici približila ideja koja se iznosi, poput „*Vještina ne ljubit' svijeta je ono što ja želim naglasit' ovo jutro. Kako se to radi? Jel to znači da odemo živjet svi u neki samostan? Jel to znači da nemamo mobitel? Jel mobitel od svijeta? Jel to znači da ne živimo moderno...? Jel to znači to?*“ Retoričkim pitanjem također je i oslovio publiku, u primjeru „*Bog poznaje ljudske misli i zna da su isprazne, jel tako braćo i sestre?*“, što također može biti u svrhu zadobivanja pozornosti ili jednostavno ostvarivanja kontakta s publikom.

Nekoliko puta koristio se ponavljanjem kako bi naglasio važnost ideje koju iznosi. Primjerice „*I nekoliko puta sam ostao iznenađen kako su kršćani reagirali negativno na ovo što ću sad reći, a to je da je ono što zovemo civilizacija i razvoj posljedica bunta protiv Boga. Ono što zovemo civilizacija i razvoj je posljedica bunta protiv Boga.*“ Zatim govoreći o sotoni „*On nije neprijatelj za podcjenjivanje. Njega ne treba ni glorificirati, ne treba se s njim pretjerano baviti, al' ne treba ga ni podcjenjivati.*“ Ponavljanjem se koristio i u primjeru „*Naći ćemo veliki broj ljudi...da će tvrditi ovo – da je moguće da postoji proizvod bez proizvođača. Da je to moguće.*“ te citirajući Pavla „*Naša je bitka, kaže apostol Pavao, protiv njega, ne protiv ljudi. Protiv njega.*“

Govoreći da je Isus izabrao za svoje učenike ljude koje ni tada ni danas ne bi izabrao *ni kršćanski ni nekršćanski odbor*, poput ribara, koristi retoričku taktiku *prolepsu* – kojom predviđa i odmah pobija mogući protuargument kako mu se kasnije ne bi mogao spočitati „*O.K., ne'ko će reći, a zar nije izabrao i Pavla? Pavao je bio...neki...čovjek, top educiran. Izabrao ga je, da. Ali taj Pavao za sebe kaže, kad je on nosio poruku spasenja i poruku o tom znanju, on kaže 'Ja sam dobro pazio da ne govorim riječima ljudske mudrosti...već da govorim jednostavnim riječima da ne izgubi silu križ Kristov.*“

Unaprijed definira, što se također može smatrati retoričkom taktikom „*Danas, u Crkvi...pravoj Crkvi Isusa Krista... Što mislim pod prava Crkva? Prava Crkva su svi ljudi, gdje*

god jesu, koji su se nanovo rodili. Zaista nanovo rodili. I čije srce i um zna da postoji samo jedan Bog i da postoji samo jedna inkarnacija tog Boga i da je to Isus Krist. I da se samo tom Bogu čovjek treba i mora klanjati i njemu jedinom služiti. Bez ikoga sa strane. Da ni'ko ne smije primat' slavu osim tog Boga, koliko god bio blizak tom Bogu. Bio mu brat, bio osoba kroz koju je On došao na ovaj svijet, koja mu je jedno kratko vrijeme bila majka. Ona mu više nije majka, On je njen gospodar, On je njen Bog. Ona je najblagoslovljenija među ženama... Ali ona njega naziva svojim spasiteljem i svojim Gospodom, jer On to i je.“ Ovom definicijom propovjednik ističe jedno od načela protestantizma navedeno u teorijskom dijelu ovoga rada – načelo protiv idolopoklonstva, odnosno štovanja bilo koga drugog osim Isusa – pa tako i njegove majke Marije, prema kojem se Protestantska crkva razlikuje od Rimokatoličke.

Propovjednik je također upotrebljavao retoričku taktiku upozorenja, primjerice „*Ako ozbiljno ne pristupimo onome što Biblija zove obnavljanje uma, da nam Bog obnovi um, da ćemo se i kao kršćani kretati pola-pola. Pola u svijetu, pola s Bogom, ako je to tako moguće.*“, kao i u drugom primjeru „*I Bog će uskoro ustanoviti svoje jedno kraljevstvo i Mesija, Isus iz Nazareta je kralj. I ako 'oćeš da ne propadneš i ne budeš osuđen, moraš se sad poklonit' tom kralju i izabrat ga za svog kralja. Sad.*“

Upotrebljavao je i osobne priče, poput „*Sjećam se kad sam prvi put trebao putovati u Ameriku...*“ te „*Jer Marija je podrijetlom iz Hercegovine i tamo kad se bebe rode kol'ko tetki tol'ko zlatnih lančića.*“, govoreći o svojoj ženi čime je mogao postići približavanje publici, jer otkriva nešto o sebi, a ovim primjerom ih je i nasmijao, što je također u svrhu stvaranja naklonosti. Publiku je nasmijao iznošenjem još jednog vlastitog primjera „*(...)Ali recimo kad se desi nekome da ode na Triglav, na primjer, što se desilo nekima od nas, pa smo jedva sišli nazad(...)*“

Stilsku figuru antonomazija, odnosno „nazivanje drugim imenom“ (Bagić, 2012:55), upotrijebio je nazivajući Isusovog učenika Stjepana *pobjednikom svijeta* te koristeći izraz *Onaj koji stoluje na nebesima* umjesto *Bog*. Figuru skraćivanja – apokopu (Bagić, 2012:60), koristio je govoreći o Isusovoj majci Mariji, nazivajući ju *Mara*, što se može klasificirati i kao korištenje imena odmila, odnosno hipokoristik (hjp.znanje.hr). Govoreći o nevažnosti stvari ovoga svijeta, jer je njegovo bogatstvo na nebesima, za Boga govori „*Kod moga ćaća ja već sad imam ogromna bogatstva.*“, gdje se nazivom *ćaća* postiže dojam bliskosti s Bogom. Stilsku figuru oksimoron, odnosno „sintaktičko povezivanje značenjski suprotnih pojmova“ (Bagić, 2012:209), upotrijebio je nazivajući Isusovu nevinost *javnom tajnom*, govoreći da je Isus nevino osuđen i da su svi to znali.

Preneseno značenje upotrebljavao je govoreći da „*nismo više na magarcima i mazgama*“, želeći naglasiti da se nalazimo u modernijem vremenu. Preneseno značenje iskoristio je i u rečenici „*Oni su moja briga samo ako mi Bog otvori vrata da s njima razgovaram.*“, gdje je upotrijebio izraz *otvori vrata*, umjesto primjerice *omogućiti*. Također, citirajući Pavla govori da iako smo progonjeni za Isusa „*U svemu sjajno pobjeđujemo.*“ te to slikovito prikazuje prenesenim značenjem gdje je borba s đavlom uspoređena s utakmicom „*Ne pobjeđujemo u zadnjoj minuti namještenim penalom, nego pobjeđujemo 6:0, 7:0, zabijemo đavolu golova da se ne može više vratiti u igru.*“

Osim već navedenog citiranja Pavla, propovjednik je citirao i Isusa govoreći o divljenju ljudskim postignućima i navodeći da su se apostoli divili hramu, na što im je Isus rekao „*Neće ostati kamen na kamenu.*“, gdje korištenjem citata povećava vjerodostojnost svojih tvrdnji zbog biblijskog autoriteta.

Također, što se tiče već spomenutih klišeiziranih izraza (Blažević, 2014:149), njima bi moglo pripadati korištenje pojmova poput *nanovo rodili, obratili te svjetovne stvari*.

Propovijed 3 – Crkva cjelovitog evanđelja – Mario Dučić

Propovjednik je za ostvarivanje kontakta s publikom, stvaranje naklonosti, zadobivanje pozornosti te kako bi publici približio ideju o kojoj govori upotrebljavao primjere, šale, citiranje, oslovljavanje, retorička pitanja, ponavljanje, upozorenja i stilske figure poput usporedbe i metafore.

Općenito svojim izborom riječi ostavlja dojam kao da govori prijateljima, kao da svakoga iz publike osobno poznaje, što vrlo često i jest slučaj u manjim protestantskim zajednicama. Osvrće se i na svoju suprugu, koju čak u jednom trenutku propovijedi i traži da ga podsjeti kako se nešto dogodilo te također i neke druge članove u šalama navodi poimence.

Publiku je uglavnom oslovljavao s *ljudi moji*, primjerice „*Ljudi moji, ja ne želim uvrijediti ljude, ali svašta mi radimo, a...a ne ono što treba.*“, zatim „*Ljudi moji, Pavao je bio prvak u gorljivosti.*“, kao i postavljajući retorička pitanja „*Ljudi moji, jel me kužite?*“ i „*Kako to sve ništa nije bitno, šta je onda bitno na kraju? Šta je bitno, ljudi moji?*“, gdje i oslovljavanje i postavljanje retoričkih pitanja služi zadobivanju pozornosti slušatelja.

Govoreći o crkvama bez Duha Svetoga i o vjernicima bez gorljivosti, navodi brojne primjere iz vlastitog života o crkvama koje je posjećivao i ljudima koje je upoznao. Osim

navođenja primjera kojima uglavnom i nasmije publiku, čime stječe njihovu naklonost i zadržava pozornost, također koristi brojne primjere i kako bi se poistovjetio s njima, što je također u svrhu zadobivanja naklonosti publike. Ističe da se *i on mučio s tim, ni on nije savršen, ni njemu se ne da*, itd.

Za gotovo svaku ideju koju je iznosio koristio se citiranjem Biblije kao potkrjepom, primjerice „*Psalmist kaže 'Što si mi dušo klonula i što jecaš u meni? U Boga se uzdaj. Jer opet ću ga slaviti, spasenje svoje, Boga svog.'*“ te „*U skladu s tim mi smo sposobni, kaže pisac Hebrejima, 'da potičemo se na ljubav i dobra djela jedni druge'*.“ Neki stihovi koje je čitao bili su ispisani i na projekcijskom platnu iza njega, a publiku je pozivao da otvori vlastite Biblije te ih je tražio da i sudjeluju u završavanju nekih stihova.

Upozorenjem kao retoričkom taktikom koristio se govoreći, primjerice „*Ljudi moji, nemojte se ljutiti na mene, ali ja ne znam šta ćete, kad Isus dođe, šta ćete vi reći!*“ , zatim govoreći „*Podsjećam vas, jednog dana ćete stat' pred Boga.*“ te na kraju propovijedi „*Ljudi moji, vrijeme je da se mi pokajemo kako treba (...) mi smo odgovorni za ove ljude (...)*“

Ponavljanje je koristio kako bi istaknuo važnost ideje koju je prethodno iznio, primjerice „*Kad si pun gorljivosti u duhu ti ćeš bit neprekidan, postojan i trajan. Neprekidan, postojan i trajan.*“

Usporedbu kao stilsku figuru iskoristio je govoreći o ljudima koji *glume neku duhovnost*, ističući da su oni *poput svijeća, malo daju svjetlost, al' se brzo ugase*. Govoreći metaforički, poziva publiku da „*Puni lampu svog duha svakodnevnim druženjem s Bogom kroz Duha i Riječ.*“ Preneseno značenje upotrebljavao je i korištenjem učestalijih metafora, poput „*Jedinstvo, jedinstvo... na nos ti izlazi već.*“, što zbog ustaljenosti izraza ne doprinosi toliko figurativnosti u govoru, kao primjerice prethodno naveden primjer.

Propovijed 4 – Marijansko svetište u Remetama – Ike Mandurić

U središnjem dijelu propovijedi, propovjednik se u obrazlaganju ideja koristio primjerima, poistovjećivanjem, šalom, retoričkim pitanjima, metaforama, citatom i oslovljavanjem.

Navodi da postoje ljudi i postoje kršćani, a razlikuju se po tome što kršćani nemaju samo duh, dušu i tijelo, već i Duha Božjeg. Kako bi tu misao približio publici navodi primjere ljudi

za koje svi znaju, ističući da se ne može reći primjerice za Majku Tereziju, svetog Ivana Pavla II. ili Alojzija Stepinca da su oni bili obični ljudi.

Govoreći o potencijalu koji kršćani imaju u životu s Bogom, a nisu ga otkrili, daje primjer sebe kako bi se slušatelji lakše poistovjetili s tom idejom „*Ja koji sam kršćanin već toliko godina, a obratio sam se isto ima toliko i toliko godina, zapravo ja možda još uopće ne znam koje potencijale ja u vjeri imam. Koje potencijale ja u Kristu imam.*“ Time sebe ne uzdiže iznad njih, ne prikazuje da on sve zna jer je svećenik, već iako je svećenik, ni on možda nema u potpunosti jasnu sliku svojih potencijala u Kristu. Također, govoreći o Petrovoj izdaji Krista navodi da je i on sām takav, *tako jadan*, da se i njemu moglo dogoditi da se nađe tamo, da izda Isusa, da ga ošamari, da mu stavi trnovu krunu, da ga razapne – „*Dragi brate i sestro, to sam ja, to si ti.*“

Navodeći da za sve u svome životu moramo dati slavu Bogu postavlja retoričko pitanje „*Jesmo li spremni to reći danas?*“ Također, govoreći o patnjama, kada ljudi dođu do kraja i više ne mogu sami, ponovno se služi pitanjima da uspostavi kontakt s publikom, uključi ih i potakne na razmišljanje, ali ne očekujući zapravo odgovor, pogotovo zbog osjetljivosti pitanja „*Ima li ovdje ljudi koji su bankrotirali? Sigurno ima. Ima li ovdje ljudi koji su bili u zajednici Čenakolo? Sigurno, pretpostavljam ima.*“

Publiku nije oslovljavao s „*Draga braćo i sestre*“ samo prilikom uvoda i zaključka, već i u središnjem dijelu propovijedi. Primjerice, završavajući jednu ideju i prelazeći na drugu rekao je „*Evo, draga braćo i sestre...*“, vjerojatno sa svrhom ponovnog zadobivanja njihove pozornosti.

Iznoseći ideju da se mora zamrziti oslanjanje na vlastitu slavu i vlastitu snagu, a Boga gledati samo kao pomoćnika, navodi da Gospodin u potpunosti mora biti *novi život*. Tu ideju potkrjepljuje citirajući apostola Pavla „*Ne živim više ja, nego Krist živi u meni.*“, što zbog biblijskog autoriteta daje kredibilitet njegovoj tvrdnji.

Iako je propovijed općenito bila ozbiljnijeg i službenijeg tona, našalio se da je Isus čak iscijelio i Petrovu punicu te je navodeći primjer Petrove ljubavi za Isusa upotrijebio riječ *birtija*: „*U svakoj birtiji, na svakoj jutarnjoj kavi, na svakom druženju, na poslu, na ulici, u uredu, stranci, gdje god se našao, kleo se Petar i bio siguran 'Onog Isusa ja nikad izdati neću. On je moj život!*“ U ovom primjeru osim upotrebom riječi *birtija*, biblijsku situaciju približio je slušateljima navodeći svakodnevne situacije kako bi se lakše poistovjetili s njom.

Koristio je i izraze prenesenoga značenja, odnosno metafore, poput *kruna svih stvorova* za čovjeka te *duhovni bankrot* za situaciju u kojoj je čovjek sâm i nemoćan bez Boga, kao i figuru antonomazije prilikom nazivanja Isusa *učiteljem života*. Također je koristio preneseno značenje slikovito opisujući da je život kakav treba biti i povratak Bogu, zapravo *izlazak iz ropstva, povratak doma, kući* te to čak naziva i *povratkom domovini*. Što se tiče već spomenutih klišeiziranih kršćanskih izraza, također je koristio riječ *obraćen*.

Propovijed 5 – Župa rođenja BDM – Boško Čatlak

Propovjednik se u ovoj propovijedi koristio citiranjem i parafraziranjem, primjerima, oslovljavanjem, retoričkim pitanjima, ponavljanjem te stilskim figurama poput metafore, usporedbe i oksimorona.

Postavljao je retorička pitanja poput „*Gdje je utemeljen tvoj život? Na prolaznim stvarima, tražeći ne znam što, ili u Bogu?*“, zatim „*(...) 'duh koji šalje biti blagovjesnik siromasima.' Evo, 'ko su siromasi?'*“ te „*I što znači život?*“

Publiku je oslovio u uvodu i zaključku propovijedi, ali i u središnjem dijelu govoreći „*Jer braćo i sestre, evo postoji ovaj đavao koji želi ukrasti ovu Riječ.*“ U ovom primjeru upotrijebio je i figuru prenesenog značenja, gdje se izraz *ukrasti Riječ* odnosi na đavlove laži i obmane kojima vjernike udaljuje od Boga i onoga što piše u Bibliji.

Preneseno značenje upotrebljavao je i govoreći „*Nije lako držati u ruci svoje slabosti.*“, misleći da nije lako prihvatiti sebe kao grešnika, zatim govoreći da je čovjek bez Boga *slijep čovjek* – misleći na osobu koja vidi samo sebe i svoje potrebe, osobu bez Duha Svetoga. U prenesenom značenju govorio je i da osoba koja živi *potlačeno živi u ropstvu* te da Duh Sveti ima snagu čovjeka *pustiti na slobodu*, odnosno osloboditi ga tog ropstva, tē potlačenosti.

Upotrebljavao je i biblijske metafore, poput *dati vid slijepima*, što se odnosi na to da će Bog u duhovnom smislu otvoriti oči vjernicima te je koristio Isusovu metaforu o ludom čovjeku koji gradi kuću na pijesku i mudrom čovjeku koji gradi kuću na stijeni, kako bi objasnio da mudri temelje svoj život na Bogu. U istom kontekstu upotrijebio je i Isusovu prisporobu o sijaču čije preneseno značenje nosi ideju da onima koji *siju na dobrom tlu*, odnosno temelje se na Bogu, đavolske laži ne mogu naštetiti.

Govoreći o ljudima bez Boga usporedio ih je s otokom okruženim morem, također ističući da more u Svetom pismu ponekad predstavlja smrt, stoga su ljudi koji su sami *kao otok*

okružen morem, odnosno okruženi su smrću. Također, na samom početku propovijedi usporedio je Crkvu s dobrom mamom, govoreći „*Crkva, kao dobra mama, pred svoju djecu uvijek stavi nešto jesti, fino. Evo tako i Crkva danas pred nas stavlja ovu riječ Božju, koja je jako fina.*“

Upotrijebio je i stilsku figuru oksimoron, navodeći da „*Ima toliko ljudi koji imaju, a na kraju su totalno nezadovoljni, uopće nemaju život u sebi, nego praktički nose jednu smrt, kao živi mrtvac.*“

Također je navodio primjere pokušavajući približiti svoju ideju – isticao je da se ljudi bore s ogovaranjem, ljubomorom, traženjem užitka te se poistovjećivao s publikom rekavši „*Ne damo se voditi, evo ja prvi pa svi dalje.*“ Stavljanjem sebe u isti kontekst sa slušateljima pokazuje im da ih ne osuđuje ako se muče s nečim, a time postiže njihovu naklonost prema sebi, kao i bolje prihvaćanje ideje koju iznosi.

Citirao je i parafrazirao Bibliju, primjericice navodeći Isusovu prispodobu „*Kao što Krist kaže u prispodobi 'Iziđe sijač da sije, jedno zrno padne kraj puta, dođoše ptice i pozobaše ga.' Onda poslije tumači učenicima 'Ova ptica je đavao koji ti želi ukrasti ovu Riječ.'*“ Također je citirao i svetog Ivana Pavla „*Sveti Ivan Pavao je rekao da starost je vrijeme kad se čovjek priprema za smrt. Tako da starost ima jedan duboki smisao.*“ Kao što je već navedeno, korištenje citata daje veći autoritet tvrdnjama, a publika ih posebno dobro prihvaća ako se citiraju osobe s kojima se oni kao grupa mogu poistovjetiti – primjericice upravo citiranje svetog Ivana Pavla među kršćanima.

Koristio je ponavljanje kako bi naglasio važnost ideje koju iznosi, primjericice „*Ova riječ će sigurno donijeti plod oslobođenja. Jer ovo je naša baština. Ovo je naša baština. Duh Sveti, kojeg ti Bog želi dati da u tebi, u tebi Duh Sveti, ti i Duh Sveti, tvoja duša i Božja duša jedna stvar (...)*“

Propovijed 6 – Župna crkva svetog Jakova – Ivan Đakovac

Propovjednik je u ovoj propovijedi upotrebljavao citiranje i oslovljavanje, a od stilskih figura metaforu i antonomaziju.

Govoreći o nadi koju kršćani trebaju imati u teškim vremenima, citira apostola Pavla govoreći „*Lijepo nas sveti Pavao hrabri u svojim spisima 'Nadom protiv svake nade.'*“ Također, navodeći biblijsku metaforu o soli i svjetlu svijeta, parafrazira Isusove riječi

„(...)Kako Isus govori na kraju današnjeg evanđelja – u postojanosti, da doista budemo sol i svjetlo društva(...)“, što se može smatrati potkrjepom vlastite tvrdnje biblijskim autoritetom.

Osim u uvodu propovijedi prilikom pozdravljanja publike, oslovio ih je s *braćo i sestre* nekoliko puta u toku same propovijedi, primjerice „Što nas nikako, braćo i sestre, ne može ispričati da se i sami vladamo po mjerilima toga istog svijeta.“ te „Ako smo čestiti u srcu i u savjesti, ako svojim razumom procjenjujemo znakove vremena, tada znamo, braćo i sestre, da smo na strani istine, dobra, pravde i mira.“ Oslovljavanje se može smatrati načinom zadobivanja pozornosti, ostvarivanja kontakta s publikom te uključivanja publike u propovijed, međutim ova propovijed je cijela čitana, bez gledanja u publiku i bez mijenjanja intonacije. Iz tih razloga vrlo je izvjesno da u ovom slučaju oslovljavanje nije ostvarilo svoju svrhu.

Propovjednik je, nazivajući Ilaču *hrvatskim Lurdom* upotrijebio stilsku figuru antonomaziju. Govoreći o *čitanju znakova vremena*, govori, naravno, u prenesenom značenju, misleći da vjernici trebaju znati prepoznati vrijeme u kojem žive. Također, kada govori da *zlo nikada neće imati zadnju riječ u životu vjernika*, misli na to da Bog uvijek pobjeđuje u životu kršćana. Govori u prenesenom značenju i kada kaže „*I naš narod, kada stavimo ruku na srce, zahvatile su mnoge bolesti modernoga vremena.*“, gdje pod *stavljanje ruke na srce* misli na *govoreći iskreno*. Također, pojam *bolesti modernoga vremena* upotrebljava za beznađe, kritičizam i nepravdu, što u nastavku misli i objašnjava. Upotrebljava i metaforu *donositi ljudima živoga Boga*, misleći na širenje radosne vijesti. Međutim, vrijedi istaknuti da su neke od ovih metafora toliko ustaljene u govoru da njihovo korištenje ne doprinosi previše figurativnosti, kao korištenje neobičnijih, originalnijih ili manje učestalih metafora.

7.2. Govorna izvedba

7.2.1. Tempo i stanke u propovijedima

Tempo propovijedi izračunat je prema broju slogova u dvije minute materijala iz svake propovijedi, uključujući i stanke, a transkripcija tog dijela nalazi se na kraju rada u poglavlju Prilozi.

Propovijed 1 – *Evangeoska pentekostna crkva Hosana* – Tomislav Zorić

U dvije minute propovijedi, točnije u 123 sekunde, broj slogova iznosi 599, prema čemu je broj slogova u sekundi 4,87. Stoga se može zaključiti da je tempo ove propovijedi umjeren, jer je, kao što je već navedeno, normalna brzina govora 4 do 7 slogova u sekundi. S obzirom na činjenicu da propovijed nije čitana, nije neobično što tempo odgovara normalnoj brzini govora, odnosno neprimjetan je – ni prebrz ni prespor.

Tempo, kao i u prirodnom govoru, varira ovisno o sadržaju pa je tako i u ovoj propovijedi kad se nešto želi posebno naglasiti tempo malo sporiji, odnosno uključene su i stanke. Sa svrhom posebnog naglašavanja onoga što slijedi, korištene su stanke isticanja, poput stanke prije parafraziranja unutar rečenice: „(...) *nego da ga otpusti da zna* || *'Ovo je ljubav, | sine moj, | prema tebi. | Puštam te.'*“, gdje je stanca iskorištena kako bi se odvojio i naglasio dio koji se odnosi na parafrazu.

Međutim, propovjednik je u ovoj propovijedi koristio stanke i s drugom svrhom. Primjerice, stanke procesiranja koristio je postavljanjem pitanja „*Amen?*“, „*Može?*“, „*Jel me razumijete?*“, „*Jesmo zajedno?*“ kako bi po završetku iznošenja ideje dobio reakciju i potvrdu publike, kao i znak da može nastaviti dalje i da je „sve jasno“.

Također su korištene i leksičke stanke, primjerice „*Na samom početku Biblije, kad je Bog stvar'o sve šta je stvar'o, svaki put nakon šta je završio jednu fazu bi rekao 'I vidi Bog da je...' se sjećate toga?*“, gdje propovjednik nije završio misao, već je leksička stanca stavljena na mjesto riječi „*dobro*“, podrazumijevajući da publika zna kako glasi kraj tog biblijskog stiha. Slično čini s još jednim biblijskim stihom: „*Isus kaže 'Neće svaki koji mi govori Gospodine, Gospodine, ući u Kraljevstvo mog nebeskog Oca, nego samo onaj koji...'*“ gdje uz stanku prekida govora kako bi popio vode, daje publici da dovrši stih.

Stanku prekida govora za pijenje vode iskorištava i prilikom prelaska na iduću ideju u središnjem dijelu propovijedi, gdje postavlja pitanje publici „*Kako čovjek može dokazat' ljubav? Kako možeš dokazat' da nekog voliš? Na primjer, evo, dajte neki prijedlog.*“ te drugi put pitanjem „*Uzrok zašto je Isus umro na križu je...?*“ Stanke kod postavljanja pitanja ovisile su o svrsi tog pitanja, odnosno nekad je postavljeno pitanje bilo retoričko pitanje pa nije bilo pauze nakon njega, a nekad je zaista očekivao odgovor na svoje pitanje pa bi pauzom procesiranja dopustio publici neko vrijeme za odgovor ili bi pio vodu dok čeka odgovor.

Propovijed 2 – *Evandeoska pentekostna crkva Betanija* – Oliver Buljat

Izračunom prema dvije minute propovijedi, tempo iznosi 3.85 slogova u sekundi, što je nešto sporiji tempo od tempa pri normalnom govoru koji je 4 do 7 slogova u sekundi. Kao što je već navedeno, umjeren tempo je tempo koji se ne primjećuje, a prilikom slušanja ove propovijedi tempo se ipak isticao. Uzrok sporijeg tempa uglavnom su stanke koje imaju svoju svrhu, ali s obzirom da su značajno utjecale na tempo može se zaključiti da su ili prebrojne ili na pogrešnim mjestima.

Neke od stanki uzrokovala je, kako navodi Škarić (1991:297) „autonomna fiziološka aktivnost“ – poput kašlja, a propovijed sadrži i brojne stanke oklijevanja, isticanja i procesiranja. Stanke oklijevanja ostvarene su kao *šva* [ə] primjerice prilikom nabiranja „Unatoč tome što se svijet tako razvio, naći ćemo veliki broj ljudi, vrhunskih fizičara, vrhunskih matematičara, || [ə] i raznoraznih znanstvenika koji su doprinijeli i doprinose razvoju.“ te u primjerima „Nas ponekad zastraši || [ə] kada gledamo očima moć civilizacija ovoga svijeta.“ i „A danas je to svima || [ə] nama | normalno.“

Propovjednik je upotrebljavao nekoliko stanki isticanja nakon veznika, u svrhu naglašavanja onoga što slijedi, primjerice „Dakle || apostoli trebaju ljudima prenijeti najuzvišenije moguće znanje.“ te stanke isticanja iza riječi, sa svrhom veće obavijesnosti naglašene riječi „Da bi se onda ti isti ljudi || tome divili.“, gdje je želio posebno naglasiti *isti ljudi*. Koristio je i stanke procesiranja u kojima traži potvrdu publike govoreći „Amen?“ ili „Jel vam to ima smisla?“

Važno je istaknuti da je ovaj propovjednik izvedbeno vrlo dobro završio propovijed, odnosno izvedbu je uskladio sa sadržajem. Prilikom izgovora posljednje rečenice u zaključku kojom je ponovio središnju misao i zaželio publici lijepe želje, usporio je, upotrebljavao primjerene stanke i duže zadržao pogled, čime je završetak bio efektiniji.

Propovijed 3 – *Crkva cjelovitog evanđelja* – Mario Dučić

Tempo propovijedi iznosi 5.58 slogova u sekundi, što je najbrži tempo od svih analiziranih propovijedi. Međutim, iako se normalnom brzinom govora smatra raspon od 4 do 7 slogova u sekundi, ovaj tempo propovijedi ponekad se činio prebrz. Odnosno, ne bi odgovarao već navedenom određenju primjerenog tempa – onaj koji se ne zamjećuje kao poseban indikator tijekom govora.

Ono što je doprinijelo percepciji ovog tempa kao prebrzog je propovjednikova brzopletost, o čemu je pisao i Škarić (2008:61) navodeći da brz tempo između ostalog označava govornika i kao brzopletog. Propovjednik ponekad nije dovoljno artikulirao riječi u rečenici, odnosno zbog brzine su zvučale kao da su polovično izgovorene, primjerice „*Kako nije bitno kršt...Duhom Svetim?*“, zatim „*Pa i ti si slob...svi imamo pravo.*“ te „*To sam počeo njoj gov...*“

U prilog određenju tempa kao prebrzog govori i činjenica da se snimka propovijedi morala usporavati kako bi se dio za izračun tempa mogao pravilno transkribirati. Međutim, da nije bilo potrebe za transkripcijom govora, tempo ne bi predstavljao toliki problem jer u konačnici nije ometao primanje informacija. Odnosno, neki dijelovi su možda izgubljeni, ali ne oni važni za ideju koju iznosi. Toga je propovjednik bio svjestan jer važne stvari je vrlo dobro naglašavao i koristio se primjerenim stankama, a reduciraio bi izgovor uglavnom kod sporednih rečenica, ubačenih za dodatno objašnjenje nečega, kao komentar u obliku neupravnog govora, primjerice „*Znaš šta bi ja volio? Ja bi volio, ja svojoj ženi kaž... ja bi volio da se maknem od ijedne crkve. To sam počeo njoj gov... Ja bi volio da uopće nemam doticaja s ljudima.*“, gdje je u potpunosti izgovorena ideja koju je htio iznijeti, a reduciraio je izgovor samo u rečenicama ubačenima kao dodatno pojašnjenje.

S druge strane, kao što je već navedeno, tempo se nije činio prebrzim cijelo vrijeme, jer je propovjednik upotrebljavao stanke u primjerenom količini i na primjerenim mjestima. Upotrebljavao je stanke razgraničenja, isticanja, procesiranja, kao i leksičke stanke. Stanke razgraničenja korištene su kako bi se odvojile intonacijske jedinice unutar rečenice te rečenica od rečenice, odnosno korištene su takozvane sintaktičko-logičke stanke. Stanke procesiranja, kojima bi propovjednik dao publici neko vrijeme za procesiranje informacije ili odgovor korištene su uz pitanja, poput „*Ljudi moji, jel me kužite?*“. Leksičke stanke upotrebljavao je kako bi dao publici da završi biblijski stih, primjerice „*Budi revan u djelima...?*“ te „*Krist je rek'o moj dom će se zvati dom... čega?*“ Stankama isticanja vrlo dobro je logički naglašavao važne dijelove u rečenici, posebno prilikom čitanja teksta iz Biblije, gdje je primjerice prilikom nabiranja osim stanki isticanja dodatno koristio i gestikuliranje „*Daleko od vas || svaka gorčina, | svaka srdžba, | svaki gnjev, | svaka vika...*“ te klasično isticanje zastajanjem prije riječi koja se želi naglasiti „*Svake se sjene zla || klonite!*“ U svrhu isticanja koristio je i razdvajanje na slogove kako bi riječ posebno istaknuo „*Proroštva ne pre-zi-ri-te.*“

Propovijed 4 – Marijansko svetište u Remetama – Ike Mandurić

Tempo ove propovijedi izračunat prema dvije minute materijala iznosi 4.14 slogova u sekundi, što bi se smatralo umjerenim tempom, međutim zbog neobičnog naglašavanja i dijeljenja na slogove, tempo se čini sporijim. Propovjednik vrlo često riječi dijeli na slogove, primjerice *za-kon, na-rod, sje-di-njen, do-mo-lju-blja, čo-vje-ka*, itd., što na primjeru rečenice izgleda ovako „*Ja sam ban-kro-ti-ra-o i meni treba novi temelj eg-zi-sten-ci-je.*“ Ovakve stanke, koje presijecaju sintaktičko-logičku cjelinu, nisu prirodne pa stoga ni propovijed ne zvuči prirodno, već previše dramatično.

Propovjednik je također imao jednu stanku prekida govora zbog kašlja, prilikom čega se pomaknuo u stranu, dalje od mikrofona. Korišteno je i puno stanki isticanja, odnosno kratko bi zastao prije riječi koju želi naglasiti te prije nego citira ili parafrazira biblijski stih „*Petar je sigurno svugdje gdje god je stigao pričao o Isusu || 'To je taj! Bolji ne može biti, bolji ne postoji!*“ Osim naglašavanja pojedinih riječi stankom isticanja, često prilikom izgovora te riječi povisi i ton, a riječ dodatno produži „*Ma Petar je to prije stooo puuutaaa rekao.*“

Nakon šale da je Isus iscijelio i Petrovu punicu, iskoristio je i pauzu procesiranja, kao da je slušateljima dao vrijeme za reakciju na šalu. Pauzu procesiranja koristio je i nakon iznošenja misli koju smatra važnom, primjerice „*Nema onih koji su uspjeli ispuniti zakon i proroke ni danas, niti će ijedan biti. ||*“, prilikom čega je za vrijeme pauze procesiranja potvrdno kimao glavom.

Također, posljednju rečenicu propovijedi izgovorio je s dramatičnim pauzama „*Neka i ovo bude, ne samo slavljenje onog što se zbililo, nego neka bude novi događaj Duha svetoga || danas, | večeras, | u vama, ovdje. ||*“, prilikom čega je dojmu dramatičnosti doprinio i izgovor posljednje riječi šaptom, zbog čega je i sam završetak efektniji.

Propovijed 5 – Župa rođenja BDM – Boško Čatlak

Tempo ove propovijedi iznosi 4.44 slogova u sekundi, što se smatra umjerenim tempom, odnosno uobičajenim tempom pri normalnom govoru. Međutim, iako propovijed nije čitana već je zaista izvedena kao normalan, relativno spontan govor, na dojam cijele propovijedi pa tako i tempo, utjecali su i ostali čimbenici.

Propovjednik je ispred sebe imao dva mikrofona, a svejedno je govorio preglasnim tonom te je akustika prostorije činila da mu glas odzvanja. Na trenutke je govorio prebrzo, pri

čemu su neki glasovi u rečenici izostavljani te koristi i poštapalicu „je li“ na krajevima rečenica. Također, vrlo često upotrebljava riječ „evo“ kako bi započeo rečenicu ili popunio stanku.

Primjerice „Dovoljna je jedna bolest u glavi i već ode tvoja inteligencija, je li?“, zatim „Evo tako i crkva danas pred nas stavlja ovu riječ Božju, koja je jako fina, je li.“, gdje je upotrijebio oboje – evo na početku rečenice, a poštapalicu je li na kraju, te „Nisu to loše stvari, osim buržoizma, je li.“ i „Jer Krist je baš došao za one čiji život nije utemeljen na Bogu, je li.“

Primjer za korištenje evo, koji je već naveden kao završetak propovijedi „Evo braćo i sestre, ja se nadam da, evo, da vam je Duh Sveti u srcu potvrđivao ovu riječ. Evo da ako Duh Sveti ne surađuje, evo, ništa se ne događa. Tako da mi se uvijek oslanjamo na Duha Svetoga. Evo braćo sada, oslonjeni na ovu riječ, ispovjedit ćemo našu vjeru.“, koji kao što je već istaknuto, i sadržajno i izvedbeno ostavlja dojam nepripremljenosti.

Umetanje evo u sredini rečenice korišteno je kao stanka oklijevanja, a u svrhu dosjećanja u ostalim stankama oklijevanja prisutan je glas šva „Evo braćo sada || [ə] oslonjeni na ovu Riječ, ispovjedit ćemo našu vjeru.“ Također, stanka oklijevanja nekoliko puta je popunjena pročišćavanjem grla. Međutim, vrijedi istaknuti da je propovjednik imao vrlo dobro logičko naglašavanje, primjerice „Krist će ti pomoći. || Njemu dođi.“

Propovijed 6 – Župna crkva svetog Jakova – Ivan Đakovac

Ova propovijed je čitana, a tempo prema dvije minute materijala iznosi 4.47 slogova u sekundi. To je nešto sporiji tempo čitanja od već spomenutog prosjeka prilikom normalnog čitanja koji iznosi 5.2 slogova u sekundi. Razlog tomu može biti što je propovjednik, bez obzira što je čitao, tu i tamo podigao pogled prema publici, što ga je usporavalo, kao i korištenje poneke stanke isticanja.

Propovjednik je ponekad, iako nedovoljno često, upotrebljavao stanke isticanja, primjerice, „(...)da znamo biti ljudi nade, koja je prije svega potrebna nama, || koji se okupljamo, koji vjerujemo(...)“, gdje je zastao nakon riječi koju je želio naglasiti. Međutim, takvih stanki koje bi doprinijele interpretativnijem čitanju bilo je premalo pa propovijed nije zvučala kao govor, već kao monotono čitanje.

Može se reći da je propovijed izvedena klasičnom čitalačkom intonacijom, zbog čega je zvučala neprirodno, odnosno nije zvučala kao govor. Vrlo često rečenice nisu završavale silaznom intonacijom, već uzlaznom što je prijelaze između rečenica, odnosno sintaktičko-

logičkih cjelina činilo nejasnima. Točnije, ponekad nije jasno pripada li nešto prethodnoj rečenici ili se radi o sadržaju nove rečenice.

Zbog ovakvog načina čitanja i sām završetak propovijedi zvučao je kao da nije završetak. Posljednja rečenica imala je uzlaznu intonaciju, što je ostavljalo dojam nezavršenosti pa je nakon takve intonacije bilo neobično čuti *amen*, kojim je dan znak da je propovijed završila.

7.2.2. Neverbalna komunikacija u propovijedima

Propovijed 1 – *Evandeoska pentekostna crkva Hosana* – Tomislav Zorić

Prilikom nabiranja za vrijeme čitanja stiha iz Biblije „*Siguran sam da nas neće ni smrti, ni život, ni anđeli, ni poglavarstva, ni sadašnjost, ni budućnost, ni sile, ni visina, ni dubina, ni bilo koje drugo stvorenje moći rastaviti od ljubavi Božje(...)*“ gestikulira rukama lijevo, desno, što potpomaže nabiraju, a posebno isticanju suprotnosti prilikom nabiranja. Općenito mu gesta prirodno prati govor, pokazuje rukama za *malo* i *veliko*, podiže ruke kada govori o *uzdizanju*, gestikulira prema sebi kada opisuje nešto u vezi sebe, kod prepričavanja priče zbog naglašavanja užasnutosti prima se za glavu, itd. U jednom trenutku, kada je primijetio da nema baš reakcija od slušatelja, uz komentar „*Čovječe, malo smo uspavani, a? Bit će, bit će.*“ imitira radnju trčanja na mjestu – kao da želi poručiti da se tek zagrijava.

Položaj u odnosu na publiku je u istoj ravnini u prostoriji, a ispred sebe ima stalak za Bibliju i samostojeći mikrofon. Ima potrebu kretati se prema publici, ali s obzirom da ima samostojeći mikrofon na stalku mora se vraćati na mjesto. Za vrijeme cijele propovijedi pogled mu je ravnomjerno raspoređen prema publici, što govori u prilog pripremljenosti, jer nema potrebu čitati. Ne gleda u publiku jedino kada čita tekst iz Biblije ili kada nakratko pogleda u bilješke kako bi se podsjetio što slijedi.

Privodeći svoju poruku kraju, prije samoga zaključka, završne misli o Isusovom trijumfu na križu izgovarao je s velikim uzbuđenjem, povišenim tonom, ubrzanim tempom i pljeskanjem dok je govorio, a na kraju je i uzviknuo. Ponovno je tražio potvrdu publike pitajući „*Amen?*“ na što su i oni već bili uzbuđeni njegovim narativom te su počeli pljeskati, a propovjednik je tada završetak misli zbog uspješne reakcije publike popratio imitiranjem zabijanja gola nogom.

Propovijed 2 – *Evandeoska pentekostna crkva Betanija* – Oliver Buljat

Propovjednik se nalazi na blago povišenom dijelu prostorije, a ispred sebe ima samostojeći mikrofoni i stalak za Bibliju. Propovijed ne čita, već gleda u publiku za vrijeme cijele propovijedi, a u stalak gleda samo prilikom čitanja Biblije ili kratko kako bi se podsjetio što slijedi.

Gesta i mimika prirodno prate govor, primjerice podiže obrve prilikom naglašavanja nečega te u skladu sa sadržajem pokazuje rukama prema sebi i prema publici. Govoreći „*Moja domovina je na nebesima*“, dok govori *moja* pokazuje prema sebi, a dok govori *na nebesima* pokazuje prema gore. Zatim dok govori o glazbenicima „*Na primjer da naši glazbenici žele bježat' od svijeta, Bog im je dao dar i talent da proslave Njega(...)*“ pokazuje pored sebe na mjesto gdje se nalaze instrumenti, odnosno gdje su se prije propovijedi vjerojatno nalazili članovi slavljenja.

Završavajući iznošenje ideje uzbuđeno govori „*Amen!*“ pobjedonosno podižući šaku. Govoreći „*Isusov izbor apostola je također interesantan.*“, potvrdno kima glavom naglašavajući riječ *interesantan*. Koristeći retoričku taktiku prolepsu „*Ok, netko će reći, ali zar nije izabrao i Pavla?*“, također podiže i kažiprst dok to govori imitirajući moguće pitanje publike.

Propovijed 3 – *Crkva cjelovitog evanđelja* – Mario Dučić

Propovjednik se nalazi za propovjedaonicom koja je postavljena na istoj razini kao i publika, a iza njega se nalazi povišena pozornica s instrumentima za slavljenje i projekcijskim platnom na zidu. Na platnu se prikazuje tekst iz Biblije koji propovjednik čita te pitanja za razmišljanje koja prate propovijed. Propovjednik na propovjedaonici ima Bibliju i laptop s kojeg prati svoje bilješke, ali ne čita propovijed. Ponekad je opušteno naslonjen na propovjedaonicu, ali s obzirom da ima bežični mikrofoni, također se povremeno i kreće po prostoriji, posebno kada želi nešto imitirati ili dočarati.

Pogled mu je cijelo vrijeme usmjeren prema publici, u različitim smjerovima, pokušavajući obuhvatiti sve, a gesta i mimika spontano mu prate govornu izvedbu – primjerice gestikulira za vrijeme nabiranja, pokazuje prema publici govoreći u imperativu, itd. Prilikom čitanja iz Biblije, ritmički rukom prati logičko naglašavanje. Govoreći „*Nikad u životu(...)*“, naglašavajući *nikad* presijeca rukom po zraku, zatim namiguje govoreći o namigivanju, imitira

gledanje na sat govoreći da je nešto predugo trajalo te govoreći o sjedenju imitira sjedenje ukipivši se u polu-čučnju. Metaforički objašnjavajući da mu nešto već *na nos izlazi*, pokazuje na svoj nos. Koristeći leksičke stanke kako bi publika dovršila stih, na mjestu stanke podiže ruku u zrak. Navodeći da bi bio pozitivno šokiran da dođe u crkvu na molitvu na kojoj su se pojavili svi članovi, podiže ruke šaljivo govoreći „*Sad mogu umrijet', Bože uzmi me.*“

Propovijed 4 – Marijansko svetište u Remetama – Ike Mandurić

Propovijed se održava vani, ispred crkve, a propovjedaonica se nalazi na uzdignutom dijelu na kojem se osim propovjednika nalaze i ostali koji imaju svoju ulogu u liturgijskom bogoslužju – zbor za slavljenje, čitači, ostali svećenici te vjerojatno đakoni ili akoliti. Propovjednik ne čita propovijed, već za vrijeme cijele izvedbe gleda prema publici. Gesta mu prirodno prati govor, iako se povremeno drži za propovjedaonicu.

Maše kažiprstom u svrhu naglašavanja negacije kad govori „*I nema svetih kršćana koji su po svojoj snazi, svojim talentima, svojim vještinama i tehnikama života, ma kako izvana sveto živjeli... nema onih koji su uspjeli ispuniti zakon i proroke ni danas niti će ijedan biti.*“, nakon čega za vrijeme pauze procesiranja potvrdno kima glavom. Također, citirajući Petra „*Ja ću za tobom Gospodine ako treba i u smrt!*“ zbog naglašavanja te tvrdnje podiže stisnutu šaku u zrak.

Propovijed 5 – Župa rođenja BDM – Boško Čatlak

Propovjednik se nalazi na povišenom dijelu crkvenog prostora – oltaru, na kojem ispred sebe ima dva samostojeća mikrofona i stalak za Bibliju, a iza njega sjede ministrantice. Na početku propovijedi, za cijelo vrijeme čitanja teksta iz Biblije, ruke je držao sklopljene u molitveni položaj, a govoreći „*Gospodin s vama*“, obje ruke je raširio prema publici. Pogled mu je usmjeren prema publici, osim prilikom čitanja teksta iz Biblije ili kad kratko pogleda u bilješke.

S obzirom da propovijed ne čita, nije neobično što mu gesta i mimika prirodno prate govor. Točnije, koristi ruke prilikom nabranjanja, gestikulira dok govori o *otvaranju*, pokazuje prema sebi dok govori o sebi te mu gesta prati i logičko naglašavanje – podigne ruku dok naglašava *on, njemu*, itd. Mimika mu također prati ton govora – kada govori nešto lagano ili šaljivo popraćeno je osmijehom, dok prilikom ozbiljnijeg tona uozbilji i izraz lica. Dodatno,

osim što je neverbalnim znakovima prirodno pratio govor, nekoliko puta za vrijeme propovijedi trljao je dlan o dlan čime je otkrio da mu je hladno u prostoriji.

Propovijed 6 – Župna crkva svetog Jakova – Ivan Đakovac

Propovjednik se nalazi za oltarom, ispred sebe ima samostojeći mikrofonski na stalku i propovjedaonicu na kojoj mu stoji bilježnica s napisanom propovijedi, a iza njega sjede ministranti.

S obzirom na činjenicu da je ova propovijed čitana, ne čudi što su pogled prema publici te gesta i mimika gotovo nepostojeći. Za vrijeme čitanja uvoda ruke je držao u položaju zvonika, a prilikom uvodnog pozdrava „*Milost Gospodina našega Isusa Krista, ljubav Boga Oca i zajedništvo Svetoga Duha sa svima vama.*“ raširio ih je prema publici. Ostatak propovijedi ruke je držao na propovjedaonici.

Pogled prema publici je minimalan, odnosno pogleda prema njima tek tu i tamo, prilikom izgovaranja zadnje dvije, tri riječi iz svoga teksta. Tada je pogled vrlo kratak, u jednom smjeru te s ozbiljnim izrazom lica, koji nije mijenjao ni za vrijeme čitanja, a ponekad je bio i namršten, podignutih obrva. Pokušavajući nešto dramatičnijim tonom naglasiti rečenicu „*Tada zračimo, tada sjajimo.*“ podiže obrve i blago kima glavom.

8. Rezultati analize i usporedba retoričkih karakteristika rimokatoličkih i protestantskih propovijedi

U ovom poglavlju iznijet će se rezultati analize i usporediti retoričke karakteristike propovijedi dviju analiziranih kršćanskih denominacija. Propovjednici Zorić, Buljat i Dučić pripadaju protestantskoj denominaciji, a propovjednici Mandurić, Čatlak i Đaković rimokatoličkoj.

Prva hipoteza odnosila se na retorički dizajn, odnosno strukturu propovijedi te se njome tvrdilo da ni rimokatoličke ni protestantske propovijedi neće uspješno ostvariti pojedine sastavnice javnoga govora. Poseban naglasak u analizi stavljen je na uvod i zaključak propovijedi te kojim retoričkim sredstvima propovjednici ostvaruju te dijelove propovijedi.

Razlike između rimokatoličke i protestantske denominacije vidljive su već analizom uvoda, točnije u samom započinjanju propovijedi. Sve rimokatoličke propovijedi započele su invokacijom „*U ime Oca i Sina i Duha Svetoga. Milost Gospodina našega Isusa Krista, ljubav Boga Oca i zajedništvo Duha Svetoga sa svima Vama.*“, što nije imala nijedna protestantska propovijed. Dodatne razlike u uvodu vidljive su i u oslovljavanju publike. Rimokatolički svećenici publici su se obraćali isključivo s *braćo i sestre* u inačicama poput „*Draga braćo i sestre*“ i „*Predraga braćo i sestre*“, a takvim oslovljavanjem započele su sve tri analizirane rimokatoličke propovijedi. S druge strane, nijedna protestantska propovijed nije započela oslovljavanjem, koje osim što može biti način zadobivanja naklonosti publike, služi i za zadobivanje pozornosti na samom početku propovijedi. Protestantski propovjednici na početku propovijedi zadobivali su pozornost publike šalom, retoričkom skromnošću ili pohvalom publike, što također služi i zadobivanju naklonosti. Međutim, iako protestantski propovjednici nisu započinjali svoje propovijedi oslovljavanjem publike, publika je oslovljavana u tijeku propovijedi, odnosno propovjednik Buljat također ih je oslovljavao s *braćo i sestre*, a propovjednik Dučić s *ljudi moji*, nešto prisnijim i opuštenijim izborom riječi. Propovjednik iz propovijedi 1 – propovjednik Zorić, publiku nije oslovljavao, ali njihovu pozornost i kontakt s njima ostvarivao je obraćajući im se postavljanjem pitanja – retoričkih i pravih.

Stvaranje naklonosti također je važan dio uvoda, a može se postići već i samim oslovljavanjem. Kao što je već navedeno, svi rimokatolički propovjednici oslovili su svoju publiku na početku propovijedi, dok protestantski to nisu učinili. Međutim, protestantski propovjednici zadobili su naklonost publike korištenjem drugih retoričkih taktika, primjerice sva trojica protestantskih propovjednika u uvodu su upotrijebila humor. Prvi analizirani protestantski propovjednik – propovjednik Zorić, koristio se retoričkom skromnošću govoreći da je uvijek nesiguran, iako dugo propovijeda. To je izveo šaljivim tonom, čime je nasmijao publiku, što se također može smatrati zadobivanjem njihove naklonosti. Završavajući uvod upotrijebio je retoričko sredstvo pohvale publike rekavši da će *samo preletjeti neke stvari, jer podrazumijeva da ih već dobro znaju*, što je također u svrhu zadobivanja njihove naklonosti. Propovjednik Buljat nije imao stvaranje naklonosti usmjereno prema cijeloj publici, već prema jednoj članici, pohvalivši njezinu molitvu. Međutim, nasmijao je publiku govoreći da je to *molitva iz Dalmacije, što znači da ima poseban žar*, što se može smatrati stvaranjem naklonosti. Propovjednik Dučić imao je manje izravan način zadobivanja naklonosti u usporedbi s prva dva koja su to učinila pohvalom publike i šalom, ali može se reći da je i on uspio zadobiti njihovu naklonost jer ih je nasmijao imitirajući njihovo tromo i uspavano nadopunjavanje stiha kojeg je

čitao. Iako se može reći da su svi protestantski propovjednici upotrijebili neku retoričku taktiku zadobivanja naklonosti, o odabiru i provedbi te taktike ovisi i njena učinkovitost, stoga su suptilniji, manje izravni načini zasigurno i manje učinkoviti.

Rimokatolički propovjednici osim oslovljavanja koristili su i ostale načine zadobivanja naklonosti publike. Primjerice, propovjednik Mandurić publiku je pohvalio na način da je istaknuo da bi *da nije kršćanin, zasigurno večeras postao kršćanin, gledajući i slušajući ih, poželio bi imati to što oni imaju*. Propovjednik Čatlak osim oslovljavanjem, naklonost postiže i pozdravljanjem svih, a posebno onih koji ne mogu biti prisutni, već prate televizijski prijenos. U svrhu stvaranja naklonosti može se smatrati i lagan, šaljiv početak propovijedi u kojem je Crkvu usporedio s dobrom mamom koja uvijek pred svoju djecu stavlja nešto fino za jesti, *tako i Crkva stavlja riječ Božju koja je jako fina*. Posljednji analizirani rimokatolički propovjednik – propovjednik Đaković, svoju cijelu propovijed je čitao, pa tako i uvod. Iako je sadržajem mogao postići zadobivanje naklonosti publike, odnosno oslovljava ih te pozdravlja one koji prate prijenos, čitanjem i ne gledanjem prema publici, teško da to postiže.

Većina analiziranih propovjednika nije koristila retorička sredstva kojima bi stvorila zanimanje za temu, prema čemu se može zaključiti da nisu svjesni važnosti pobuđivanja interesa publike za to što će govoriti i važnosti približavanja teme publici. Protestantski propovjednik Zorić to je najizravnije učinio, odmah u početku navodeći koji je naslov njegove propovijedi i objašnjavajući od kud taj naslov: „*Moja današnja tema se zove Govor o križu, to je izvučeno iz onog teksta koji govori(...)*“, pozivajući se na biblijski autoritet, što temi daje veću važnost, a njemu kao propovjedniku veću vjerodostojnost. Citiranjem apostola Pavla, prepričavanjem tog teksta i navođenjem svakodnevnih primjera naglašava važnost teme – *sve o čemu kao kršćani govorimo vraća se na ono što je Isus učinio na križu i nema veće ljubavi od toga* – i u tome je važnost njegove teme. Propovjednik Buljat nije približio temu svojim slušateljima niti stvorio interes za nju, pročitao je biblijski tekst i rekao da nešto iz teksta smatra *vrlo interesantnim* te da bi on rekao nešto o tome. Propovjednik Dučić također je pročitao biblijski stih i na njega se nadovezao govoreći o izvornim značenjima određenih riječi, čime svakako postiže veću vjerodostojnost kao propovjednik, međutim nije biblijski tekst povezao sa svakodnevnim primjerima čime bi temu približio publici i stvorio interes. Takva retorička sredstva upotrebljavao je u središnjem dijelu propovijedi, ali u uvodu, gdje je ključno povezati publiku s temom, nije.

Rimokatolički propovjednici također nisu bili uspješni u korištenju retoričkih sredstava kako bi kod publike stvorili zanimanje za temu propovijedi. Propovjednik Mandurić povezao

je u početku blagdan Duhova sa svojom temom, navodeći da se spuštanjem Duha Svetoga ispunjava svrha spasenja od Adama do danas – čime se ističe važnost tog blagdana i ujedno svrha mise toga dana, ali ne upotrebljava dodatna retorička sredstva kojima bi kod publike pobudio interes ili povezao temu s njihovim životom u današnjem vremenu. Propovjednik Čatlak nije u svom uvodu imao stvaranje zanimanja za temu, već se, iako je imao početak relativno laganog i šaljivog tona, odmah osvrnuo na prethodno čitanje i započeo s daljnjim obrazlaganjem. Propovjednik Đaković, koji je čitao svoju propovijed, osvrnuo se na prethodno čitanje biblijskog teksta navodeći da Isus govori da će vjernike zateći nevolje, ali da moraju biti postojani. Iako bi ovakav sadržaj uvoda i kredibilitet koji ima povezivanjem s biblijskim tekstom, mogao stvoriti zanimanje publike za temu, ovaj propovjednik odličan je primjer da uvod sadržajno može imati sve elemente, ali svejedno zbog loše izvedbe ne ostvariti njihovu svrhu. Ni oslovljavanje ni pozdravljanje ne ostvaruju svoju svrhu – zadobivanje pozornosti i ostvarenje kontakta s publikom, ako je to samo sadržaj na papiru, monotono pročitano, a pravog kontakta pogledom ili osmijehom nema. Već oslovljavanjem i pozdravljanjem može se stvoriti i naklonost prema propovjedniku, međutim prilikom ovakve izvedbe ni to se ne ostvaruje. Tako je i sa stvaranjem zanimanja za temu prilikom kojeg nema pogleda prema publici, ton je monoton, pauze neprirodne, a intonacija čitalačka – bez obzira na sadržaj, ne pobuđuje interes publike.

Ono što je zajedničko svih šest analiziranih propovijedi, dakle i protestantskim i rimokatoličkim propovijedima, je da su propovjednici svaku propovijed temeljili na biblijskom tekstu kojeg bi u uvodu pročitali, parafrazirali, citirali ili se, u slučaju rimokatoličkih svećenika kada netko drugi čita, referirali na pročitani tekst.

Što se tiče zaključka kao osnovnog dijela retoričke strukture, većina analiziranih propovijedi nije imala efektan, upamtljiv završetak. Međutim, propovjednici su različitim retoričkim sredstvima završavali svoju propovijed. Propovjednik Zorić završio je pitanjem upućenim publici: „*Čime se ti i ja trebamo baviti? Čime se Crkva treba baviti?*“ i odmah davanjem odgovora koji je zapravo poziv na djelovanje – *trebamo naviještati ovu poruku o križu*. Nakon toga propovjednik je povezao zaključak s uvodom, vrativši se na citat s početka propovijedi te završava sažimajući glavnu ideju ponavljanjem zašto je važno govoriti o križu. Ovaj zaključak ima sve potrebne elemente navedene i u teorijskom dijelu rada, propovjednik je ponovio glavne ideje i obliku retoričkog pitanja kojim potiče publiku na razmišljanje, uputio im poziv na djelovanje. Zaključak propovjednika Buljata također je sadržavao sažimanje propovijedi ponavljanjem glavnih ideja, a sâm završetak efektivniji je nego u prethodnoj

propovijedi, ne samo sadržajem, već i izvedbom. Propovjednik je usporio, smanjio ton i ponovio citat koji je ujedno i središnja misao propovijedi „*Zato ne ljubimo svijeta ni onoga što je u svijetu.*“, završivši figurativnim iznošenjem lijepih želja „*Zato želim vama i sebi da u nebu budete prepoznati kao šampioni, koji pobjeđuju svijet, ljubeći Oca više od stvari ovoga svijeta. Neka vas Bog blagoslovi. Amen.*“ Propovjednik Dučić također je sažeo glavne ideje u zaključku, a zaključak mu je sadržavao i metaforični savjet „*Puni lampu svog duha svakodnevnim druženjem s Bogom kroz Duha i Riječ*“ te poziv na pokajanje „*Ljudi moji, vrijeme je da se mi pokajemo kako treba.*“ Međutim, sâm završetak „*Tvoj život utječe na druge ljude, ok? Idemo se pomolit'.*“, iako ostavlja publiku s pitanjem za razmišljanje, pre naglo završava propovijed i stoga je neefektan.

Zaključak propovjednika Mandurića sadržavao je pitanja za publiku kojima se trebaju osvrnuti na svoj život i učiniti neke promjene, a propovijed je završila lijepim željama propovjednika kojima je ponovio središnju misao propovijedi – život s Duhom Svetim. Propovjednik pomalo dramatičnom izvedbom završava govoreći „*Neka i ovo bude, ne samo slavljenje onog što se zbilo, nego neka bude novi događaj Duha svetoga danas, večeras, u vama, ovdje.*“, gdje je i izborom riječi – *danas, večeras, u vama, ovdje* i izvedbom koja je bila sporija, posljednja riječ izgovorena je u šaptu te je zadržao pogled na publici, učinio da zaključak bude efektivniji. Propovjednik Čatlak u zaključku je imao poziv publike da dođe Kristu, čime ih je propovjednik i hrabrio govoreći „*On će ti pomoći.*“ Sâm završetak „*Evo braćo i sestre, ja se nadam da, evo, da vam je Duh Sveti u srcu potvrđivao ovu riječ. Evo da ako Duh Sveti ne surađuje, evo, ništa se ne događa. Tako da mi se uvijek oslanjamo na Duha Svetoga. Evo braćo sada, oslonjeni na ovu riječ, ispovjediti ćemo našu vjeru.*“ i sadržajno i izvedbom čini se nespretno i nepripremljeno, a samim time i neefektan. U zaključku svoje propovijedi propovjednik Đaković se referirao na biblijski citat koji je sažeo i temu propovijedi – da trebamo biti postojani te je iskoristio poznatu biblijsku metaforu – *trebamo biti sol i svjetlo društva*. Iako bi sadržajno ovakav zaključak mogao biti dobar završetak propovijedi, propovjednikova monotona izvedba zbog čitanja to nije mogla ostvariti. Također, propovijed bi imala bolji završetak da je propovjednik stao nakon iznošenja citata i biblijske metafore, ali dodao je posljednju rečenicu koju je završio uzlaznom intonacijom „*Tada onda svijet ima drugačije naličje i tada se naša postojanost doista ističe i vidi. Amen.*“, gdje je riječ *vidi* izgovorio uzlazno, nakon čega je *amen* zvučalo neprirodno, a sâm završetak propovijedi neefektan.

Iako su zaključci propovijedi uglavnom sadržavali potrebne elemente, problem stvara izvedba. Propovjednici bi trebali osim sadržajem, svojom izvedbom također naslutiti da se bliži kraj propovijedi, jer s obzirom da sadržaj i izvedba nisu usklađeni, često se činilo da je završetak došao iznenada. Pomoglo bi usporiti tempo, produljiti pauze, smanjiti ton ili zadržati pogled na publici. Tada bi završetak bio dramatičniji, efektniji, upamtljiviji.

S druge strane, bez obzira na neefektne završetke, vrijedi istaknuti da su sve analizirane propovijedi u zaključku sadržavale i neku vrstu poticaja ili poziva – bilo poziva na djelovanje ili promjenu ponašanja, ponekad i uz upozorenje. Primjerice, zaključak propovjednika Zorića sadržavao je poziv na *naviještanje ove poruke*, propovjednik Buljat završio je svojevrsnim pozivom na promjenu u obliku „*Ne ljubimo svijeta ni onoga što je u svijetu*“, a zaključak propovjednika Dučića sadržavao je poziv na pokajanje uz upozorenje „*(...)vrijeme je da se mi pokajemo kako treba(...) Mi smo odgovorni za mlade ljude(...)*“ Zaključak propovjednika Mandurića uključivao je poticaj *da se zapitamo vjerujemo li u Duha Svetoga*, propovjednik Čatlak u zaključku je imao poziv „*Dođi Kristu, on će ti pomoći!*“, a propovjednik Đaković u zaključku je pozivao na postojanost.

Međutim, uzimajući u obzir da ni rimokatoličke ni protestantske propovijedi ne sadrže uvijek ključne elemente uvoda i zaključka, može se zaključiti da je prva hipoteza potvrđena, odnosno ni rimokatoličke ni protestantske propovijedi ne zadovoljavaju u potpunosti strukturu javnog govora. Iako se neki elementi mogu izostaviti – ne mora primjerice svaki uvod imati i oslovljavanje i pozdravljanje, jer svrha zadobivanja pozornosti publike i postizanja naklonosti može se ostvariti i na druge načine te ne mora svaki zaključak imati primjerice i sažimanje i citat i poziv, ove propovijedi ne zadovoljavaju strukturu jer ponekad ne sadrže ni ključne elemente. Točnije, većina propovijedi nije imala element stvaranja zanimanja za temu, a zaključak bi bio ili sadržajno pre naglo završen ili bi sadržaj bio dobar, ali izvedba loša, čime se ne bi postigao efektni završetak.

Druga hipoteza odnosila se na govornu izvedbu te se njome tvrdilo da će izvedba u protestantskim propovijedima biti spontanija zbog činjenice da protestantske propovijedi odlikuje takozvano slobodno bogoslužje, a rimokatoličke propovijedi dio su liturgijskog bogoslužja s propisanim redosljedom i ritualima. Ova hipoteza potvrđena je napravljenom analizom, međutim ne u potpunosti. Naime, iako su protestantske propovijedi zaista bile spontanije, ne može se tvrditi da je to samo zbog toga što je rimokatolička propovijed dio liturgijskoga bogoslužja. Neki dijelovi rimokatoličke propovijedi zaista ovise o propisanoj formi, odnosno jasno su određeni, poput ispovijedi vjere na početku i kraju te invokacije koja

je bila prisutna u svim analiziranim propovijedima „*U ime Oca i Sina i Duha Svetoga. Milost Gospodina našega Isusa Krista, ljubav Boga Oca i zajedništvo Duha Svetoga sa svima vama.*“ Međutim, bez obzira na određene dijelove koji su obavezni u rimokatoličkom liturgijskom bogoslužju, svećenici ipak imaju slobodu prilikom strukturiranja i izvedbe propovijedi. Iako je pohvalno što dvije od tri analizirane rimokatoličke propovijedi nisu bile čitane već su izvedene relativno spontano, protestantske propovijedi svejedno su bile spontanije. Uspoređujući ove dvije denominacije po pitanju govorne izvedbe i točnije – po pitanju spontanosti, može se zaključiti da razlike među njima ne ovise o pripadnosti određenoj denominaciji, već o samome govorniku. S druge strane, govornici zbog nedostatka kontinuiranog retoričkog obrazovanja ovise o vlastitom angažmanu i talentu.

Dodatan razlog veće spontanosti protestantskih propovjednika vjerojatno je i činjenica da su analizirane protestantske propovijedi iz relativno malih kršćanskih zajednica te se svi članovi međusobno poznaju, uključujući i pastora, odnosno propovjednika. To je vidljivo iz činjenice da je u sve tri protestantske propovijedi propovjednik ili u šalama spominjao imena drugih članova zajednice ili pričao priče i navodio primjere koji su uključivali neke od prisutnih članova. Iz toga je logično i što su protestantski propovjednici u svakoj analiziranoj propovijedi dijelili detalje iz vlastitog života i spominjali članove svoje obitelji.

Stoga ne čudi što su sve tri protestantske propovijedi izvedene na način kao da pripadaju razgovornom stilu. To je vidljivo i u izboru riječi i u neverbalnoj komunikaciji. U protestantskim propovijedima bilo je puno više kraćenja infinitiva i redukcija samoglasnika, publiku su oslovljavali s *ti*, koristili kolokvijalne izraze, itd. Protestantski propovjednici koristili su više retoričkih i pravih pitanja, kao i leksičkih stanki u kojima su očekivali uključivanje publike da dovrše stih, dok rimokatoličke propovijedi nisu imale nijednu stanku s tom svrhom. Iako su i rimokatoličke propovijedi ponekad sadržavale retorička pitanja, to je bilo puno rjeđe, a propovijed je bila puno jednosmjernija, odnosno propovjednik nije zaista komunicirao s publikom. S druge strane, protestantski propovjednici pokazivali su da prate povratnu informaciju publike i shodno tome reagiraju. Primjerice, prateći njihove reakcije protestantski propovjednici primijetili bi da je publika uspavana pa bi to i komentirali te pokušali promijeniti nešto – nasmijati ih, učiniti izvedbu dinamičnijom, uključiti ih i slično. Također, učestalo su postavljali pitanja kojima traže potvrdu publike, poput „*Jel me kužite?*“, „*Jel vam to logično?*“, „*Razumijete?*“, „*Jesmo zajedno?*“, itd.

Međutim, rimokatoličke propovijedi sadržavale su više stilskih figura, pogotovo biblijskih metafora i prenesenog značenja općenito. Činjenica da je govor rimokatoličkih

propovjednika figurativniji logična je s obzirom da su protestantski propovjednici, bivajući među ljudima koje poznaju, upotrebljavali razgovorni stil koji sam po sebi nije toliko figurativan.

Što se tiče neverbalne komunikacije, iako su dva rimokatolička propovjednika koja nisu čitala svoju propovijed gestom i mimikom pratila govor, protestantski propovjednici i u tom dijelu bili su spontaniji te su se općenito više koristili neverbalnim znakovima. Pogled su upućivali u svim smjerovima publike, koristili su se imitiranjem kako bi dočarali nešto o čemu govore, imali su više varijacija u tonu i tempu, koristili su više stanki – posebno leksičkih kako bi uključili publiku, a neki su se i kretali po prostoriji. Ovom analizom također je primijećeno da su propovjednici koji su se više kretali, imali spontaniju i opušteniju govornu izvedbu te bolji kontakt i komunikaciju s publikom, što je i očekivano.

Po pitanju proksemije, protestantski propovjednici postavljeni su bliže svojoj publici, a u dvije od tri propovijedi nisu bili na uzdignutom dijelu prostorije, nego na istoj razini s njima. S druge strane, svi rimokatolički propovjednici stajali su za oltarom, na kojem su se nalazili i drugi članovi bogoslužja – negdje samo ministranti, a negdje i đakoni, zbor za slavljenje, čitači i ostali svećenici. Također, rimokatolički propovjednici nose i posebnu svećeničku odoru, odnosno takozvano liturgijsko ruho, čime se dodatno ističu od svoje publike, dok su protestantski propovjednici obučeni svakodnevno, odnosno ne ističu se svojom odjećom od slušateljstva. Međutim, u Rimokatoličkoj crkvi svećenička odora ima svoju svrhu, odnosno neverbalni je znak koji nosi određenu poruku. Dva svećenika nosila su zelenu halju, koja se nosi u određeno doba godine – poslije Bogojavljenja i poslije Duhova, a treći svećenik nosio je crvenu halju kojom se označava ljubav i trpljenje te se ona određuje za posebne blagdane i svetkovine (Liturgijsko ruho, 2014.) – u ovom slučaju bila je nošena na misi za blagdan Duhova.

Stoga vrijedi istaknuti da iako govorna izvedba, odnosno razina spontanosti propovjednika ne ovisi o denominaciji, već o samom propovjedniku, neke razlike u neverbalnoj komunikaciji poput proksemije i odjeće, ipak su propisane pripadnošću određenoj denominaciji. Točnije, rimokatolička denominacija ima propisana pravila i rituale što se tiče navedenih područja.

Također, vrijedi spomenuti da iako nije bilo predmetom analize, primijećeno je da se trajanje protestantskih i rimokatoličkih propovijedi uvelike razlikuje. Naime, sve tri analizirane protestantske propovijedi trajale su oko sat vremena, točnije od 55 do 65 minuta. S druge strane,

cjelokupno trajanje rimokatoličkog bogoslužja, odnosno mise je oko sat vremena, ali same propovijedi trajale su tek 9 do 26 minuta.

9. Zaključak

Propovijed se smatra javnim govorom i pripada posebnoj govorničkoj vrsti, a propovjednici kao javni govornici nose veliku odgovornost jer utječu na vjernike – da se mijenjaju, da nešto čine ili ne čine. Želeći utvrditi koliko su propovjednici obrazovani kao javni govornici, čitaju li svoje propovijedi te postoje li razlike između rimokatoličke i protestantske denominacije, ovaj rad analizirao je retoričke karakteristike propovijedi navedenih denominacija. Analizirana je retorička struktura, odnosno sadrže li propovijedi sve sastavnice javnoga govora, s posebnim naglaskom na uvodu, zaključku te izboru riječi i figurativnosti kojima je obrazlagana središnja misao, dok je u analizi govorne izvedbe naglasak bio na tempu i stankama te neverbalnoj komunikaciji.

S tom svrhom, postavljene su dvije hipoteze. Prva hipoteza glasila je da ni rimokatoličke ni protestantske propovijedi neće u potpunosti pratiti strukturu javnoga govora, odnosno u uvodu i zaključku imati sve potrebne elemente. Druga hipoteza odnosila se na govornu izvedbu te se njome tvrdilo da će izvedba protestantskih propovjednika biti spontanija, imajući u vidu da protestantske propovijedi pripadaju takozvanom slobodnom bogoslužju, a rimokatoličke liturgijskom bogoslužju koje odlikuje specifičan redosljed rituala.

S obzirom da nijedna protestantska propovijed nije započela oslovljavanjem, većina propovijedi obiju denominacija nije imala ključan element uvoda – stvaranje zanimanja za temu te većina propovijedi nije imala efektan završetak, može se zaključiti da se prva hipoteza potvrdila. Međutim, podatak da protestantske propovijedi nisu započinjale oslovljavanjem koristan je više zbog usporedbe s rimokatoličkim propovijedima, koje su sve započele oslovljavanjem, nego što je problematičan kao izostavljeni dio uvoda.

Kao što je već navedeno, struktura svakog javnog govora trebala bi imati tri osnovna dijela – uvod, središnji dio i zaključak, ali pojedini elementi svake od tih sastavnica nisu nužni da bi se ostvario dobar javni govor. Točnije, neki elementi manje su značajni od drugih pa se primjerice oslovljavanje može i izostaviti jer postoje i drugi načini zadobivanja pozornosti publike i stvaranja naklonosti, ali stvaranje zanimanja za temu ipak bi trebalo biti neizostavna

sastavnica uvoda. Ako se upotrijebi dobro retoričko sredstvo kojim će se to ostvariti, to znači da imamo pažnju publike, razvili su interes, pozorno nas slušaju i spremni su primiti što im imamo za reći. Zadobivanje naklonosti publike ima sličnu svrhu – publika će prije sa zanimanjem slušati propovijed od propovjednika koji im se sviđa kao osoba, koji ih nečim u početku propovijedi pridobije, a propovjednici u ovoj analizi to su uglavnom postizali pohvalom publike, retoričkom skromnošću i šalom.

S druge strane, stvaranje zanimanja za temu, navedeno kao ključna sastavnica uvoda, najproblematičnije je područje svim analiziranim propovjednicima. Svi propovjednici, neovisno o denominaciji, propovijedi su temeljili na tekstu iz Biblije koji bi prethodno pročitali, citirali ili se samo referirali na njega, što je svakako jedan od mogućih načina stvaranja zanimanja za temu, kao i stvaranja vjerodostojnosti zbog biblijskog autoriteta. Međutim, analizirani propovjednici najčešće su referiranje na biblijski tekst smatrali dovoljnim opravdanjem svoje teme i nisu išli korak dalje kako bi ju približili slušateljima.

Ono što dodatno potvrđuje prvu hipotezu je činjenica da ni zaključak kao osnovni dio retoričke strukture propovijedi najčešće nije uspješno ostvaren kao efektan i lako pamtljiv. Točnije, većina završetaka propovijedi obiju denominacija činila se prenapla. Propovjednici koji su uspješno završili propovijed izvedbu su prilagodili sadržaju, odnosno usporili su tempo, smanjili ton te zadržali pogled na publici. S druge strane, propovjednici koji su sadržajno i mogli imati uspješan, efektan zaključak, nisu to postigli zbog neusklađene izvedbe.

Stoga se ovdje ističe važnost same izvedbe, što je sadržaj druge hipoteze ovoga rada. Točnije, njome se tvrdilo da će protestantske propovijedi biti spontanije, a to je analiza i potvrdila. Protestantski propovjednici u svojim propovijedima bili su osobniji – koristili su više šala, priča i primjera, spominjali su imena prisutnih članova te dijelili detalje iz vlastitog života. Također, njihove propovijedi sadržavale su više retoričkih i pravih pitanja te leksičkih stanki kako bi uključili publiku u dovršavanje stiha. S druge strane, govor rimokatoličkih propovjednika bio je figurativniji. Međutim, iako dva od tri analizirana rimokatolička propovjednika nisu čitala svoju propovijed već su gestom i mimikom prirodno pratila govor, protestantski propovjednici bili su spontaniji i što se tiče neverbalne komunikacije. Koristili su imitiranje, imali su više varijacija u tonu i tempu te su se više kretali. Osim položajem u prostoriji, gdje su protestantski propovjednici postavljeni bliže publici, razlikovali su se i odjećom kao neverbalnim znakom, odnosno rimokatolički propovjednici obučeni su u posebno liturgijsko ruho.

Što se tiče govorne izvedbe, važno je istaknuti da je spontanost propovjednika ovisila o samome propovjedniku, a ne denominaciji, dok su razlike koje se tiču neverbalne komunikacije, kao što su proksemija i odjeća, ipak utemeljene u pripadnosti denominaciji, odnosno u rimokatoličkoj denominaciji propisane su pravilima.

S obzirom na činjenicu da su obje hipoteze potvrđene, može se zaključiti da je, bez obzira na razlike među njima, propovjednicima obiju denominacija potrebno govorničko obrazovanje, jer čak i oni koji su relativno uspješni, oslanjajući se na prirodnu nadarenost za javni govor, ne zadovoljavaju u potpunosti retoričke kriterije. Naposljetku, ipak se govorništvo oduvijek smatralo zanatom, a ne darom, jer govornikom se ne rađa, već postaje.

10. Prijedlog nastavnoga sata s primjenom tematike ovoga rada

Uzimajući u obzir da su se obje navedene hipoteze potvrdile, iz čega je zaključeno da bi propovjednici trebali raditi na svojim retoričkim vještinama, ovaj rad donosi i primjer nastavnoga sata za potencijalni rad s propovjednicima. Danas je govorničko umijeće moguće učiti na satu Retorike, koja se nudi kao izborni predmet u nekolicini škola u Hrvatskoj, zatim na radionicama i seminarima iz područja govorništva, od kojih je jedan i Edukacijski trening za nefonetičare, u organizaciji Kluba studenata fonetike *Eufonija*. Nadalje, snaženje komunikacijskih i prezentacijskih vještina cilj je *Govorničke škole „Ivo Škarić“* već gotovo trideset godina, a postoje i ostale govorničke škole s istom svrhom, poput *Govorničke akademije Demosten*.

Specifično, što se tiče propovijedi, ona bi svoje mjesto u govorničkom obrazovanju mogla pronaći na dva načina. Prvo, moguće je religijski diskurs općenito uključiti u predmet Retorike te učenike uputiti u karakteristike toga diskursa, kao i usporediti ga s ostalim vrstama diskursa, poput političkog ili poslovnog. Primjerice, učenike se može uputiti u strategije koje propovijed obuhvaća, kao što su transformacijska, interpretativna, instruktivna i uvjeravajuća. Osim toga, propovijed se može smjestiti i u okvire govorničkih žanrova, gdje bi zbog isticanja vrijednosti i vrlina pripadala epideiktikom žanru, s elementima deliberativnog žanra. S učenicima se stoga mogu analizirati karakteristike religijskoga diskursa u postavljenim teorijskim okvirima te se mogu, kao što je učinjeno u ovom radu, usporediti različite denominacije kršćanstva, ali i usporediti kršćanski diskurs s drugim religijama. Također, u okviru sastavljanja govora učenici mogu analizirati različite propovijedi te procjenjivati koje

sastavnice propovijed sadrži te na koji način i koliko uspješno su ostvarene. Naposljetku, učenici mogu analizirati i govornu izvedbu propovjednika, uključivši svoje znanje iz ostalih područja retorike, kao što je neverbalna komunikacija i u okviru nje proksemija, odjeća, pogled, gesta, mimika, ali i primjerice tempo, stanke, intonacija te govorna fluentnost.

Drugi način uključivanja ovoga područja u govorničko obrazovanje je u radu s propovjednicima, gdje ih se u sklopu radionica, seminara ili prilikom pohađanja govorničke škole može naučiti kako strukturirati svoju propovijed i kako ju izvesti. Točnije, koji su nužni elementi propovijedi i kojim retoričkim sredstvima ih ostvariti te kako propovijed izvesti, a da ne bude čitana, već što spontanija. Propovjednike se primjerice može uputiti kako ostvariti kontakt s publikom, kako im približiti temu, kako oblikovati i obrazložiti središnju misao te kako postići efektan završetak. Stoga je primjer nastavnoga sata koji slijedi pokušaj povezivanja retorike i propovjedništva na način da se obuhvate područja koja su se analizom provedenom u ovome radu pokazala problematičnima.

PRIPREMA NASTAVNOGA SATA ZA RAD S PROPOVJEDNICIMA

I. PEDAGOŠKI, DIDAKTIČKI I METODIČKI PODACI O NASTAVNOJ JEDINICI

Ciljevi nastavne jedinice:

Znati navesti ključne elemente propovijedi.

Moći prepoznati i analizirati sastavnice propovijedi.

Uspješno strukturirati vlastitu propovijed.

Poboljšati izvedbu propovijedi.

Očekivani ishodi učenja:

Prepoznati vlastita područja koja se mogu poboljšati.

Osvijestiti važnost istaknutih područja – profiliranja publike, kontakta s publikom, stvaranja zanimanja za temu, efektnog zaključka.

Biti upoznati s retoričkim sredstvima kojima se mogu ostvariti pojedine sastavnice propovijedi.

Moći strukturirati i izvesti propovijed prema danim naputcima.

Oblici rada: frontalni rad, individualni rad, rad u skupini

Metode podučavanja: razgovor, objašnjavanje, analiziranje, kreiranje

Nastavna sredstva i pomagala: uručak, PowerPoint prezentacija, laptop, projektor, video materijal, zvučnici

II. ZADACI NASTAVNOG SATA

Upoznavanje sa sastavnicama javnog govora.

Navođenje mogućih retoričkih sredstava za ostvarivanje pojedinih sastavnica.

Zajednička analiza primjera.

Objašnjavanje potencijalnih načina za bolju izvedbu propovijedi.

Davanje zadatka za samostalnu pripremu propovijedi.

III. PLAN PLOČE

Korištenje PowerPoint prezentacije.

IV. RAZRADA SATA

Uvodni dio (5 minuta):

Predstavljanje: Pozdravljanje prisutnih i predstavljanje uz navođenje nekih informacija o sebi kako bi se ostvario kontakt, a polaznici opustili, prihvatili nastavnika i zainteresirali se. Zatim zamolba za kratkim predstavljanjem svakoga od njih, kako bi se svi međusobno bolje upoznali i opustili.

Najava teme: Nastavnik polaznicima postavlja pitanja poput „*Kada ste posljednji put nakon svoje propovijedi bili izrazito zadovoljni? Osjećate li uvijek nakon svoje propovijedi da ste ostvarili sve što ste planirali? Kada ste posljednji put slušali nečiju propovijed i nakon nje ostali zadivljeni?*“ Zatim nastavnik nastavlja navodeći da se nada da će ovaj seminar u tome pomoći te najavljuje tijek rada. Za današnji sat pripremljeno je upoznavanje s osnovnim sastavnicama svakog javnog govora, pa tako i propovijedi. Navest će se retorička sredstva kojima se pojedina sastavnica propovijedi može uspješno ostvariti. Dat će se naputci za uspješniju govornu izvedbu te će se analizirati dijelovi propovijedi s YouTube-a. Na kraju će polaznici dobiti zadatak pisane pripreme uvoda i zaključka propovijedi, a na idućem satu svatko će pred drugima te dijelove trebati i izvesti. Potom nastavnik svakom polazniku dijeli uručak s bilješkama današnjeg predavanja.

Razrada teme (30 minuta):

Prvi i nešto veći dio sata, točnije 20 minuta, posvećeno je strukturi javnoga govora i retoričkim sredstvima kojima se svaka sastavnica strukture može ostvariti. Drugi i manji dio, odnosno posljednjih 10 minuta razrade teme posvećeno je govornoj izvedbi.

Prvi dio – retorički dizajn (20 minuta):

S obzirom da propovijedate u određenoj crkvi, pretpostavljate da vam publiku čine vjernici koji pripadaju toj denominaciji, je li tako? Stoga pretpostavljam da ne smatrate potrebnim svoju publiku uvjeravati da Bog postoji ili da je baš vaš Bog pravi Bog. S druge strane, kada bi vas netko zamolio da održite propovijed nekršćanima – bilo pripadnicima druge religije, bilo ateistima, pretpostavljam da biste svoju propovijed prilagodili. Međutim, prilagodba propovijedi publici nije potrebna samo kad su u pitanju ovako drastične razlike u slušateljstvu. Ona je potrebna uvijek. Naravno, ne možete uvijek znati tko će vam sjediti u publici, osim ako ste recimo pozvani na određeni skup, kao što je skup mladih ili slično. Ali poanta je da propovijed uvijek treba pripremati imajući publiku na umu. To je polazište svega, jer imajući to na umu automatski se i stavljate u njihovu perspektivu pa ćete uzeti u obzir elemente koje biste vi na njihovom mjestu voljeli vidjeti, što bi privuklo vašu pažnju, biste li vi voljeli da vas propovjednik gleda, umjesto da čita, itd. Stoga je prva stvar koju želim da *ponesete kući* s ovog predavanja – profiliranje publike. Koliko je to moguće, obratiti pažnju da vam u publici sjede ljudi različitih dobnih skupina, različitog spola, obrazovanja, nacionalnosti i slično.

Imajući na umu publiku, možete prijeći na strukturu vaše propovijedi. Još od antike, retorički nacrt svakog javnog govora sadrži uvod, iznošenje glavne ideje i zaključak. Svaki javni govor, pa tako i propovijed, sadrži ta tri dijela, bez da ste uopće svjesni da ih imate i kako se oni zovu. Teško da ćete naći propovijed ili javni govor koji počinje *in medias res*, bez nekog oblika uvoda, makar to bilo samo pozdravljanje ili navođenje naslova. Međutim, svrha osvješćivanja tih dijelova pomaže nam da svakom od njih pristupimo pojedinačno i u svaki uključimo posebne elemente.

Svi autori navode ova tri elementa kao ključne elemente govora, a dodatne podjele unutar njih ovise od autora do autora. Nama danas ovdje nije cilj naučiti napamet obrazac jednog autora, nego znati koje su nam sve mogućnosti pa onda ovisno o prilici odabrati najprikladnije sredstvo, kako bi svaki element strukture doprinio našem govoru, odnosno propovijedi. Želimo *iscijediti* svrhu svakog elementa koliko je moguće, i to je ljepota govorničkog umijeća, ono je tu da nama služi i zašto to ne iskoristiti. Tako uvod treba iskoristiti da u njemu ostvarite kontakt s publikom i da im se svidite. Neke stvari u uvodu pitanje su bontona, kao što je pozdravljanje publike. I to većina propovjednika i radi, jer se podrazumijeva. Međutim, neki drugi elementi se preskaču upravo jer se ne podrazumijevaju, a ja sam tu da vas, nadam se, naučim da bi se trebali podrazumijevati. Također, neke od tih stvari mogu se činiti banalnima, ali otvaraju vam mogućnost da njima postignete neku drugu svrhu. Primjerice, oslovljavanje publike ne mora biti puko oslovljavanje forme radi, nego se već i samo oslovljavanje, kao i pozdravljanje, može iskoristiti da se zadobije naklonost publike. Publiku već u samom oslovljavanju možete i pohvaliti, primjerice „*Mladolika publiko*“ te time zadobiti njihovu naklonost. Oslovljavanje i pozdravljanje publike također ima za svrhu pridobivanje pozornosti publike, odnosno služi kao znak publici da počinjete, da sjednu, utišaju se i slično. Nadalje, naklonost publike možete zadobiti i takozvanom retoričkom skromnošću, odnosno primjerice ističući svoju nesigurnost – „*Već dugo propovijedam, a uvijek imam tremu...*“ i slično. Time im pokazujete da ste i vi samo čovjek, a iskrenošću zadobivate njihove simpatije. Još jedno retoričko sredstvo kojim se može steći naklonost publike je šala, bilo na vlastiti račun – što ujedno ima svrhu i retoričke skromnosti, bilo navođenjem nekog primjera koji će ih nasmijati. Ako niste dovoljno opušten i otvoren tip osobe za započeti šalom, i to je u redu. Nemojte nijednu od ovih retoričkih taktika preuzimati na silu, odnosno ako vam ona ne leži prirodno. Forsiranje nikada nije dobro, a to će se vjerojatno i primijetiti na vašoj izvedbi. Stoga ako niste *od šale*, možete spomenuti nešto drugo, u svrhu *ćaskanja*, odnosno *small talka*, kao što je vremenska prognoza, parking, utakmica ili slično. Također, uvijek je poželjno i otkriti publici nešto o sebi, to je dio uvoda koji

se u literaturi naziva priča, ali dakle poanta je reći nešto o sebi, bilo u svrhu upoznavanja, bilo povezati temu s nekim detaljem iz vlastitog života, zašto je *vama* ta tema važna, što vas je potaknulo da ju odaberete i slično.

Posljednji element uvoda koji ću danas spomenuti vrlo je bitan, a jako često preskočen. Radi se o stvaranju zanimanja za temu. Publiku je potrebno zainteresirati za to što ćete govoriti, povezati ih s tim, učiniti to važnim u njihovom životu, dati im razlog da ostanu na propovijedi i da vas pažljivo slušaju. Korištenje citata, u slučaju propovijedi najčešće biblijskog citata, dobar je način jer vam također i daje kredibilitet kao propovjedniku, s obzirom da kršćanska publika Bibliju smatra autoritetom. Stoga je najava teme biblijskim citatom poželjna i zapravo je vrlo često korišteno sredstvo, međutim nije dovoljno samo pročitati ili parafrazirati citat. I dalje je potrebno povezati ga sa životom slušatelja – približiti im ga nekom pričom, primjerom, usporedbom s kojom se mogu poistovjetiti. Započinjali citatom ili ne, potrebno je publici približiti temu nekim od navedenih sredstava. Primjerice, ako vam je tema da se kršćani često oglašuju na Božju riječ, radeći po svome iako Bog zna što je najbolje za njih, možete uvesti u svoju temu navodeći primjer roditeljstva, i kako roditelji uvijek *muku muče* s djecom, pogotovo u pubertetu, a roditeljima je to teško gledati jer znaju da je njihov način bolji za njihovo dijete, samo ono toga još uvijek nije svjesno. Ili bilo koji takav primjer, ali shvaćate poantu. Naravno, uvijek i pri odabiru šale, primjera i usporedbe, imajte na umu (koliko je moguće) tko vam je publika, budite osjetljivi na različitosti i pazite da nekoga ne uvrijedite.

Što se tiče zaključka, kao i u svakom javnom govoru, što uključuje i ovo moje današnje predavanje, tako i u propovijedi treba imati određene elemente. Primjerice, ja ću današnje predavanje, što ćete vidjeti za 15-ak minuta, završiti ponavljanjem, odnosno sažimanjem onoga što smo danas ovdje rekli. Svrha sažimanja je vratiti se na kraju propovijedi na ono što smatrate najbitnijim. Ako ćete se služiti prethodno navedenim retoričkim sredstvima i u središnjem dijelu propovijedi – dakle svoju središnju misao, odnosno temu ili tezu propovijedi obrazlagati pomoću primjera, priča, usporedbi i slično, što se svakako potiče, jer zašto biste samo u uvodu koristili retorička sredstva koja funkcioniraju, tada će vaša propovijed zasigurno biti puna i svojevrskih digresija. Sažimanje tada pomaže da publika zapamti središnju misao, odnosno da im od svega što ste naveli ponovite ono što smatrate najbitnijim da oni razumiju i prihvate. Brojni autori navode i da primjerice tek u zaključku možete prikazati primjenu rečenoga na život slušatelja, odnosno povezati središnju misao sa životnim kontekstom. Osim toga, često retoričko sredstvo kako bi se postigao efektni završetak propovijedi je citat, a možete također propovijed povezati i s citatom iz uvoda, kako biste vraćanjem na već rečeno u uvodu zaokružili

svoj narativ. Važno je napomenuti da se u zaključku ne bi trebao unositi novi materijal, on treba biti kratak i lako pamtljiv. Publiku u završetku propovijedi možete i ohrabriti, kao i upozoriti ili potaknuti – na promjenu, na neki novi izazov u njihovom kršćanskom životu, na povratak Bogu i slično. Još jedno retoričko sredstvo kojim možete završiti svoju propovijed je i ostaviti publiku s pitanjem za razmišljanje, koje je, naravno, povezano s onim o čemu ste govorili, a uglavnom se upotrebljava sa svrhom svojevrsnog poziva na djelovanje, odnosno pitanjem ih se potiče da razmisle o tome, sa svrhom da nešto i učine po tom pitanju.

Drugi dio – govorna izvedba (10 minuta):

Za sam kraj, nešto o izvedbi propovijedi. Prvo i osnovno – propovijed nemojte čitati. Na taj način nemoguće je ostvariti kontakt s publikom, jer im ne možete uputiti pogled, što je važno, jer ako ih ne gledate ne možete pratiti povratnu informaciju koju vam mogu dati svojim reakcijama te joj se prilagoditi. Ne možete primijetiti je li vam publika uspavana, zijevaju li, jesu li *odlutali* pa biste u skladu s njihovom reakcijom mogli govoriti glasnije, usporiti tempo, koristiti više stanki, ubaciti koju digresiju i slično. Također, gesta i mimika koje dodatno potpomažu vašoj izvedbi jer kada ne čitate one uglavnom prirodno prate vaš govor, za vrijeme čitanja su nepostojeće. Prilikom čitanja držite se za papire ili propovjedaonicu, a samim čitanjem i vaša intonacija nesvjesno postaje čitalačka. Nemate prirodne pauze, ne naglašavate stvari prirodno kako biste naglašavali u govoru. Također, iako ste se potrudili i napisali propovijed, ostavit ćete dojam nepripremljenosti, jer niste pripremili i izvedbu, koja je jednako važan aspekt propovijedi. Naravno da propovijed smijete napisati, priprema je važna, važno je odrediti što ćete gdje reći, čime ćete započeti, čime završiti te koje primjere planirate koristiti, međutim moj savjet je radije ne napisati cijelu propovijed, jer zasigurno ju nećete cijelu naučiti napamet, a i da to učinite, opet se gubi spontanost. Zato savjetujem pisanje bilješki za izvedbu u obliku natuknica, staviti si na papir čime planirate započeti, staviti si natuknice kada vam što slijedi, da ne odete preduboko, predaleko, da nešto ne zaboravite spomenuti, ali onda oko tih natuknica izvesti propovijed spontano, bez čitanja. Naravno, čitanje biblijskog stiha ili navođenje nekih preciznih podataka iznimka su od ovog pravila. Gledanje u papir prilikom iznošenja primjerice statistike ili bilo kakvih brojki čak povećava razinu kredibiliteta propovjedniku, jer se oslanja na neki drugi, provjereni izvor, ne govori podatke napamet, odnosno iz glave. Još jedan savjet koji bih za kraj željela podijeliti s vama je figurativnost u govoru, odnosno obogaćivanje vašeg narativa različitim stilskim figurama. Ovdje se naravno ne očekuje od vas da *izmišljate toplu vodu*, već možete svoju propovijed obogatiti primjerice već poznatim biblijskim metaforama i usporedbama koje u svojoj propovijedi možete i

obrazložiti, ali i općenito upotrijebiti svakodnevnije izraze prenesenog značenja kojima ćete upotpuniti svoju izvedbu i razbiti monotoniju. Također se predlaže i korištenje retoričkih pitanja kako biste publiku već za vrijeme propovijedi potaknuli na razmišljanje, a ona služe i da ponovno zadobijete njihovu pozornost. Naravno, možete postavljati i prava pitanja, odnosno pitanja kojima zaista očekujete odgovor od svoje publike. Publiku možete uključiti i takozvanim leksičkim stankama, odnosno stankom na mjestu primjerice posljednje riječi stiha, kojom očekujete da oni dovrše stih. Osim stanke s ovom svrhom, u izvedbi je općenito potrebno voditi računa o stankama – možete zastati prije isticanja nečeg važnog, čime postižete stvaranje iščekivanja, ali i poslije isticanja važne ideje, takozvanom stankom procesiranja, kako biste publici dali koju sekundu da joj *sjedne* to što ste iznijeli. Ovakvom stankom dat ćete na važnosti tome što ste rekli, što ne biste postigli da to preletite i odmah pređete na iduću ideju.

A sada da vidimo koliko sam ja danas bila uspješan govornik, odnosno koliko ste me pažljivo slušali. Sada ćemo pogledati isječke nekih propovijedi i zajedno komentirati na temelju ovoga što smo danas, nadam se, naučili. Ne brinite se, neću prozivati pojedince, nadam se zajedničkoj diskusiji i naravno, smijete koristiti uručke koje imate pred sobom.

Vježba (5 minuta):

Polaznicima se pokazuje isječak video materijala propovijedi koji uključuje samo uvod i zaključak te se potiče rasprava pitanjem „*Koje sastavnice uvoda ste u ovom primjeru prepoznali?*“ Očekivani odgovori odnose se na pozdravljanje, oslovljavanje, zadobivanje naklonosti publike i stvaranje zanimanja za temu. Zatim nastavnik od polaznika traži i da prepoznaju kojim retoričkim sredstvima su ostvareni ti dijelovi uvoda, gdje su očekivani odgovori primjerice da se za stvaranje naklonosti koristila pohvala publike i retorička skromnost, a stvaranje zanimanja za temu postiglo se navođenjem primjera svakodnevnih situacija u kojoj se svatko može pronaći. Potom se nastavnik osvrće i na isječak zaključka sa sličnim pitanjem „*Koja retorička sredstva je propovjednik upotrijebio kako bi završio svoju propovijed?*“ te su očekivani odgovori primjerice ponavljanje ili sažimanje, poziv na djelovanje i citat.

Zaključni dio (5 minuta):

Ponavljanje: Hvala svima na produktivnoj raspravi. Evo da kratko, kao što sam najavila, ponovimo najvažnije s današnjeg predavanja. Prije svega, s obzirom da propovijed izvodite za publiku, važno je da ih imate na umu prilikom pripreme, ali i za vrijeme izvedbe. Zatim smo rekli da svaki javni govor ima tri ključna elementa – uvod, središnji dio i zaključak. U uvodu je

potrebno publiku pozdraviti i/ili osloviti, zadobiti njihovu pozornost i naklonost te najaviti temu vaše propovijedi čineći je zanimljivom vašoj publici, a u tome vam mogu pomoći različita retorička sredstva. Za zadobivanje naklonosti možete upotrijebiti retoričku skromnost, šalu, priču ili pohvalu publike. Stvaranje zanimanja za temu možete ostvariti biblijskim citatom koji vašoj temi daje kredibilitet zbog biblijskog autoriteta, ali je važno dodatno ga povezati s publikom – primjerice navođenjem primjera ili usporedbi povezanih sa svakodnevnim životom. U zaključku je važno temu sažeti, odnosno ponoviti ključne crte vaše propovijedi koje želite da publici ostanu u pamćenju, a za sām kraj može ih se pozvati na promjenu, ohrabriti ili upozoriti te završiti citatom ili pitanjem za razmišljanje. Što se tiče govorne izvedbe, spomenuli smo važnost nečitanja propovijedi i u skladu s tim važnost pogleda prema publici te važnost primjerene geste i mimike. Svoju propovijed možete obogatiti stilskim figurama, a kako biste ponovno stekli pozornost publike i potaknuli ih na razmišljanje možete upotrebljavati i retorička pitanja. Ako svoju publiku zaista želite uključiti u propovijed možete postavljati i prava pitanja te koristiti leksičke stanke kako biste ih uključili primjerice u dovršavanje biblijskog stiha. Općenito za vrijeme cijele izvedbe treba paziti da se prikladno upotrebljavaju stanke, pogotovo kod naglašavanja nečega što smatrate posebno važnim ili kod prelaska s jedne ideje na drugu.

Zadatak: Nastavnik polaznicima daje zadatak za idući sat seminara ili radionice. Zadatak se odnosi na pisanje uvoda i zaključka propovijedi, kako bi se sve naučeno na satu iskoristilo i u praksi. Osim toga, polaznici dobivaju naputak i poraditi na izvedbi, jer će na idućem satu svatko trebati izvesti svoj uvod i zaključak, a neće smjeti čitati. Nastavnik se zahvaljuje svim polaznicima na pozornosti, pohvaljuje njihovo sudjelovanje i pozdravlja ih.

V. PRILOZI

Uručak

PowerPoint prezentacija

Literatura

1. Aračić, P. (2003). Liturgija i riječ: suvremeni kontekst i mogućnosti. *Diacovensia*, 11,1, 61-73.
2. Bagić, K. (2012). *Rječnik stilskih figura*. Zagreb: Školska knjiga.
3. *Biblija: Stari i Novi zavjet* (2017). Gl. ur. J. Kaštelan, B. Duda. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
4. Blažević, J. (2014). Dizajner propovijedi. *Habere spiritum Domini: zbornik radova trajnog odgoja i izobrazbe u Hrvatskoj provinciji sv. Jeronima franjevac konventualaca od 2010. do 2013.* (ur. J. Blažević), 137-154.
5. Broadus, J. A. (1979). *On the Preparation and Delivery of Sermons*. San Francisco: Harper & Row.
6. Caplan, H. (1933). Classical Rhetoric and the Mediaeval Theory of Preaching. *Classical Philology*, XXVIII,2, 73-96.
7. Carrilho, M. M. (2008). Korijeni retorike: grčka i rimska antika. U M. Meyer (ur.), *Povijest retorike od Grka do naših dana*, 17-67. Zagreb: Disput.
8. Craddock, F. B. (2009). *Propovijedanje: umijeće naviještanja riječi danas*. Prevele A. Borić i S. Mudri. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
9. Džinić, I. (2013). Retorika i homiletika. Neke teološke rasprave o odnosu dviju disciplina. *Bogoslovska smotra*, 83,1, 91-110.
10. Džinić, I. (2014). Smjernice za propovjedničku službu. *Habere spiritum Domini: zbornik radova trajnog odgoja i izobrazbe u Hrvatskoj provinciji sv. Jeronima franjevac konventualaca od 2010. do 2013.* (ur. J. Blažević), 104-122.
11. Ellwood, R. S., Alles, G. D. (2007). *The Encyclopedia of World Religions*. New York: Facts on File.
12. Fichter, S. J. (2015). *From Celibate Catholic Priest to Married Protestant Minister: Shepherding in Greener Pastures*. Lanham: Lexington Books.
13. Fortin, E. L. (1974). Augustine and the Problem of Christian Rhetoric. *Augustinian Studies*, 5, 85-100.
14. Gračanin, Đ. (1968). *Temelji govorništva*. Zagreb: vlastita naklada.
15. Green, R. P. H. (1996). *Augustine: De Doctrina Christiana*. Oxford: Clarendon Press.
16. Hillerbrand, H. J. (2003). *The Encyclopedia of Protestantism*. Routledge: Abingdon.
17. Hrvatska redovnička konferencija. (n.d.). *Redovi i družbe*. URL: <http://www.redovnistvo.hr/redovi-i-druzbe/> (pristupljeno 29. lipnja 2020.)
18. Hrvatski jezični portal. URL: <http://hjp.znanje.hr/> (pristupljeno 23. lipnja 2020.)

19. Informativna katolička agencija. (2002). *Dr. Škarić o suvremenoj propovjednoj retorici*. URL: <https://ika.hkm.hr/novosti/dr-skaric-o-suvremenoj-propovjednoj-retorici/> (pristupljeno 30. lipnja 2020)
20. *Jeruzalemska Biblija – Stari i Novi zavjet s uvodima i bilješkama iz La Bible de Jerusalem* (2014). Gl. ur. A. Rebić, J. Fućak, B. Duda. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
21. Johnson, T. M., Grim, B. J. (2013). *The World's Religions in Figures. An Introduction to International Religious Demography* New Jersey: Wiley-Blackwell.
22. Kennedy, G. A. (1999). *Classical Rhetoric and Its Christian and Secular Tradition from Ancient to Modern Times*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
23. Kišiček, G. (2010). Retorička analiza svećeničkih propovijedi. *Diacovensia*, XVIII,3, 537-550.
24. Kišiček, G. (2012). Profiliranje publike u propovijedi (analiza govora svećenika mladima). *Diacovensia*, 20,2, 187-200.
25. Kišiček, G. (2014). Svećenici – propovjednici. Retorička analiza propovijedi. *Habere spiritum Domini: zbornik radova trajnog odgoja i izobrazbe u Hrvatskoj provinciji sv. Jeronima franjevac konventualaca od 2010. do 2013.* (ur. J. Blažević), 99-103.
26. Kišiček, G. (2019). Važnost epideiktikoga žanra u klasičnoj i suvremenoj retorici (Na primjeru analize božićnih poruka hrvatskih biskupa). *Diacovensia*, 27,2, 323-338.
27. Lewis, R. L. (1987). Proclaiming the Gospel Inductively. *Review & Expositor*, 84,1, 41-52.
28. Lucas, S. E. (2015). *Umijeće javnog govora*. Preveli J. Bilić i J. Poropat Darrer. Zagreb: Mate.
29. Matošević, L. (2017). *Uvod u dogmatiku*. Zagreb: Teološki fakultet Matija Vlačić Ilirik.
30. McFarland, I., Fergusson, D. A. S., Kilby, K., Torrance, I. R. (2011). *The Cambridge Dictionary of Christian Theology*. Cambridge: Cambridge University Press.
31. McGrath, A. E. (2006). *Uvod u kršćansku teologiju*. Zagreb: Teološki fakultet Matija Vlačić Ilirik.
32. Mikor, S. (2019). *Homilija kao teksta vrsta u hrvatskom jeziku*. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.
33. Milić, J. (2007). *Povijesni pregled liturgije: s posebnim osvrtom na razvoj bogoslužja u protestantskim crkvama i crkvama reformacijske baštine*. Kršćanski centar „Dobroga Pastira“: Osijek.
34. Moehlmann, C. H. (1922). What Are the Fundamentals of Christianity? *The Journal of Religion*, 2,1, 16-26.

35. Oxford Dictionaries: English. URL: <https://www.lexico.com/en/definition/denomination> (pristupljeno 24. lipnja 2020.)
36. Patterson, B. (2005). Why the Sermon? U Robinson, H. i Larson, C. B. (ur.), *The Art & Craft of Biblical Preaching – A comprehensive Resource for Today's Communicators*, 217-221. Grand Rapids: Zondervan.
37. Pažin, Z. (2010). Liturgijsko-teološko utemeljenje homilije. *Diacovensia*, XVIII,3, 517-535.
38. Pew Research Center. (2011). *Global Christianity – A Report on the Size and Distribution of the World's Christian Population*. URL: <https://www.pewforum.org/2011/12/19/global-christianity-exec/> (pristupljeno 23. lipnja 2020.)
39. Pletikos Olof, E., Vlašić Duić, J. (2007). Uvodi glasovitih govora: kako steći naklonost publike i stvoriti zanimanje za temu. *Razgovori o retorici: zbornik odabranih radova s IV. znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem „Istraživanja govora“*. (ur. I. Ivas i I. Škarić), 103-128.
40. Raguž, I. (2010). Sustavno-teološko promišljanje o propovijedi. *Diacovensia*, XVIII,3, 501-516.
41. Rhodes, R. (2005). *The Complete Guide to Christian Denominations*. Eugene: Harvest House Publishers.
42. Smith, T. W. (1990). Classifying Protestant Denominations. *Review of Religious Research*, 31,3, 225-245.
43. Smith, H. (2005). *The Soul of Christianity: Restoring the Great Tradition*. New York: Harper Collins.
44. Sutherland, C. M. (2004). Augustine, Ethos and the Integrative Nature of Christian Rhetoric. *Rhetor*, 1.
45. Šeba, E. (2019). *Sermon listening among the Croatian Baptists: A New Approach Based on Congregational Studies and Rhetoric*. Doktorski rad. University of Chester: Chester.
46. Šeba, E. (2020a). Neke novije komunikacijske teorije i njihova primjena na homiletiku. *Diacovensia*, 28,1, 107-17.
47. Šeba, E. (2020b). *Tko to tamo sluša? Dijaloško propovijedanje kao izazov suvremenoj propovjedničkoj praksi*. Zagreb: Teološki fakultet „Matija Vlačić Ilirik“.
48. Škarić, I. (1991). Fonetika hrvatskoga književnog jezika. U R. Katičić (ur.), *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika: Nacrti za gramatiku*, 61-378. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.

49. Škarić, I. (2008). *Temeljci suvremenog govorništva*. Zagreb: Školska knjiga.
50. Šundov, L. A. (2016). Stilske osobitosti propovijedi dominikanca Frane Baldića. *Crkva u svijetu*, 51,4, 559-577.
51. Timmermans, B. (2008). Renesansa i modernitet retorike. U M. Meyer (ur.), *Povijest retorike od Grka do naših dana*, 67-187. Zagreb: Disput.
52. Tradicionalna misa. (2014). *Liturgijsko ruho*. URL: <https://tradicionalnamisa.com/liturgijska-ruho/> (pristupljeno 28. srpnja 2020.)
53. Varošaneć-Škarić, G. (2010). *Fonetska njega glasa i izgovora*. Zagreb: FF Press.
54. Zovkić, M. (1974). Biblijska propovijed. *Crkva u svijetu*, 9,4, 367-371.

Internetski izvori za analizu propovijedi

1. Crkva cjelovitog evanđelja (2017). Mario Dučić: Gorljiv duhom. Zagreb. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ulqtCbrhOm4> (pristupljeno 19. srpnja 2020.)
2. Evanđeoska pentekostna crkva Betanija (2020). Oliver Buljat: Ne ljubite svijet niti ono što je u svijetu. Orahovica. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=PKa1EcN8efM> (pristupljeno 17. srpnja 2020.)
3. Evanđeoska pentekostna crkva Hosana (2016). Tomislav Zorić: Govor o križu. Pula. URL: https://www.youtube.com/watch?v=tM0VhuQ_8OA (pristupljeno 16. srpnja 2020.)
4. Marijansko svetište u Remetama (2019). Ike Mandurić: Misa duhovskog bdijenja. Zagreb. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=hOzrQU5Qxxs> (pristupljeno 17. srpnja 2020.)
5. Župa rođenja BDM (2019). Boško Čatlak. Labin. URL: https://www.youtube.com/watch?v=l_Gk9gGWTG4 (pristupljeno 17. srpnja 2020.)
6. Župna crkva svetog Jakova (2019). Ivan Đakovac. Ilača. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=DleytUox6Mc> (pristupljeno 17. srpnja 2020.)

Sažetak

Usporedba retoričkih karakteristika rimokatoličkih i protestantskih propovijedi

Govorničko umijeće svakog javnog govornika od velike je važnosti, a s obzirom da se propovijed smatra javnim govorom te samim time i propovjednici javnim govornicima, ovaj rad bavi se analizom retoričkih karakteristika propovijedi. Rad sadrži teorijski pregled i usporedbu dviju najvećih kršćanskih denominacija – rimokatoličke i protestantske, a analizom će se usporediti govorničko obrazovanje propovjednika dviju navedenih denominacija. Analizirani elementi odnose se na retorički dizajn, odnosno koliko propovijed prati strukturu javnoga govora te govornu izvedbu kojom se pokušava utvrditi stupanj pripremljenosti propovjednika – čitaju li propovijed ili je izvedba spontana te kojim retoričkim sredstvima se koriste u prenošenju svoje poruke. Pritom je u analizi retoričkog dizajna poseban naglasak na osnovnim sastavnicama govora poput uvoda i zaključka te na izboru riječi i figurativnosti, a u izvedbi je naglasak na tempu i stankama te neverbalnoj komunikaciji. Analiza je pokazala da, iako većina analiziranih propovijedi nije čitana, propovjednici trebaju raditi na svojim retoričkim vještinama, jer njihova propovjednička sposobnost uglavnom ovisi o prirodnoj nadarenosti za javni govor ili nedostatku iste. Stoga rad donosi i primjer pripreme nastavnoga sata sa svrhom poboljšanja problematičnih područja u potencijalnom radu s propovjednicima.

Ključne riječi: retorika, propovijed, propovijedanje, govorničko umijeće, retorički dizajn, govorna izvedba

Abstract

Comparison of Rhetorical Characteristics of Roman-Catholic and Protestant Sermons

Oratory skills are of particular importance for public speakers, and since sermons are considered public speeches and preachers consequently public speakers, this paper analyzes the rhetorical characteristics of sermons. The paper includes the theoretical overview and comparison of the two largest Christian denominations – Roman-Catholic and Protestant. The analysis compares the public speaking skills of preachers of the two above-mentioned denominations. Elements of analysis include the rhetorical structure, i.e. whether the sermons follow the basic structure of public speech. Regarding the performance, this analysis tries to determine the level of preacher's preparedness – do they read their sermons or is their performance spontaneous. The analysis also tries to determine which rhetorical tactics the preachers use. The rhetorical structure analysis has a special emphasis on the basic public speech components such as introduction and conclusion, as well as the choice of words and figurativeness. The performance part of the analysis emphasizes the rate of speech and pauses and non-verbal communication. The analysis has shown that although the majority of the analyzed preachers did not read their sermons, they should improve their oratory skills since their preaching abilities depend on their public speaking talent or the lack of it. For that reason, this thesis also includes a written class lesson with the purpose of improving these problematic areas in potential work with preachers.

Keywords: rhetoric, sermon, preaching, oratory skills, rhetorical structure, performance

Životopis

Natalija Žanpera rođena je 1993. godine u Zagrebu, gdje je završila Gornjogradsku gimnaziju. 2015. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu upisala je studij fonetike i lingvistike. Na diplomskom studiju fonetike 2018. godine upisala je smjer govorništvo, a na lingvistici računalni smjer. Akademske godine 2017/2018. bila je potpredsjednica Kluba studenata fonetike Eufonija. Dobitnica je Sveučilišne stipendije za izvrsnost za akademsku godinu 2016/2017., 2017/2018. te 2018/2019. Na Odsjeku za lingvistiku koautorica je članka *Negation of Croatian Nouns* koji je u lipnju 2019. godine predstavljen na konferenciji u Hammamet, a u siječnju 2020. objavljen u zborniku *Formalizing Natural Languages with NooJ 2019 and Its Natural Language Processing Applications* izdavača Springer. Na Odsjeku za fonetiku sudjelovala je u projektu *Mali i veliki čitači* koji je u akademskoj godini 2019/2020. prijavljen za Rektorovu nagradu.

Prilozi

Transkripcija dvije minute svake propovijedi na temelju kojih se računao tempo.

Propovijed 1 – Evanđeoska pentekostna crkva Hosana – Tomislav Zorić

„Na samom početku Biblije, kad je Bog stvar'o sve šta je stvar'o, svaki put nakon šta je završio jednu fazu bi rekao 'I vidi Bog da je...' se sjećate toga? I svaki put kad je završio je rekao 'I vidi Bog da je dobro, vidi Bog da je dobro, vidi Bog da je dobro' i na kraju kad je završio sve 'vidi Bog da je... vrlo dobro'. Amen? I sad On sam vrednuje svoje vlastito djelo. I daje mu ocjenu kao što, ta...te riječi odgovara ju jako našem jeziku. Dobar je tri, vrlo dobar je čet'ri, a odličan je pet. I riječi koje se koriste ovdje u izvornom jeziku su jednake takve riječi. Riječi koje ne označavaju nešto što je dovršeno, ili savršeno. I zanimljivo je da Bog vlastito djelo proglasi nedovršenim. Ili mu da četvorku. Za to postoje barem dva razloga. Jedan razlog je zato što je Bog Eden koji je stvorio, njegov plan je bio da se ljudi množe i da se taj teritorij širi. Amen? I zato nije dovršeno, nego je nastalo i sad progresivno treba napredovat' kao i sve šta se tiče Kraljevstva. Može? A druga stvar, koja je naša tema danas, koja je puno važnija od toga, je o...ova situacija: Adam i Eva koji su stvoreni tamo, oni nisu svojom voljom izabrali biti Božja djeca, nego je to situacija u kojoj su se zatekli. Oni nisu znali za ništa drugo, Bog ih je stvorio u jednom potpuno safe okruženju, gdje jedino što su imali je on i njegovo Kraljevstvo, i to je bilo super. Jedini problem šta je bio, da je, jel je to mjesto je za njih bio zatvor zato što ga nisu sami izabrali. Nem...Nemojte me krivo shvatit'. Da li je u to vrijeme postojala i neka druga opcija? Na koju ih je Bog upozorio? Postoji đavo, osoba od koje su trebali štitit' planetu. Amen? Vrt i sve to skupa. I Bog nije bio zadovoljan s time da ga oni vole zato što nemaju šta drugo.' (3:13–5:16 = 123 sekunde → 599 slogova = 4,87 slogova/sek.)

Propovijed 2 – Evanđeoska pentekostna crkva Betanija – Oliver Buljat

„Začudjuće je kako i mi vjernici mnoge Isusove riječi ponekad ne uzimamo ozbiljno. On je, u sukobu s đavolom, imao ovakav razgovor. Đavo kaže njemu u pustinji 'Pokloni mi se i dat ću ti sva kraljevstva svijeta i njihovu raskoš. Ili njihova bogatstva. Jer meni pripadaju i ja dajem kome hoću.' I Isus mu nije rekao 'Lažeš, nije tako.', nego mu je rekao 'Odstupi sotono, jer stoji pisano Gospodinu Bogu svome klanjaj se i njemu jedino služi.' I u redu, postoji tu neka kombinatorika. Kada se Bog svemogući miješa, i u vlasti kad hoće. Jer njegovo je sve, đavlovo

nije ništa. On je lopov, Biblija kaže, lažov i ubojica. On je ubojica ljudi, prevarant. Ali, ovaj svijet je i dalje u njegovoj vlasti. I Bog zbog svojih namjera se ponekad umiješa. I radi što hoće. Ja mislim da između ostalog Bog daje i dopušta sistem vlasti jel taj sistem vlasti prijeći da se ne pobijemo. Jer čovjek staje na crvenom svjetlu na semaforu ne iz ljubavi prema bližnjem, nego iz straha od kaz...kazne, zar ne? Da nema kazne, svaki dan, ja vjerujem, na raskrižjima bi se ljudi tukli. Barem neki. Strah od kazne čini da ljudi donekle žive mirno. Ali kad se oni koji su bili tu kao odrasli, u onom zadnjem ratu koji je bio tu, sjećaju se kad se u jednom trenu urušio sistem vlasti, dok se jedna država rušila, a druga još nije stvorila, kreirala vlast, kako je nastalo bezakonje.“ (19:11–21:11 = 120 sekundi → 465 slogova = 3,85 slogova/sek.)

Propovijed 3 – Crkva cjelovitog evanđelja – Mario Dučić

„Trebamo ljudi biti gorljivi u vršenju dobrih djela. Mi trebamo imati entuzijazam i gorljivost da se žrtvujemo za dobrobit drugih oko nas i to trebamo činiti bez motiva za osobnom nagradom ili osobnom slavom, tako da drugi imaju korist od toga. Jel tako? Dakle, kad mi čujemo da netko je u potrebi, kao ova žena u Iranu ili Jodi Glavaš ili netko treći, il' peti il' šesti, nemojmo odmah nešto čekat' bude ne'ko drugi u crkvi. Ma koji drugi, koji drugi, uvijek ima onaj drugi koji drugi i onaj koji...koji ništa nikada. 'Ajmo ljudi malo, e. To su samo dva primjera. Imate vi i potreba oko vas kojih znate, ne. Nemojte se pomolit' samo, nego reagiraj. Ja uvijek kažem da svatko može reagirat', s jednom kunom, deset kuna il' tri kune, uopće nije bitno. Reagiraj. Bitna je više reakcija nego količina. Netko kaže ja sam dao šestopedesčetri kune zarez pedespet lipa, ja sam miran. Eto ti. To ti je zakon. To ti je baš...to ti ništa ne vrijedi tih, pa šta s' ti dao, šta nis' dao, ne. Kad ima neka potreba budi fleksibilan. Šta da...šta da ti meni kažeš 'Ja imam potrebu', a ja kažem 'A vidi, ne mogu dat' jel imam šestopedesšest kuna, to... to mi treba za...ne znam'. Ljudi moji, budi revan u vršenju dobrih djela. To su samo financije, di su druge stvari. Pismo nam kaže da 'Isus Krist dade sebe za nas da nas otkupi od svakog bezakonja, očisti nas da budemo njegov izabran narod, revan u djelima...? Ljubavi. On te otkupio da ti budeš revan u djelima ljubavi. To vam je Titu dva četrnaest. U skladu s tim, mi smo sposobni kaže pisac Hebrejima, da potičemo se na ljubav i dobra djela jedni druge, Hebrejima deset dvadesetčetri. To je naša...to je naš mandat. Gorljivost Korinćana u davanju, pomaganju vjernicima u potrebi, motiviralo je druge da slijede njihov primjer. Jel ti motiviraš druge da slijede tvoj ne'ko primjer? Kaže koji primjer, pa primjer, budi primjer drugima, ne. Pavao je napisao rekao 'Vaša je revnost...!', revnost ili gorljivost, Druga Korinćanima devet dva, '...potaknula ostale mnoge ljude.'" (28:30–30:31 = 121 sekunda → 676 = 5.58 slogova/sek.)

Propovijed 4 – Marijansko svetište u Remetama – Ike Mandurić

„Mi zato iz te perspektive, iz ove naše ranjenosti, ustvari mi i ne znamo što je čovjek. Kako li je... Što li je to bilo u Adamu, što li je to bilo u njegovom životu, što li je to uzvišeno stvorenje, što li je ta kruna svih stvorova, što li je taj čovjek koji je veći i od anđela, dakle, jer mu anđeli služe, što li je čovjek uopće? Mi tomu ne možemo nazrijeti, mi to ne znamo. Mi ćemo to tek otkriti, ali mi to ne znamo. Mi tek na trenutak možemo nazrijeti tu ljepotu bića i stvorenja koje se zove čovjek. Najljubljenije Božje stvorenje, na sliku Njegovu stvoreno, bogoliko. Ne možemo to dakle nazrijeti. I to je tolika razlika između onoga što je bilo, odnosno onoga što treba biti, i onoga što je sad, to je tolika razlika. Kao one kosti kojima, kojima prorok prorokuje u Staromu zavjetu 'Mogu li ove kosti oživjeti?' prorok govori 'Ti Gospodine znadeš.' Trebao je reći 'Ne mogu. Po ljudskome ne mogu. Kako će kosti oživjeti?' Ali prorok je imao iskustvo Božje i kaže 'Ti Gospodine znadeš'. I onda te kosti prorokuju kostima i kosti malo po malo oživljavaju, žile meso i ustaje. Evo, dakle, to je tolika razlika između onoga što sam ja sada, i onoga što ja bivam i biti ću i trebam biti ako sam u Duhu. Dakle zato danas pred nama stoji ponuda novog stvorenja, novog stvaranja. Iz te...iz tog iskustva i te spoznaje i tog razumijevanja da sam tako jadan, u meni se mora roditi napokon želja da pristanem na novi početak.“ (36:00–38:00 = 120 sekundi → 497 slogova = 4.14 slogova/sek.)

Propovijed 5 – Župa rođenja BDM – Boško Čatlak

„Kao živi mrtvac. Onda na kraju vidimo, ako ćemo stvarno ući u dubinu, vidimo da siromah je onaj koji ne ljubi nikoga. Koji živi samo za sebe. Koji je primoran. Kaže ovdje da je došao na slobodu pustiti potlačene. Potlačeni od...od...od mentaliteta ovoga svijeta, od grijeha, od đavla, od svih ovih napasti. Potlačen si da živiš samo za sebe, i onda živiš kao jedan siromah. Onaj 'ko živi samo za sebe, on gleda samo sebe, nema vezu sa drugim. Na neki način ostaje sam. Kao jedan otok. Otok okružen vodom, je li. Morem. More nekad u svetom pismu predstavlja smrt. Sām i oko njega je smrt. I stoji tako, osuđen, potlačen. I ovaj Duh sveti, Duh Božji, zajedno sa Kristom, to jest oni su jedno, dolazi navijestiti ovu blagu vijest. Dolazi na slobodu pustiti potlačenoga. Osloboditi. To smo vidjeli u primjeru tolikih svetih. Uistinu. Koji su živjeli na jedan način, poslije su promijenili i živjeli su na potpuno jedan drugačiji način. Za sve. Onda kaže da je došao dati vid slijepima. Evo možda, netko se ovdje nalazi, ili možda netko od gledatelja, se nalazi u jednoj situaciji samoće, bolesti, i onda dođe ovo pitanje, ova napast đavolska 'Ma gdje je Bog? Gdje je Bog? Zašto ja trpim? Zašto ovo, zašto ono?' Kad čovjek ne

vidi, ne vidi smisao križa, ne vidi smisao trpljenja. Evo mi vidimo ovdje na križu jedan duboki smisao. Smisao križa, trpljenja Isusa Krista je ova agape koju ima za tebe i za mene. Potpuno se dao. I što se dogodi kad čovjek se ovako da – onda uskrsne, pobijedi smrt. U njemu je pobijedena smrt, ima život. Vječni.“ (25:00–27:01 = 121 sekunda → 533 sloga = 4.44 slogova/sek.)

Propovijed 6 – Župna crkva svetog Jakova – Ivan Đakovac

„Isusove riječi iz današnjeg evanđeoskog odlomka po Luki, žele nas ponukati da promislimo o snazi vlastite vjere u Njega, ali i onim uporištima za koje se u nesigurnom vremenu u kojem živimo hvatamo u vlastitim strahovima. Teške su ovo stvari koje danas Isus iznosi, koje će zadesiti one koji vjeruju u Njega i Njegovo ime. Koji ga prate. Koji žele nasljedovati svog Gospodina. Od nas se traži, kao što se tražilo i od svih naraštaja kršćana prije nas, da u ovom svijetu znamo čitati znakove vremena. Više puta na znakove vremena upozorit će svoje učenike Isus kroz evanđelje. Danas govori i opisuje današnje evanđelje i ovo naše vrijeme u kojem se i nas i pred nas stavlja izazov krivih procjena, sve češćeg pesimizma i lakih rješenja za sve probleme s kojima se svijet suočava. Sklonost društva u današnjici pa tako i nas vjernika koji smo sastavni dio istoga, stavlja izazov da olako padnemo pod životnim nedaćama u očaj i pesimističan pogled na vlastite, ali i tuđe živote. To je realnost. Realnost nas vjernika koji se moramo suočiti sa vremenom u kojem živimo. Ništa to nije novo i ništa generacije prije nas nisu više imale izazovnih polja koja su morali rješavati. Međutim, današnja nedjelja, koja je predzadnja u ovoj liturgijskoj godini, stavlja pred nas isto tako i činjenicu da snaga Kristova evanđelja nadilazi nedaće ovoga svijeta. Da ih moramo svojom vlastitom...ne...svojom vlastitim životom i svojom vlastitom vjerom nadići. Nadilazi čak snaga Kristova evanđelja i naše nedorečenosti, našu grešnost, sve češće nepravde onoga što gledamo, naše neistine života.“ (20:11–22:17 = 126 sekundi → 564 = 4.47 slogova/sek.)